

H^HTÜRK İDARE HUKUKU'NDA HAKLI BEKLENTİLERİN KORUNMASI İLKESİ

*Dr. Öğr. Üyesi Derya Deviner ERGUVAN**

Öz

Bu çalışmada Türk İdare Hukuku'ndaki haklı beklentilerin korunması ilkesini incelemeyi hedefledik. Bu nedenle, ilk olarak konunun geniş niteliği nedeniyle olabildiğince kısa olmak üzere, ilkenin ilk köklerinin bulunduğu Avrupa Hukuku'nu inceledik. Daha sonrasında "haklı beklentiler" kavramının Türk İdare Hukuku'ndaki doğuşunu ve gelişimini bulmak ve anlamak için, Öğretinin yaklaşımını, Anayasa Mahkemesi'nin yaklaşımını, (kapatılmış olan) Askeri Yüksek İdare Mahkemesi yaklaşımını ve Danıştay'ın yaklaşımını araştırdık. Ayrıca ilkenin idari işlemin geriye yürümezliği ilkesi ile olan bağlantısını vurgulamayı da ihmal etmedik. Son olarak, özellikle 1970'lerden itibaren gelişen Türk yargısal içtihatlarından beslenerek ve kendi yaklaşımımız doğrultusunda, ilke için bir tanım önermek suretiyle çalışmamızı noktaladık.

Anahtar Kelimeler

Haklı beklentiler, idari işlemin geriye yürümezliği ilkesi, kazanılmış haklar, hukuki güvenlik ilkesi, idari işlem

THE PRINCIPLE OF PROTECTION OF LEGITIMATE EXPECTATIONS IN TURKISH ADMINISTRATIVE LAW

Abstract

In this study we aim to analyse the principle of protection of legitimate expectations in Turkish Administrative Law. Therefore, firstly we briefly examine the European Law where the early origins of the principle are founded. Later, we study

^H Hakem incelemesinden geçmiştir.

^{*} Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: devinererguvan@artvin.edu.tr) ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0540-7961> (Makalenin Geliş Tarihi: 05.09.2018) (Makalenin Hakemlere Gönderim Tarihleri: 05.09.2018-25.10.2018/Makale Kabul Tarihleri: 12.09.2018-26.10.2018)

various approaches to the principle, respectively, that of the Doctrine, the Constitutional Court, the (closed) High Administrative Court of Military and the Council of State in order to understand the emergence and development of “the legitimate expectations” notion in Turkish Administrative Law. We also mention the connection of the principle with the non-retroactivity of the administrative act principle. Finally, the study concludes by suggesting a definition for the principle, based on Turkish jurisprudences since 1970’s and our own approach.

Keywords

Legitimate expectations, the principle of non-retroactivity of administrative act, vested rights, the principle of legal security, administrative act

GİRİŞ

“Yargı Kararları Işığında İdari İşlemin Geriye Yürümezliği İlkesi ve Geri Alma İstisnası” adı ile kitaplaştırılmış doktora tezimiz bünyesinden çıkarttığımız bu makalenin konusunu, Türk İdare Hukuku’nda öncelikle tamamlanmamış hukuki süreçler esnasında meydana gelen mevzuat değişikliklerinin derhal uygulanmasından (gerçek olmayan-geniş anlamda geriye yürümeden) kaynaklanan sorunların çözümünde, kazanılmış hak kavramının yetersizliği ekseninde ortaya çıktığını tespit ettiğimiz “haklı beklentilerin korunması ilkesi” oluşturmaktadır. Ayrıca biz kazanılmış haklara geleceğe yönelik dokunma yasağını da ilkenin kapsamına dahil etmekteyiz. Bu değerlendirmeye yargısal içtihatların yorumundan ve özellikle kavramın özünde yatan hukuki değerden varmaktayız. Keza konu bizim için idari işlemin geriye yürümezliği ilkesinin hukuki dayanaklarından birini ve unsurunu oluşturmaktadır ve bizim idari işlemin geriye yürümezliği ilkesi için esas aldığımız tanım ise şu şekildedir: “*bir idari işlemin yürürlüğe girdiği anda, kendisinden öncesini veya kendisinden önce tamamlanmış olan idari işlemleri veya tamamlanma sürecinde/beklentisinde bulunulan idari işlemleri, hukuk düzeni tarafından yaratılan hukuki güvenliğe ve istikrara aykırı olarak etkilemesi yasağıdır*”¹. Buna göre, bir hakkı kazanmaya veya kazanılmış bir hakkın devam edeceğine dair hukuk düzeninin verdiği güvenden kaynaklanan beklentiler de, *hukuk düzeni tarafından yaratılan hukuki güvenliğe aykırı olarak etkileme yasağına* dahil olmaktadır. Görüldüğü üzere bizim idari işlemin geriye yürümezliği ilkesine yönelik tanım çalışmamızın temelinde, hukuki güvenlik ilkesinin zamansal çizgisinin kırılmasını (istikrarın bozulmasını) engellemeye yönelik bir anlayış yatmaktadır. Bu nedendir ki gelişmekte olan bir kavram olan haklı beklenti kavramı da, bizim açımızdan üzerinde özel olarak durulması gereken bir kavram olmaktadır.

I. HAKLI BEKLENTİ KAVRAMININ TARİHÇESİ

Haklı beklenti kavramının, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı içtihatlarından kaynaklandığı zaman zaman ifade edilmekle birlikte²; haklı beklenti “fikrinin” 1956 yılında verilmiş bir karar akabinde “idarenin kararlarını serbestçe geri alabilmesi ilkesine” bir tepki olarak Alman İdare Hukuku’nda ortaya çıktığını ve oradan da Avrupa Birliği Hukuku’na sirayet ettiğini söylemek daha yerindedir³. Bu kararın içeriği ise aslında bizim hukukumuzda “müesses durum”

¹ Derya Deviner **Erguvan**, Yargı Kararları Işığında İdari İşlemin Geriye Yürümezliği İlkesi ve Geri Alma İstisnası, Ankara 2017, s. 163 vd. özellikle s. 167.

² Erdoğan **Bülbül**, İdari İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması, İstanbul 2010, s. 41.

³ C. F. **Forsyth**, “The Provenance and Protection of Legitimate Expectations”, Cambridge Law Journal, Cilt: 47, Sayı: 2, July 1988, s. 238-260, ss. 242, 243; B. N. **Pandey**, “Doctrine Of Legitimate Expectations”, The Banaras Law Journal, Cilt: 31, 2002, s. 57-65, s. 59; Esin **Örücü**, “Avrupa Hukukunda İdare Hukukunun Genel İlkeleri”, (Avrupa Hukukunda), İdare

olarak değerlendirdiğimiz hukuki duruma tekabül etmektedir⁴. Olayda Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nde yaşayan dul bir kadına, idare tarafından Batı Berlin'e göç etmesi halinde bazı sosyal yardımlardan yararlanabileceği garanti edilmiş ve kadının Batı Berlin'e göç etmesi ile kendisine bu yardımlar sağlanmıştır. Sonrasında ise yasal şartların yerine getirilmediğinden bahisle, idare tarafından yardımların kesilmesine ve ödenmiş olan paranın da iade edilmesine karar verilmiştir. Berlin'deki Yüksek İdare Mahkemesi (Oberverwaltungsgericht) ise, "ödeme yapılması kararının hukuka açıkça aykırı olduğunu, fakat -olaydaki talihsiz dul kadın gibi -vatandaşların bu yöndeki kararların hukuka uygunluğuna güvenebilmeleri gerektiği"ni ifade ederek, kadın lehine karar vermiştir⁵. Bu kararda mahkeme, "kanuni idare ilkesi" (the principle of the legality of the administration) ile "hukuki belirlilik ilkesi" (the principle of legal certainty⁶) arasındaki dengeyi esas almıştır. Buna göre, idarenin kararının hukuka uygunluğunda bulunan kamu yararının, vatandaşın bu kararın geçerliliğine olan güveninin korunması gerekliliğine baskın gelip gelmediğinin belirlemek için, iki ilke tartılmalıdır⁷. Kamu yararı baskın gelmiyorsa vatandaşın hukuka uygunluğa yönelik güveni korunmalıdır. Kamu yararının baskın olduğunun ispatı ise idareye düşmektedir⁸. Haklı beklenti fikrinin ilk çıkışı olarak gösterilen bu kararda, geleceğe yönelik olarak bir hakkın elde edilmesi beklentisinin değil, "idarenin işleminin hukuka uygunluğuna olan güven"den kaynaklanan bir beklentinin haklılığının tartışıldığını gözlemlemekteyiz. Sonrasında bu fikrin ve kavramın gelişme seyri çok farklı bir hal almıştır.

Hukuku ve İlimleri Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1-3, 1988, s. 243-254. s. 249; Esin **Örücü**, "Hukukun Genel İlkeleri, Haklar ve Avrupa Topluluğu", (Hukukun Genel İlkeleri), İstanbul Barosu Dergisi Cilt: 63, S.1-2-3, s. 42-52. s. 48. (FORSYTH'in makalesi **ÖRÜCÜ** tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olmakla birlikte, biz çalışmamızda makalenin orijinaline atfı yapmayı tercih etmekteyiz. **ÖRÜCÜ**'nün çevirisi için bkz. "Haklı Beklentilerin Doğuşu ve Korunması", (Çev.: Esin **Örücü**), İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Y. 7, S. 1-3, 1986, s. 121-139.)

⁴ Müesseses durum; "İlgilinin lehine hukuki sonuçları olan hukuka aykırı bir idari tasarrufun sonuçlarından kendisine atfedilebilecek bir kusur, yokluk ve açık hata bulunmadıkça, belirli bir süre yararlanılmasıyla hukuk düzenince tanınması gerektiği düşünülen; tanınmaması durumunda ise idari istikrar ve hukuki güvenliğin bozulacağı düşünülen hukuki durumdur." (Yücel **Oğurlu**, İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu, Ankara 2003, ss. 200-201). Bir Hukuk Devletinde müesseses durumların varlığının kabulü önemli ve gerekli olmakla birlikte, bu durumların istisnai olup yaygınlaşmaması da zorunludur. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Erguvan**, s. 206-208, s. 410-413 ve s. 471.

⁵ **Forsyth**, s. 243. Ayrıca bkz. **Örücü**, Avrupa Hukukunda, ss. 249, 250.

⁶ Avrupa Topluluğu Adalet Divanı, Topluluk hukuk düzeninin bir parçası olarak ifade ettiği "legal certainty" (hukuki belirlilik) ilkesinin "Her ilgili için Topluluk mevzuatının açık ve uygulamasının öngörülebilir olmasını gerektirdiğini" ifade etmektedir. (**The ECJ**; 16 June 1993; France v. The EC Commission; Case C-325/91 (1993), ECR I-03283 para. 26 (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:61991CJ0325>). (7.11.2015). Biz hukuki belirlilik veya öngörülebilirlik ilkesini ayrı bir ilke olarak değil, hukuki güvenlik ilkesinin bir unsuru olarak değerlendirmekteyiz. (Bkz. **Erguvan**, s. 53-57 ve 170-176)

⁷ **Forsyth**, s. 244.

⁸ **Örücü**, Hukukun Genel İlkeleri, s. 48.

Avrupa Birliği Hukuku'nda ise kavramın gelişmesine ilişkin ilk örnekler, bireylerin kamu yönetimi politikalarına güvenerek giriştikleri faaliyetlere karşılık, idare tarafından bu politikaların değiştirilmesinden kaynaklanan çıkar çatışmalarının dengelenmesine yönelik ATAD kararları ile ortaya çıkmıştır⁹. ATAD tarafından bu ilkenin açıklanmasında *locus classicus*¹⁰ olarak gösterilen ve ilk olan karar ise, Topluluk memurlarının maaşlarının hesaplanmasına ilişkin olan (Re Civil Service Salaries: E.C. Commission v. E.C. Council) 1973 tarihli bir karardır¹¹. Bu olayda Avrupa Topluluğu Konseyi, yeni getirdiği bir düzenleme ile Topluluk memurlarının maaşlarının hesaplanmasında önceden belirlediği ölçütlerden ayrılmıştır. Mahkeme ise, “idarenin verdiği bu gibi “vaat”lerden kaynaklanan, vatandaşların “haklı güvenlerinin” (legitimate confidence) korunması kuralı, Konsey’in sonraki hareketlerinin sınırlandırıldığı anlamına gelir” diyerek karar vermiştir¹². Mahkeme kararda, Konsey’in memurların haklı beklentisini korumaması nedeniyle düzenlemenin ilgili kısmını iptal etmiş olmakla birlikte, koruma kuralının -idarenin takdir yetkisinin normal kullanma alanı olan- “bireysel kararlar” için öncelikle uygulanabilir olduğunu da açıkça ifade etmiştir¹³. Bu kararın, gerek Topluluk Hukuku bünyesinde kavramın ilk kez kullanılması, gerekse bir genel düzenleyici işlemi iptal etmesi nedeniyle önemli olduğu; Türk Hukuku bakımından “henüz ortada birel işlem haline” gelmiş bir durum olmadığından “ilginç” olduğu ifade edilmiştir¹⁴. Kanımızca bu kararı önemli kılan bir başka nokta da, kavramın Topluluk Hukuku için bu ilk kullanımının “usule ilişkin beklenti” (procedural expectation) değil, “esasa ilişkin beklenti” (substantive expectation) olarak gerçekleşmesidir. Zira birazdan değineceğimiz İngiliz Hukuku'nda kavram uzun süre, sadece başvurma, dinlenilme, savunma hakkı gibi konularda (yani “usûli beklenti” boyutunda) ele alınmıştır. ATAD’ın Topluluk kurumlarının tarım pazarına ilişkin düzenlemeleriyle ilgili olarak 1975 ve 1979 tarihinde verdiği kararlarında ise, haklı beklentilere saygı ilkesinin (The Principle of Respect For Legitimate Expectations) baskın kamu yararı aksini öngörmedikçe, geçiş önlemleri içermeyen kural değişikliklerini yasakladığı mahkemece ifade edilmiştir¹⁵. Bu ATAD kararlarından hareketle,

⁹ Oğurlu, s. 270.

¹⁰ Bir konunun veya kavramın açıklanmasında klasik hale gelen durum; “klasik örnek.” (<http://www.merriam-webster.com/dictionary/locus%20classicus>). (7.11.2015).

¹¹ Forsyth, s. 242.

¹² Kararda geçen “legitimate confidence” (haklı güven) kelimesinin İngiliz Hukuku'nda yanlış anlaşılmalara sebep olmaması için, daha sonraki kararlarda “confidence” kelimesinin “expectation” (beklenti) kelimesi ile değiştirilmiş olabileceği de belirtilmektedir. (Forsyth, s. 242)

¹³ Forsyth, s. 242.

¹⁴ Oğurlu, s. 272, 273.

¹⁵ The ECJ: 14 May 1975; CNTA v Commission; C-74/74 (1975) ECR 533 para. 43 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61974CJ0074> (25.08.2018) The ECJ: 16 May 1979; Tomadini v Amministrazione delle Finanze dello Stato; C- 84/78 (1979)

kavramın temelinde bireylerin yaşadıkları kayıplar ve idare ile karşılıklı olan ilişkide bulunması gereken iyiniyet kuralının bulunduğu da ifade edilmektedir¹⁶. ATAD ise gelişen içtihatları doğrultusunda, en nihayetinde haklı beklentilerin korunmasının üç şartın gerçekleşmesine bağlanmış bulunmaktadır. Buna göre, 1- İlgili kişiye Topluluk otoriteleri tarafından, güvenilir ve yetkili kaynaklardan çıkmış olan kesin, şartsız ve sürekli teminatlar verilmiş olmalı, 2- Bu teminatlar, yöneldiği kişilerde haklı beklentiye neden olacak nitelikte olmalı, 3- Verilen teminatlar uygulanabilir kurullarla uyumlu olmalıdır¹⁷. Görüldüğü üzere mahkeme, haklı beklentileri özellikle ikinci şart dahilinde her somut olaya göre belirleme yetkisini kendinde saklı tutmaktadır. Ayrıca düzenleyici işlemler bakımından baskın kamu yararı olmadıkça haklı beklentilerin geçiş düzenlemeleri ile korunması gerekliliği de ayrı bir ölçüt olarak içtihatlarda varlığını sürdürmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında ise kavramın büyük çoğunlukla salt Sözleşme'nin 1 Nolu Protokolünün 1. maddesindeki mülkiyet hakkı kapsamında ele alındığını gözlemlemekteyiz. Bunlardan bazılarında ATAD'ın yaklaşımındaki gibi kavramın kullanıldığı olmakla birlikte, büyük çoğunluğunda mülkiyet hakkı kapsamında daha dar bir şekilde ele alındığı ve bazen de diğer

ECR 1801, para. 20, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61978CJ0084>, (7.1.2016) “*Topluluk daha önceden haklı beklentilerin doğmasına neden olan bir durum yaratmış olsa bile, üstün bir kamu yararı yeni düzenlemeden önce doğmuş ve devam etmekte olan durumların geçiş düzenlemeleri itibarıyla uyarlanmasına engel olabilir. (Ayrıca bkz. C- 74/74 CNTA v Commission [1975] ECR 533, para. 44; C-84/78 Tomadini v Amministrazione delle Finanze dello Stato [1979] ECR 1801, para. 20; C-152/88 Sofrimport v Commission [1990] ECR I-2477, para. 16 and 19; C 51/95 P Unifruit Hellas v Commission [1997] ECR I-727, para. 27). Kamu sağlığının korunması olarak adlandırılan dava konusu kararın amacı, bu gibi üstün bir kamu yararı oluşturmaktadır.*” **The ECJ:** 17 July 1997 Affish BV v Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees C-183/95 (1997) ECR 4315 para.57 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61995CJ0183> (25.08.2018)

¹⁶ Hysni Ahmetaj, “Legal Certainty And Legitimate Expectation in the EU Law”, Interdisciplinary Journal of Research and Development “Alexander Moisiu” University, Durrës, Albania Vol (I), No.2, 2014, ss. 20-25, s. 23. <http://www.uamd.edu.al/new/wp-content/uploads/2015/07/5.-Hysni-Ahmetaj.pdf>, Erişim tarihi: 7.1.2016

¹⁷ **The ECJ:** 30 June 2005; Branco v Commission of the European Communities; Case T-347/03(2005) ECR 2555, para. 102, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62003TJ0347>, (28.1.2016). Bu üçlü ölçütü koyduğu Branco Kararı'ndan önceki bir kararında, ATAD'ın şu cümlelerinden ölçütlerin ne şekilde geliştiğini görebiliriz: “*Bir Topluluk kurumunun hiçbir memuru Topluluk Hukuku'nun uygulanmayacağına dair geçerli bir taahhüt veremez ve bu gibi bir taahhüt haklı beklenti oluşturamaz.... Ayrıca belirli Komisyon memurlarınca verildiği iddia edilen söze ilişkin sav da reddedilmelidir, çünkü hiçbir memur Topluluk Hukuku'nun uygulanmayacağına dair geçerli bir taahhüt veremez. Bu nedenle birisi tarafından verilse bile bu gibi bir söz haklı beklenti doğurmaz.*” **The ECJ:** 16 November 1983; Thyssen AG v Commission of the European Communities; Case 188/82 (1983) ECR 3721 Summary para. 2, Grounds para. 11, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:61982CJ0188> (25.08.2018)

sözleşmedeki haklar bakımından fakat bu sefer teknik bir kavram olmaktan uzak bir şekilde kullanıldığını gözlemlemekteyiz. Bu anlamda kavramı ilk olarak kullandığı 1991¹⁸ ve akabindeki 1995 tarihli¹⁹ kararlarında, mahkemenin ATAD kararlarının temelindeki gibi kamu yararı ile ilgililerin temel hakları arasındaki adil dengeyi esas aldığını söyleyebiliriz. Mahkeme salt mülkiyet hakkı temelli kavramı ele aldığı kararlarında ise kavramın, bir malvarlığı olarak nitelenen istemin iç hukuk tarafından tehdit altında olması ve özellikle ulusal mahkemelerin yerleşmiş içtihatlarının çoktan ortaya çıkmış olan zarar konusunda uygulanmaya devam edeceğine olan güven ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir²⁰. Tespit edebildiğimiz diğer kararlarında ise kavramın az öncekiler gibi teknik anlamda değerlendirilerek kullanılmaya ve geliştirilmeye çalışılmasından ziyade, başvurulara Devletlerinin genel olarak hukuku ve hukukun genel ilkelerini adil

¹⁸ Kavramın Mahkemece ilk kez kullanıldığı bu kararda, başvuran sahip oldukları arsaya yönelik dışhat planlama izni (outline planning permission) nedeniyle yapılarını geliştirme konusunda Sözleşme Protokol madde 1 kapsamında haklı beklentiye sahip olduklarını fakat çevreyi korumak haklı amaçlı yeni düzenlemedeki kamu yararının bu haklı beklentiye engellemesinin Protokol 1. Maddesinin 2. Fıkrasındaki düzenlemeyle uyumlu olduğuna karar vermiştir. (ECHR, 29.11.1991, Case of Pine Valley Developments Ltd and Others v Ireland, Başvuru No: 12742/87, özellikle bkz. para. 51 ve 57. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%2212742%2F87%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-57711%22%22%5D%7D> 30.08.2018)

¹⁹ “Başvuranlar 1988 tarihli Kanundan iki açıdan yakınmaktadırlar. Bir klavuzluk hizmeti organizatörünün elemanlarının ihmalden doğan sorumluluğundan kendisinin hariç tutulması ve sonraki sorumluluğunun sınırlanması suretiyle, başvuranlar kamu yararının gerekleri ile başvuranların mülkiyetlerini barışçıl bir şekilde kullanma hakkını korumanın gerekleri arasındaki adil dengeyi bozan aşırı bir yüke maruz bırakılmışlardır...Ek olarak kanunun geriye yürüten etkisi başvuranları devam eden zararları hususundaki tazminat taleplerinden mahrum bırakmakta ve böylece Protokol madde 1 fıkra 1'deki cümleyi ihlal etmektedir.... Temyiz Mahkemesinin tahmin edilmez ve açıkça tartışmalı karakterde bir yaklaşım uyguladığı bakış açısına göre, başvuranlar Devletten tazminat alma haklı beklentisine dayanmamaktadırlar.... Komisyon ise bu iddiayı esastan kabul etmiştir.... Mahkemeye göre başvuranların haklarına yönelik böylesine köklü bir engelleme menfaatler arasındaki adil dengenin korunması ile bağdaşmamaktadır.” (ECHR, 20.11.1995, Case of Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium Başvuru No: 17849/91, bkz. para. 28, 29 ve 43. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%2217849%2F91%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-58056%22%22%5D%7D> 30.08.2018)

²⁰ Bkz. ECHR, 28.09.2004, Case of Kopecky v Slovakia, Başvuru No: 44912/98, özellikle bkz. para. 48 ve 52 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%2244912%2F98%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-66758%22%22%5D%7D> 30.08.2018. “Bir beklenti söz konusu mülkiyet menfaatini taşıyan yasal bir düzenlemeye veya yasal bir uygulamaya dayanıyorsa haklı beklentidir.” (ECHR, 27.10.2010, Case of Saghinadze and Others v. Georgia, Başvuru No:18768/05, bkz. para. 103, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%2218768%2F05%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-98885%22%22%5D%7D> 30.08.2018) Ayrıca bkz. ECHR, 16.04.2002, Case of S. A. Dangeville v. France, Başvuru No: 36677/97, bkz. para. 44 ve 45. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%2236677%2F97%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-60432%22%22%5D%7D> 30.08.2018.

bir şekilde uygulaması gerekliliği haklı beklenti kavramı kullanılarak vurgulanmaktadır diyebiliriz²¹. Bu son tip kararların kavramın özensiz kullanımına örnek olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü elbette ki çağdaş bir Hukuk Devleti olduğunu iddia eden her devletin vatandaşı, kendilerine hukukun adil bir şekilde uygulanacağı beklentisini yaşarlar. Fakat bu durum kavramın teknik kullanımını ifade etmemektedir. Hukuk Devleti olmanın yükümlülüğünü hatırlatan özensiz bir vurgulama olarak ele almak gerekir.

İlkenin İngiliz Hukuku'ndaki ilk uygulaması, Alman Hukuku'nda zikredilişinden on üç yıl sonrasına tekabül etmektedir. Kavramın ilk uygulaması 1969 tarihli Schmidt v. Secretary of State of Home Affairs Davası'dır. Bu kararda, İngiltere'ye süreye bağlı izinle giren bir yabancı'nın "izin süresi içinde burada kalmasına müsaade edileceği haklı beklentisi" içinde olacağı ve bu iznin zamanından önce geri alınması halinde, yabancıya İçişleri Bakanlığı'nca dinlenilme imkanının tanınması gerektiği ifade edilmiştir²². Somut olayda süreli iznin süresi bitmiş olduğu için haklı beklentinin varlığı reddedilmiş; fakat Lord Denning tarafından karara "süre bitiminden önce izin geri alınmış olsaydı" ilgililerin dinlenilme haklı beklentisi içinde olacağı görüşü açıkça eklenmiştir²³. Bu karardan sonra Birleşik Krallık ve İngiliz Milletler Topluluğu'ndaki (Commonwealth) birçok yargı kararında, bu kavram önemli bir rol oynamaya başlamıştır²⁴. Bu kararda ve diğer bazı kararlarda kavram usulü bir denetim için kullanılmışken²⁵,

²¹ Örneğin bu tip kararlardan birinde Mahkeme başvuranın ilk olarak Almanya merkezli olarak yayınlanıp ardından Avrupa'nın birçok ülkesinde de devam eden özel hayatına ilişkin fotoğraflarının yayınlanmasını engellemek için Almanya başta olmak üzere birçok ülkede verdiği hukuk mücadelesinin ardından açtığı davada: "*Son olarak Mahkeme, ulusal mahkemelerin başvuranın özel hayatının etkili korunmasını sağlamakta koyduğu kriterin yeterli olmadığını düşünmektedir ve dava çerçevesinde başvuranın özel hayatının korunmasında haklı beklentisi bulunmaktadır.*" diyerek kavramı kullanmıştır. (Bkz. **ECHR**, 24.09.2004, Case of Von Hannover v. Germany, Başvuru No: 59320/00, bkz. para. 78. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%2259320/00%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-61853%22%22%7D> 30.08.2018) Bir başka kararda ise başvuranın ceza yargılaması sırasında yürürlüğe giren müebbet hapis cezası içeren yeni kanunun kendisine uygulanması nedeniyle, otuz yıl mahkumiyet alacağı konusundaki haklı beklentisinin zedelendiği konusunda bkz. **ECHR**, 17.09.2009, Case of Scoppola v. Italy (No:2), Başvuru No: 10249/03, bkz. para. 138 ve 144. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%2210249/03%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-94135%22%22%7D> 30.08.2018. Bu karar aslında aleyhe olan ceza kanunun geriye yürüyemeyeceği şeklindeki evrensel ceza hukuku ilkesini vurgulamaktan öteye gitmemekte ve kavramın teknik bir kullanımı söz konusu olmamaktadır.

²² **Forsyth**, s. 238; **David Wright**, "Rethinking The Doctrine of Legitimate Expectations in Canadian Administrative Law", *Osgoode Hall Law Journal*, Cilt: 35, Sayı: 31, 1997, s. 139-194, s. 146, 147.

²³ **Wright**, s. 147.

²⁴ **Forsyth**, s. 238.

²⁵ 1983 tarihli Hong Kong v. Ng Yeun Shia Davası'nda, kaçak göçmenlerle öncelikle mülakat yapılacağına dair düzenlemeye rağmen, davacı hakkında sınır dışı edilme kararı verilmeden

özellikle 1972 tarihli Liverpool Taxi Davası ile mahkemeler sadece usulü denetim olarak değil, esas yönüyle de haklı beklentilerin korunmasını seçmiştir. Olayda, Liverpool Belediye Meclisi taksilere lisans verme yetkisine sahip Taksi Filosu İşletenler Derneği'ne, taksi sayısının üç yüzün üstüne çıkmayacağı yönünde söz vermiş, fakat aksi yönde bir karara imza atmıştır²⁶. Mahkeme dinlenilme hakkı verilmeden verdiği sözden dönen meclisin kararını iptal etmiştir. Bu kararı önemli kılan nokta ise, hakim Lord Denning'in verilen sözden dönülmeden önce dinlenilme hakkı tanınmış olsaydı bile, kararı iptal etme eğiliminde olduğunu belirtmiş olmasıdır²⁷. Hakime göre "*Kamu yararı, verilmiş sözlerin tutulmasından yanadır, sözden dönülmesinden yana değil.*"²⁸ Gerçekten de İngiliz İdare Hukuku Öğretisi'nde de haklı beklentilerin korunması genel olarak, hukuk devletinin özünde var olan öngörülebilirliğin, kanuni eşitliğin ve istikrarın gerekliliğine yapılan bir vurguyu ifade etmekte ve haklı beklentilere saygı duyan bir kamu gücünün bir o kadar meşru bir otorite olarak algılanacağı için, haklı beklentilerin korunmasının esasında bireylerin menfaatinden çok, idarenin kendi menfaatine olduğu ifade edilmektedir²⁹. Bu karar ile haklı beklentiler esasa ilişkin korunmayı da gözetir şekilde değerlendirilmeye başlanmıştır diyebiliriz. Kısaca İngiliz Hukuku'nda haklı beklentiler usuli ve esasi boyutta bir ayrıma tabi tutulmakta; diğer yandan idarenin bir taahhüdü veya uzun süren uygulamaları dışında, düzenleyici işlemlerin haklı beklentilere kaynak olması bizdekinin aksine kabul edilmemektedir³⁰.

İngiltere ve Topluluk Hukuku'nda oldukça iyi yerleştiğini söyleyebileceğimiz ilkenin, Fransız Hukuku'nda resmi olarak tanınması ancak 1994 tarihli bir ATAD kararı ile mümkün olmuştur³¹. Fakat Fransız mahkemeleri tarafından

önce kendisinin dinlenmemesi nedeniyle haklı beklentisinin ihlal edildiği gerekçesiyle karar iptal edilmiştir. (**Forsyth**, ss. 238, 239, 245, 247). 1978 tarihli *Mc Innes v. Onslow Fane Davası*'nda ise, davacının boks antrenörlüğü lisansı için yaptığı başvuru, İngiliz Boks Denetim Kurulu tarafından herhangi bir gerekçe gösterilmeden ve sözlü olarak dinlenmesine fırsat tanınmaksızın reddedilmiş, mahkemece bu durum hukuka aykırı bulunmuştur (**Oğurlu**, s. 233).

²⁶ **Wright**, s. 147, 148.

²⁷ **Forsyth**, s. 255

²⁸ **Forsyth**, s. 255.

²⁹ Mark **Elliott**, Jack **Beatson** and Martin **Matthews**, *Administrative Law*, Fourth Edition, Oxford University Press, New York, 2011, s. 181.

³⁰ Engin **Saygın**, "Haklı Beklentilerin Korunması İlkesine Yönelik Türk ve İngiliz İdare Hukuku Yaklaşımı Üzerine Karşılaştırmalı Analiz" *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Eylül-Ekim 2016, S. 126, s. 211-234, s. 230.

³¹ 8 Aralık 1994 tarihli bu kararda, 1990 tarihli bir düzenlemeye güvenerek Almanya'dan Fransa'ya atık ihracatı yapan Freymuth isimli şirketin, Fransız Hükümeti tarafından 1992 tarihinde yapılan düzenleme değişiklikleri nedeniyle uğradığı zararın telafisi uyumsuzluk konusu edilmiştir. ATAD, Fransız Hükümeti'nin davranışının, ihracatçıların güvendiği önceki düzenlemenin geçiş hükümleri barındırmadan ani şekilde değiştirilmesinin, şirketin haklı beklentilerini ihlal ettiğine karar vermiştir. (L. Neville **Brown** and John S. **Bell**, *French Administrative Law*, Fifth Edition Clarendon Press, Oxford 1998, ss. 235, 236).

kavramın tanınması daha farklı bir seyir izlemiştir. Buna göre 1994 tarihli bir mahkeme kararında, hem hukuki güvenlik ilkesinin hem de haklı beklenti ilkesinin hukuk kurallarının zaman içindeki geçerliliğiyle ilgili olduğu; düzenleme değişikliğinin ilgililerce öngörülemez olduğu durumlarda idarenin, önceki düzenlemenin sürdürülmesi konusunda ilgililerde bir güven oluşmasına yol açan bir davranışta bulunması halinde gündeme geldiği ifade edilmiştir³². Diğer yandan, Fransız İdare Hukuku'nda haklı beklenti ilkesinin kabulü anlamına gelen bu kararın itiraz (istinaf) başvurusu üzerine iptal edildiği de belirtilmektedir³³. Uzun süre direndikten sonra Fransız Danıştay 2006 yılında, haklı beklentilerin korunması ilkesi ile birlikte düşündüğü ve bir iç hukuk ilkesi olarak kabul ettiği hukuk güvenliği ilkesinin, idareler için yeni düzenlemelerde gerekli geçiş hükümleri bulundurma zorunluluğu getirdiğine karar vermiştir³⁴. Bu şekilde ilkenin somutlaştığı alan, hem yapılması gereken değişikliklerin yapılmasını sağlamak, hem de önceki düzenlemelerin devamı konusunda ilgililerde yaratılan beklentinin, ani ve öngörülemeyen değişikliklerden olağan dışı bir şekilde olumsuz etkilenmelerini önlemek olmaktadır³⁵. Görüldüğü üzere Fransız uygulamasında, idarece verilmiş bir söz veya taahhütten ziyade, eski düzenlemelerin yarattığı beklenti ve güvenin yeni düzenlemeler karşısında özellikle geçiş düzenlemeleri ile korunması esasına vurgu yapılmaktadır.

Avrupa Hukuku'nda kavramın doğuşu ve gelişimi özetle bu şekilde gerçekleşmiş olmakla birlikte, yargı kararları da dahil, yabancı kaynaklarda kavramın ayrıntılı bir tanımının yapılmadığı da ifade edilmektedir³⁶. Özellikle İngiliz yargı kararlarında yargıçların belirli bir tanım vermekten özenle kaçındıkları; bu nedenle de açık ve ahenkli içtihadi bir tanımın hiçbir zaman söz konusu olmadığını ifade edilmektedir³⁷. Diğer yandan kavramın hangi durumlarda söz konusu olduğu konusunda genel bir yaklaşım da bulunmaktadır. Buna göre bir İngiliz Ortak Hukuku'na tabi bir yargı kararında haklı beklenti kavramının, genel olarak bir kamu otoritesi adına veya bizzat kendisinin vermiş olduğu bir sözden, bulunduğu bir beyandan, yaptığı bir uygulamadan veya duyurduğu bir politikadan kaynaklandığı ifade edilmektedir³⁸. Başka bir İngiliz yargı kararında

³² J. Pommier, Concl. TA Strasbourg, 8.12.1994, *Entreprise transports Freymuth c./Min. Environnement*, JCP 1995, II, 22474.'ten nakleden **Bülül**, s. 43.

³³ **Bülül**, s. 43. dn. 116.

³⁴ CE Ass., 24.3.2006, *Société KPMG*, Rec. s.154'ten nakleden **Bülül**, s. 43 ve dn. 119.

³⁵ **Bülül**, s. 43.

³⁶ **Oğurlu**, s. 221.

³⁷ **Wright**, s. 146.

³⁸ Bu tespit Hong Kong İstinaf Mahkemesi'nce verilen 2001 tarihli bir kararda yapılmaktadır. Bu kararda ayrıca, kavramın İngiliz Ortak Hukuku'nda (Common Law) görece kısa, fakat dinamik bir tarihinin olduğu da belirtilmektedir. Bkz. **In The Court Of Final Appeal Of The Hong Kong Special Administrative Region Final Appeal** Nos. 1-3 Of 2001 (CIVIL), paragraph 88, 92. <http://www.legco.gov.hk/yr01-02/english/panels/se/papers/se0124-869-01e.pdf> (26.05.2015)

ise, kavramın kamu hukukundaki yerinin çerçevesi geniş bir özetle şu şekilde çizilmektedir: “Kamu otoritelerinin politikasını değiştirme gücü, adil olma hukuki yükümlülüğü (ve kanunun emrettiği diğer sınırlamalar) tarafından kısıtlanmıştır. Yasal olarak kaçınılmaz olan bir politika değişikliği, idarenin önceki hareketi veya hareketsizliği nedeniyle adil olmayan sonuçlar doğurabilir. Eğer idare daha önceden açıkça politika değişikliğinden etkilenenlere veya etkilenme ihtimali olanlara danışacağına dair söz vermişse, o halde idare ilgiliye danışmalıdır (*usule ilişkin beklentinin tipik örnek durumu- the paradigm case of procedural expectation*). Eğer idare, değişiklikten büyük ölçüde etkilenenler için belirli bir kişi veya grup için mevcut politikasını muhafaza edeceği sözünü açıkça vermişse, o halde sözünü tutmalıdır (*esasa ilişkin/gerçek beklenti- substantive expectation*). Eğer idare, herhangi bir söz vermeksizin, politikanın devamına güvenmeyi haklı kılan koşullarda bulunan belirli bir kişi veya grubu açıkça ve büyük ölçüde etkileyen bir politikayı yerleşik hale getirmişse, o halde idare herhangi bir değişiklik yapmadan önce ilgiliye *danışmalıdır* (*usule ilişkin beklentinin ikincil durumu- the secondary case of procedural expectation*).”³⁹ Ayrıca görüldüğü üzere her iki kararda yer alan tanımlarda, düzenleyici işlemler haklı beklentilerin oluşumunda kaynak olarak kabul edilmemektedir.

Elbette yabancı kaynaklarda bazı tanım denemeleri de bulunmaktadır. Buna göre, haklı beklenti idarenin ister bir taahhüt, isterse uzun süren bir uygulamasına güvenerek olsun, bireylerin çıkarları ya da lehlerine olan bir sonuca ulaşabileceklerini ya da edinebileceklerini ümit etmelerini ifade eder⁴⁰. Ortak Hukuk'tan (Common Law) beslenen bir başka tanıma göre ise haklı beklenti, idarenin üzerine düşen bir görevi yerine getireceği veya bir kimseye belirli bir fayda sağlayacağı taahhüdünde bulunması halinde, ilgilinin idarenin verdiği taahhüt yönünde davranacağını umma hakkıdır⁴¹. Kavramın nerelerde uygulandığından hareketle tanımlama çalışması da vardır. Buna göre bir çalışmada kavram, karar veren makamın belirli tür durumlarda belirli yönde davranmak için kendisini önceden söz vererek bağlaması halinde -özel durumların kendine özgü gerçekleri söz konusu olmadıkça- uygulanan bir ilke olarak ifade edilmiştir⁴². Bir başka tanımlama çalışması ise, samimi olarak yaratılmış haklı beklen-

³⁹ **England and Wales Court of Appeal**, Neutral Citation Number: [2008] EWCA Civ 755, paragraph 50. <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2008/755.html> (28.05.2015)

⁴⁰ **Rowe ve Maw**, “Legitimate Expectation- the Confusion Continues”, http://www.legal500.com/devs/uk/ps/ukps_017.htm, nakleden **Oğurlu**, s. 221. (İlgili internet sitesi bu gün için kullanım dışıdır).

⁴¹ **Colin R Singer**, “Canada-Legitimate Expectation”, (http://www.uitindia.in/canada_legitimate_expectation.php). (9.11.2015). Ayrıca yazar, 1969 yılında bir İngiliz kararıyla ortaya çıktığını ifade ettiği kavramın, o zamandan bu yana Kanada mahkemelerinde göçmenlik konularında uygulandığını da belirtmektedir

⁴² **Philip Sales**, “Legitimate Expectations”, 26 March 2006, ss. 1-14, s.2 <http://www.adminlaw.org.uk/docs/Legitimate%20expectations%20-%20ALBA%20lecture%20-%20PS%20-%20Mar062.doc> eri. (29.05.2015)

tilerin korunmasını sağlayan ilkenin, idari otoritelerin halkla olan ilişkisinde yeknesaklığı ve kesinliği arttırdığını ifade ettikten sonra: “Haklı beklentilerin korunması, idarenin halkla olan ilişkilerinde sürekliliği, öngörülebilirliği ve kesinliği gerektiren, anayasal bir ilke olan hukuk devleti ilkesinin kaynağında bulunmaktadır.” demektedir⁴³.

Tüm bu açıklamalar dahilinde, kavramın ilk olarak kullanılmaya başlandığı yer olan Avrupa’da, haklı beklentilerin genel olarak idarenin bir taahhütünün, yerleşmiş uygulamasının veya mevcut politikalarının devam edeceğine ya da düzenleyici işlemlerin aniden kaldırılamayacağına dair ilgililerde yarattığı güvenin korunması merkezinde belirdiğini söyleyebiliriz.

II. TÜRK İDARE HUKUKU’NDA KAVRAMA YAKLAŞIM

A. Öğretideki Yaklaşımlar

Öğretide “haklı beklenti” kavramının deyiş yerindeyse aslında ilk hukuki sezişini biz *Uler’in* şu sözlerinde bulmaktayız: “*Kimseden gelecekte yürürlüğe girecek, bugünden bilinmeyen kurallara uygun davranış beklenemeyeceğine göre, olaylara oldukları gündeki kurallar uygulanır.*”⁴⁴ Biz bu ifadelerde hukuki güvenlik ilkesinin zamansal çizgisinin geçmişten başlayan noktasını görmekteyiz. Bununla birlikte *Oğurlu* eserinde kavramı açıkça ilk defa değerlendirirken ve Türk İdare Hukuku için ilkenin henüz kabul görmediğini belirtirken, kavramı “bireyin hukuka uygun olmak kaydıyla İdare’ye, kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirirlerken yine yetkileri içerisinde yaptıkları işlem ve eylemler, hukuki açıklamalar, buldukları taahhütlerin ya da süregelen idari uygulamaların hukuk güvenliği gerekçesiyle kendilerine de uygulanacağı beklentisidir.” şeklinde tanımlamaktadır⁴⁵. *Ayanoğlu* ise, ülkemizde yeterince yerleşmiş ve benimsenmiş olmadığını belirttiği kavramın “genel olarak idarenin geçmiş uygulamalarıyla belirli şekilde davranacağı, işlem ve eylem yapacağı yönünde ilgililerde yarattığı haklı beklenti ve güvenin, bir genel düzenleyici işlem veya bireysel işlemle aksi yönde davranması halinde korunmasına ilişkin” olduğunu ifade etmektedir⁴⁶. *Sözer* ise “Bir hak henüz bütün sonuçları ile kazanılmamışsa ortada beklenen hak vardır. Beklenen hak ise, eski yasa zamanında, tüm sonuçları ile elde edilmiş fakat, elde edilmesi olasılığı var olan haktır.” demektedir ve kavramı gerçek

⁴³ Chamila **Talaga**, “The Scope of the Doctrine of Legitimate Expectation as a Ground of Judicial Review of Administrative Action”, Published in the Bar Association Law Journal Cilt XV, 2009, ss. 1-18, s. 2. https://www.academia.edu/2413475/The_Scope_of_the_Doctrine_of_Legitimate_Expectation_as_a_Ground_of_Judicial_Review_of_Administrative_Action, (29.05.2015)

⁴⁴ Yıldırım **Uler**, İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları, Ankara 1970, s. 17.

⁴⁵ **Oğurlu**, ss. 221, 222.

⁴⁶ Taner **Ayanoğlu**, “Kanunlar ve İdari İşlemler Bakımından Geriye Yürümezlik İlkesi” Legal Hukuk Dergisi, Cilt 10, Sayı:112, Nisan 2012, ss. 119, 120.

olmayan geriye yürüme meselesiyle ilişkilendirmektedir⁴⁷. *Bülbül* de, kavramın bir nevi tanımını verirken “hukuk güvenliği ve haklı beklentilerin korunması ilkeleri idareleri, özellikle düzenleyici işlem yaparken, değiştirirken ya da tamamen yürürlükten kaldırırken kişilerin bu düzenlemelerden beklenmedik bir şekilde olumsuz olarak etkilenmelerini önleyici tedbirler almaya iten ilkeler olarak ortaya çıkmaktadır” demektedir⁴⁸.

Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, hukuki güvenlik ilkesi gereği idarenin, bireyin haklı beklentilerine uygun davranması gerektiğini belirterek kavramı açıkça kabul etmekte, fakat bir tanım vermemektedir⁴⁹. *Yıldırım* ise, tüm düzenleyici işlemlere veya idarenin istikrarlı uygulamalarına güvenerek, kendileriyle ilgili bir idari işlem tesis edileceği beklentisinde bulunanların, adalet gereği bu beklentilerinin korunması gerekliliğini, haklı beklenti olarak tanımlamaktadır⁵⁰. *Atay* da kavramı hukuki güvenlik ve istikrar ilkelerinin bir gereği olarak kabul etmektedir. Buna göre haklı beklentiler, idare tarafından yapılan bir işlem veya istikrar kazanmış uygulamalar nedeniyle idare edilenlerde oluşan, meşru ve hukuki beklentilerdir⁵¹. *Saygın*'ın tanımı ise şu şekildedir: “Haklı beklentilerin korunması ilkesi de bireyin idarenin işleyişinden kaynaklanan beklentisinin korunacağına olan güveni ile idarenin değişen politikaları takip etme ihtiyacı arasındaki çatışmayı çözmeyi amaçlayan bir kurumdur.”⁵² *Gişi*'ye göre de kavram her olayda aynı şekilde değerlendirilmesi mümkün olmayan bir kavramdır ve kendine özgü yapısı ve sübjektif değerlendirmeler nedeniyle farklı anlamlar yüklenebilme olasılığı nedeniyle her ihtimali kapsayan genel-geçer prensipler konulması da bir tanım verilmesi de zordur⁵³. Bununla birlikte yazar bir tanım da vermektedir: “...idare hukukunda beklenti, idarenin faaliyetleri uygulamaları veya işlemleri sonucunda, kişilerin bu işlem, uygulama veya faaliyette belirtilen durum veya taahhütlerin alacağı biçimler konusundaki öngörüsü ya da gerçekleşmesini beklediği şeyi ifade eder.”⁵⁴ *Akbulut* ise kavramı kazanılmış haklarla birlikte aynı başlıkta değerlendirdiği eserinde bir tanım vermemekte ve sadece iki ilkenin de hukuk devleti ilkesinin unsurlarından olduğunu ve idarenin takdir yetkisini sınırlayan nitelik taşıdıklarını ifade etmektedir⁵⁵. *Akıllıoğlu* da bir tanım vermemekte ve salt AİHM kararları ışığında kavramı değerlendirirken,

⁴⁷ Ali Nazım **Sözer**, “Sosyal Sigortalarda Kazanılmış Hakların Korunması Üzerine Bir İnceleme”, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 63, Sayı: 10-11-12, (Ekim-Kasım-Aralık), 1989, s. 554.

⁴⁸ **Bülbül**, s. 46.

⁴⁹ Bahtiyar **Akyılmaz**, Murat **Sezginer** ve Cemil **Kaya**, Türk İdare Hukuku, Ankara 2011, ss. 131, 132.

⁵⁰ Turan **Yıldırım**, İdari Yargı, 2. Bası, İstanbul 2010, ss. 260, 261.

⁵¹ Ender Ethem **Atay**, İdare Hukuku, 3. Bası, Ankara 2012, s. 125.

⁵² **Saygın**, s. 232.

⁵³ Selçuk **Gişi**, Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi, Onikilevha yay., İstanbul 2017, s. 29.

⁵⁴ **Gişi**, s. 27.

⁵⁵ Emre **Akbulut**, Türk İdare Hukukunda Kanuni İdare İlkesi, Beta yay. Ankara 2013, s. 353.

bir hukuki işlem veya durumun oluşum halinde iken tabii olduğu hükümlerin değiştirilmesini “beklenen hak” olarak nitelendirip yeni kanunun derhal uygulanacağını belirtirken; meydana gelmiş hukuki durumların sonradan çıkan bir kanunla veya bir idari işlemle kaldırılmış olmasını ise “haklı beklenti” olarak nitelendirip sadece tazminat hakkı doğacağını ifade etmektedir⁵⁶.

Son olarak yine bir tanım vermemekle birlikte kavramı “*haklı beklenti*” değil, “*meşru beklenti*” olarak eserinde inceleyen *Dalkılıç*’ın buna sunduğu gerekçesine katılmadığımızı belirtmek isteriz. Yazara göre “haklı” ifadesinin kapsamı, “meşru” ifadesine kıyasla sınırları daha belirsiz ve geniş bir ifadedir. Hatta yazara göre “...kişilerin beklentilerinin *adalet düşüncesine, hakkaniyete uygun başka bir deyişle haklı olması* bu beklentinin her daim hukuk tarafından korunacağı anlamını taşımamaktadır. Kişilerin beklentisi haklı olmakla birlikte hukuk tarafından korunmadıkça bize göre *meşruiyet* kazanamayacaktır.”⁵⁷ Öncelikle ve temel olarak “*adalet düşüncesine, hakkaniyete uygun başka bir deyişle haklı olan*” bir beklentinin hukuk tarafından korunması bizzat Devletin ve dahası Hukuk Devletinin var oluş nedenidir. Beklentinin bu aşamaya geldiğinin tespitinin yapıldığı halde hala daha hukuken korunmaması, başta İdare olmak üzere akabinde İdari Yargı ve Anayasa Mahkemesi’nin Hukuk Devletinin gereğini yapmadıkları anlamına gelir ki, bu durum hukuken ve bilimsel olarak savunulamaz. Diğer yandan sözlük anlamı olarak “haklı” ve “meşru” ifadeleri aynı anlama gelmekte⁵⁸ ve kanımızca bunları iki farklı kavram olarak kullanmamızı haklı kılacak bir neden de bulunmamaktadır. Eğer bir fark bulacaksak, bu farklılık Genel Kamu Hukuku, Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi anlamında meşru/meşruiyet ifadelerinin daha geniş kapsamlı olduğu ve teknik ve dar bir kullanıma daha elverişsiz olduğu sonucuna bizi götürebilmektedir. Tarihimizden bu duruma örnek olarak, 16 Mart 1920’de işgal kuvvetleri tarafından İstanbul’un işgali ve tüm resmi kurumların ve Mebusan Meclisi’nin basılması ve milletvekillerinin çoğunun tutuklanması üzerine, İstanbul Hükümeti’nin ve dahası

⁵⁶ Tekin **Akılhoğlu**, *Hangi Hukuka Giriş? Hukuk Üstünlüğüne Giriş*, (Hukuka Giriş) İmaj yay. 3. Baskı, Ankara 2017, ss. 190, 191.

⁵⁷ Elvin Evrim **Dalkılıç**, “Avrupa ve Türk İdare Hukukunda Hukuki Güvenlik Meşru Beklentilerin Korunması”, Ankara 2016, ss. 120, 121.

⁵⁸ Yazar ATAD ve AİHM kararlarında kullanılan İngilizce “legitimate” kelimesinin karşılığının “meşru” olduğunu sözlükteki “allowed according to rules or laws” (kurallara veya kanunlara göre izinli olma durumu) cümlesiyle açıklamaktadır (Bkz. **Dalkılıç**, s. 120) ki bu cümlenin Türkçe’deki anlamının “meşru” ifadesine denk gelebileceği kadar “haklı” ifadesine de denk gelebileceği açıktır. Ayrıca **Şener**’in İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce Hukuk Sözlüğü’nde legitimate hem “haklı” hem de “meşru” olarak verilmekte; hatta Türkçe-İngilizce bölümünde ise sadece “haklı” olarak verilmektedir. (Orhan **Şener**, *Hukuk Sözlüğü*, İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce, Beta yay. İstanbul 2018, s. 201 ve 506) TDK ise “meşru” için “yasal”, “haklı” için “*hakka uygun, doğru, yerinde*” ve “*davası, iddiası, düşüncesi veya davranışı doğru ve adalete uygun olan*” anlamlarını vermektedir. (www.tdk.gov.tr 30.08.2018) Bu noktada bu vurgusu itibarıyla “haklı” ifadesi daha uygun düşmektedir.

Osmanlı Devleti'nin görünüşte hukuken var iken *meşruiyetini kaybetmesini* gösterebiliriz⁵⁹.

Bu tanımlama çalışmaları kavramın, öğretimizde de yoğun bir şekilde kabul görmeye başladığının göstergesidir. Yine de, kazanılmış bir hak boyutuna gelememiş, beklenen hak boyutunda kalmış hukuki durumların henüz bir koruma görmediği, fakat zamanla Avrupa Birliği Hukuku vesilesiyle koruma görmeye başlayacağı; mevcut durumda ise haklı beklentilerin kısmen idari istikrar ilkesi ile karşılandığını ifade eden görüşler de bulunmaktadır⁶⁰. Bununla birlikte biz daha 1970'li yıllarda dahi hukuken haklı beklenti olarak da değerlendirilmesi gayet mümkün muntazır hak (bekleyen hak) kavramına açıkça vurgu yapan bir Danıştay kararına rastlamış bulunmaktayız. 2000'li yıllara gelindiğinde ise kavramı kabul eden, bazen de en azından varlığını reddetmeyen kararların çoğalmaya başladığını gözlemlemekteyiz. Son yıllarda ise, kavram Anayasa Mahkemesi tarafından da kararlarına esas alınmaya ve tanınmaya başlanmış bulunmaktadır. Aynı şekilde AYİM kararlarında da kavramın doğrudan kullanıldığı bir örnek bulunmaktadır. Dolayısıyla Türk İdare Hukuku'nda kökleri 1970'li yıllara dayanan bu kavramın, günümüzde bağımsız bir kavram olma boyutu kanımızca artık tartışmasızdır. Şimdi biz bu noktada, yargısal içtihatlarda kavrama ne şekilde yaklaşıldığını ve kavramın bizdeki seyrinin hangi aşamaya geldiğini tespit edip, kendi yaklaşımımızı da sunarak en sonda bir tanım önerisinde bulunacağız. Bu şekilde idari işlemin geriye yürümezliği ilkesine hukuki dayanak oluşunu da açıklamış olacağız.

B. Yargı Kararlarındaki Yaklaşımlar

1. Anayasa Mahkemesi'nin Yaklaşımı

Öğretide kazanılmış hak doğurmadığı kabul edilen, kazanılması belli bir sürenin veya koşulun gerçekleşmesine bağlı olan hakların, yeni kanunun etki

⁵⁹ “...Sonunda bugün İstanbul'u zorla işgal ederek Osmanlı Devleti'nin yedi yüz yıllık yaşam ve egemenliğine son verildi. Yani bugün Türk Ulusu, uygarlık yeteneğinin, yaşam ve bağımsızlık hakkının ve bütün geleceğinin savunulmasına çağırıldı...” Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal tarafından Bütün Komutanlıklara, Vali ve Mutasarrıflara, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, Belediye Başkanlıklarına ve Basın Derneği'ne 16 Mart 1920'de çekilen telgraftandır. “...bu durum karşısında görev yapmaya imkân göremediğini hükümete resmi olarak bildirerek, Mebuslar Meclisi dağılmıştır. Şu durumda, devlet merkezinin korunmasını, ulusun bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak önlemleri düşünmek ve uygulamak üzere, ulus tarafından olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplantıya çağırılması ve dağılmış olan milletvekillerinden Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılmalarının sağlanması zorunlu görülmüştür...” Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal tarafından İllere, Bağımsız Sancaklara ve Kolordu Komutanlıklarına çekilen telgraftandır. (Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK, Gençler İçin Fotoğraflarla NUTUK, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Basım, İstanbul 2017, s. 286 ve 288)

⁶⁰ Bkz. Oğurlu, ss. 283-285 ve 293. Saygın ise haklı beklentilerin Türk Hukuku'nda müstakil bir kurum olabilemeye başaramadığını söylemektedir. (Bkz. Saygın, s. 232)

alanı dışında tutulmalarının doğal olduğundan bahsedilmektedir⁶¹. Fakat kanun koyucunun teorideki bu doğallığa sıcağın bakmayan uygulamadaki düzenlemeleri karşısında⁶², Anayasa Mahkemesi'nin bu gibi düzenlemeleri birazdan değineceğimiz 2008 tarihli ve tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk olma özelliği taşıyan cesur kararına kadar, çok uzun süre Anayasa'ya aykırı bulmadığını belirtmek isteriz. Hatta Anayasa Mahkemesi'nin ilk başlarda verdiği kararlarında -aslında konuya ilişkin olduğu tespit edilen- "haklı beklenti", "beklenen hak" kavramlarına hiç değinmediğini; meseleyi sadece "kazanılmış hak" kavramı üzerinden ele aldığına da dikkat çekmek gerekir. Bu şekilde, Mahkemenin konuyla ilgili verdiği son kararları ile "gerçek olmayan geriye yürütme" ve dolayısıyla "haklı beklentiler" konusunda ne kadar büyük bir mesafe kat ettiğini görmek daha mümkün olur. Ama önce bu gelişimi görmek açısından aşağıdaki karardan bahsetmemiz önem taşımaktadır.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde görülen bir uyuşmazlıkta, 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nda değişiklikler yapan 3.7.1975 tarih ve 1923 sayılı Kanun'un yürürlüğü hakkındaki 53. maddesinde yer alan "... diğer hükümleri yayımı tarihinde yürürlüğe girer." hükmünün davacının, albay olmasına ilişkin olumlu sicillere sahip olmasına ve terfisine çok kısa zaman kalmasına rağmen, bekleme süresini uzatan düzenlemenin kanunun yürürlük tarihi ile uygulanması ile "kazanılmış hakkının" ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasaya aykırı olduğu iddiasında bulunulmuştur. AYİM'in bu iddiayı ciddi bularak Anayasa Mahkemesi'ne taşınması üzerine yüksek mahkeme, kanunun oluşumu tamamlanmamış hukuki durumlara uygulanmasını Anayasa'ya aykırı bulmamıştır⁶³. Kararda bu durumun kazanılmış hak oluşturduğu yönünde karşı oylar bulunmakla beraber, beklenen hak (veya haklı beklenti) meselesinin irdelenmesi

⁶¹ Tekin **Akilloğlu**, "Yasaların Zaman Bakımından Uygulanmasına İlişkin Bazı Sorunlar", (Yasaların Zaman Bakımından) Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 3, 1984, s. 44.

⁶² Hemen belirtelim ki, yasa koyucunun kazanılması belli süre veya koşulun gerçekleşmesine bağlı olan hakları yeni kanunun etki alanı dışında tuttuğu ve eski mevzuatın geçerli olduğu düzenlemeleri de söz konusu olabilmektedir. Bu duruma etkiyi sürdürme normu denmektedir. (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Akilloğlu**, Yasaların Zaman Bakımından, ss. 36-37; **Erguvan**, ss. 13-17). AYİM de "Kanun koyucu eskiden başlayıp da devam etmekte olan bazı durumların gene eski statü hükümleri dahilinde devam etmesini arzu ettiği takdirde yeni statüye bunlar hakkında da hükümler koyabilir." demektedir. (**AYİM Daireleri Kurulu**, E. 1989/5, K. 1989/24, 9.11.1989, AYİMD, S. 7, s. 451.) Diğer bir ifadeyle sorun, yasa koyucu tarafından haklı beklentilerin göz önüne alınmaması halinde ortaya çıkmaktadır.

⁶³ "Davacının albaylığa yükselme durumu kazanılmış hak kavramı tanımını ile değerlendirildiğinde; sicil durumu bakımından 1923 sayılı Yasanın yürürlüğünden önceki kurallara göre terfi edebilir olan davacı, albaylığa yükselmek için belli süreyi ancak 30/8/1975 de doldurup terfi bu tarihte hak kazanacaktır. Yani davacı için kazanılmış hak 30/8/1975 de doğmaktadır. Hakkında daha önce düzenlenmiş sicil belgesi de, sicil yönetmeliği hükmü gereği olarak bu tarihte geçerlidir. Yönetmelikte böyle bir hüküm olmasa bile, albaylığa yükselmede kazanılmış hakkın, sicil belgesi ile doğmuş olacağı savunulamaz." (**Anayasa Mahkemesi**, 10.03.1977 gün, E. 1976/51, K. 1977/16, R.G. 25.06.1977, S. 15977 (www.anayasa.gov.tr). 29.10.2014)

bir kenara, bu duruma kavram düzeyinde dahi hiç değinilmemiş; bu belirleme Öğreti'de *Akıllıoğlu* tarafından yapılmıştır⁶⁴.

Anayasa Mahkemesi'nin daha sonraki zamanlarda, kavramdan haberdar olmakla birlikte, pozitif bir dayanağının olmadığı düşüncesiyle kullanılmaktan çekindiği; AYİM'in ise yine kavramdan haberdar olmuş izlenimi vermekle beraber, kazanılmış haktan öteye geçemeyerek haklı beklenti ilkesini kullanmaya cesaret edemediği ifade edilmektedir⁶⁵. Gerçekten de Anayasa Mahkemesi'nin uzun bir süre, sadece kazanılmış hak kavramı bakımından değerlendirmede bulunarak, gerçek olmayan geriye yürüme Anayasa'ya aykırı görmediğini ve dolayısıyla haklı beklentileri de korumamayı tercih ettiğini görmekteyiz⁶⁶.

Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki, oluşumu bitmemiş hukuki durumlara yeni düzenlemenin uygulanmasının hukuka aykırı olduğunu söylemek, “gerçek geriye yürüme”nin hukuka aykırı olduğunu söylemekten daha zor bir meseledir⁶⁷. Diğer bir deyişle, kazanılmış haklara geçmişe yönelik sağlanan koruma derecesinde güçlü bir korumayı, haklı beklentiler için öngörmesi kolay bir mesele değildir⁶⁸. Fakat geniş anlamda geriye yürüten yasaların derhal uygu-

⁶⁴ Akıllıoğlu eserinde her ne kadar alçak gönüllüğüyle “*Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesine göre olayda, klasik kurama göre bir beklenen hak durumu vardır.*” demekteyse de, bu tespiti Anayasa Mahkemesi değil, yazarın kendisi yapmaktadır. (Akıllıoğlu, Yasaların Zaman Bakımından, s. 45)

⁶⁵ Oğurlu, s. 284.

⁶⁶ “Öte yandan, “kazanılmış hak”, kişinin bulunduğu statüden doğan, tahakkuk etmiş ve kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel alacak niteliğine dönüşmüş haktır. *Bir statüye bağlı olarak ileriye dönük, beklenen haklar ise bu nitelikte değildir.* Bu nedenle, dava konusu 1. madde kazanılmış hakları ihlâl etmediğinden hukuk devleti ilkesine de aykırılık oluşurmamaktadır.” ifadeleriyle, “beklenen hak”tan (haklı beklentiden) en azından en olmadığını söyleyerek bahsetmiştir. (Anayasa Mahkemesi, 03.04.2001 gün, E. 1999/50, K. 2001/67, R.G. 7.11.2001, S. 24576 (www.anayasa.gov.tr). 23.4.2013) “Kazanılmış hak kişinin bulunduğu statüden doğan, kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel niteliğe dönüşmüş haktır. Hukuk devletinde bu hakların korunacağı kuşkusuzdur. Ancak, bir statüye bağlı olarak ileriye dönük, beklenen haklar bu kapsamda değildir. 2. sınıf emniyet müdürü kadrosunda bulunanların dava konusu kuraldan önce emeklilik konusunda 60 yaş haddine tabi olmaları bu yaş haddini kendileri yönünden kazanılmış bir hak haline getirmez. Hizmet koşulları bütün hukuki sonuçlarını doğurarak kişisel hak haline gelmedikçe kazanılmış hak olarak nitelendirilemeyeceğinden dava konusu kuralla kazanılmış hakların ihlâl edildiği savı yerinde görülmemiştir.”(Anayasa Mahkemesi, 11.6.2003 gün, E. 2001/346, K. 2003/63, R.G. 8.11.2003, S. 25283 (www.anayasa.gov.tr). 29.10.2013)

⁶⁷ Bu çerçevede Craig, düzenleme değişikliği nedeniyle haklı beklentilerin ihlali söz konusu olduğunda, mahkemelerin daha geniş kapsamlı bir araştırma yapmak durumunda olduklarını ifade etmektedir. (P.P. Craig, Administrative Law, Fifth Edition, London 2002, s. 615) Snyder ise ATAD'ın gerçek olmayan geriye yürüme daha kabul edilebilir bulunduğunu ve gerçek geriye yürüme haklı kılmanın ise çok daha zor olduğunu ifade etmektedir. (Francis Snyder, “Constitutional Law of the European Union”, Collected Courses of the Academy of European Law/1995, European Community Law, Cilt:6, Book I, Kluwer Law International, 1998, s. 94)

⁶⁸ Mustafa Erdoğan, Anayasal Demokrasi, 7. Bası, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, s. 133. Yazar eserinde, hukukun bazı hallerde meşru beklentileri de koruduğunu fakat bu durumun

lanmasının etkisi karşısında korumasız olan haklı beklentilerin, özellikle Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin son kararları ışığında, artık Türk Anayasa Yargısı'nda korunmaya değer bir kavram olmaya başladığını söyleyebiliriz. Özellikle Anayasa Mahkemesi 16.7.2010 ve 17.03.2011 tarihli kararlarında, “gerçek olmayan geriye yürüme” etkisindeki yasa hükümlerini, “meşru beklenti” ve “haklı beklenti” kavramlarını ilk kez açıkça vurgulayarak, iptal etmiştir. Fakat mahkemenin esasında bu konuda verdiği ilk karar 7.2.2008 tarihli bir karardır. Daha doğru bir ifadeyle, *bu kavramın içeriğinin kabul edildiği ilk karardır.*

Yüksek Mahkemenin konuya ilişkin verdiği 7.2.2008 ve 17.03.2011 tarihli her iki iptal kararı da 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu'na 06.04.2001 günlü 4638 sayılı Kanun'un 5. Maddesiyle eklenen Geçici 20. maddesinde yer alan ve (A) grubu polis amiri olma sürecinde iken yeni düzenleme ile bu haklı beklentileri ortadan kaldırılan polis memurlarına yönelik ifadelerle ilişkindir⁶⁹. Bu nedenle öncelikle bu iki karara değinmek, daha bütüncül bir anlatım sağlayacaktır. Anayasa Mahkemesi 07.02.2008 tarihli verdiği ilk kararda, Geçici 20. maddedeki “... dört yıllık yüksek öğretim kurumlarından mezun olarak komiser yardımcılığı kursunu bitirenler ile ...” ibaresini iptal ederken, yine önceki kararlarında⁷⁰ olduğu gibi “*bir statüye bağlı olarak ileriye dönük, beklenen haklar, kazanılmış hak niteliği taşımaz*” demekle birlikte, bu sefer yine hukuki güvenlik ilkesi temelinde “haklı beklenti” kavramının esasına dayanmıştır. Fakat bunu yaparken açıkça “haklı beklentilerin korunması” veya “haklı beklenti” gibi bir ibareyi kullanmamış, eski düzenleme ile “(A) grubu polis amiri olma beklentisi yaratıldığını” ve yeni düzenlemede bunun görmezden gelinmesinin, hukuk kurallarının öngörülebilir olmasını gerekli kılan hukuki güvenlik ilkesine aykırı olduğuna vurgu yapmıştır⁷¹. Daha açık bir ifadeyle, kavramın içeriğini ifade

“kazanılmış hakların” korunması kadar kesin bir ilke olmayıp daha çok nesafet (hakkaniyet) gerekleriyle ilgili olduğunu ifade etmektedir.

⁶⁹ Söz konusu hüküm şu şekilde idi: “*Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce, dört yıllık yükseköğretim kurumlarından mezun olarak komiser yardımcılığı kursunu bitirenler ile bulunduğu rütbede dört yıllık yükseköğretim kurumlarından mezun olup (B) grubundan (A) grubuna geçen polis amirleri, (A) grubunda değerlendirilir.*” Bu düzenleme ile iki grup polis memurunun haklı beklentileri çiğnenmekte idi. İlk grup, dört yıllık yükseköğretimi bitirip henüz komiser yardımcılığı kursu bitirmeyenler, ikinci grup ise komiser yardımcılığı kursunu bitirmiş olup, dört yıllık yükseköğretim kurumlarından henüz mezun olmamış olanlardan oluşmakta idi.

⁷⁰ **Anayasa Mahkemesi**, 03.04.2001 gün, E. 1999/50, K. 2001/346, R.G. 7.11.2001, S. 24576 (www.anayasa.gov.tr), 23.04.2013; **Anayasa Mahkemesi**, 11.06.2003, E. 2001/346, K. 2003/63, R.G. 08.11.2003, S. 25283 (www.anayasa.gov.tr) 20.10.2013.

⁷¹ “Bir statüye bağlı olarak ileriye dönük, beklenen haklar, kazanılmış hak niteliği taşımadığından 4638 sayılı Yasa'nın yürürlüğe girmesinden önce (A) grubu polis amiri unvanını kazanmamış olan kişilerin (A) grubu polis amirliği yönünden kazanılmış haklarından söz edilebilmesi olanaklı değildir.

Hukuk devleti ilkesinin önkoşullarından biri olan hukuk güvenliği ile kişilerin hukuki güvenliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Hukuk güvenliği ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir

etmiş ama açıkça kavramın *adını* kullanmamıştır diyebiliriz. Bu anlamda “zarfa değil mazrufa bak” deyiminde olduğu üzere, zarfın üstünde adı açıkça yazmasa da içindeki şüphesiz “haklı beklentiler”dir. Biz bu nedenle 2008 tarihli kararı kavramın kabul edildiği ilk karar olarak kabul etmekteyiz.

Anayasa Mahkemesi 17.03.2011 tarihli diğer kararında ise, bu sefer hükümdeki “...bulunduğu rütbede dört yıllık yükseköğretim kurumlarından mezun olup...” ibaresini iptal ederken yine “*bir statüye bağlı olarak ileriye dönük beklenen haklar, kazanılmış hak niteliği taşımaz*” dedikten sonra, hukuki güvenlik ilkesine dayanmıştır. Fakat bu sefer ise, “haklı beklenti” kavramını daha açıkça ifade ederek uygulamaktan çekinmemiştir⁷². Elbette bu karardan önce, 16.7.2010 tarihinde verilmiş olan bir kararın önemi de büyüktür. Bu kararda,

olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar...Emniyet Genel Müdürlüğü'nce açılan komiser yardımcılığı kursu sınavına sadece dört yıllık yüksek öğretim kurumu mezunu polis memurlarının başvurabileceği belirtildiğinden, bu sınavda başarılı olarak komiser yardımcılığı kursuna başlayan kişilerde söz konusu kursun sonunda (A) grubu polis amiri olma beklentisi yaratılmıştır. Bu durumda, komiser yardımcılığı kursu devam etmekte iken çıkarılan 4638 sayılı Yasa ile Emniyet Teşkilatı Kanunu'na eklenen geçici 20. maddede, bu Yasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten önce dört yıllık yüksek öğretim kurumlarından mezun olarak komiser yardımcılığı kursunu bitirenlerin (A) grubunda değerlendirileceği yolundaki düzenlemenin kapsamına anılan Yasa'nın yürürlüğe girdiği tarihte komiser yardımcılığı kursuna devam edenlerin alınmamış olması, *hukuk güvenliği ilkesine aykırılık* oluşturmaktadır.” (Anayasa Mahkemesi, 07.02.2008 gün, E. 2005/38, K. 2008/53, RG. 08.04.2008, S. 26841, www.anayasa.gov.tr, 19.5.2014)

⁷² “...anılan mevzuat hükümlerine güvenerek (A) grubu polis amiri olma beklentisiyle bir kısım polislerin yüksek öğretim mezunu iken, Polis Akademisinde komiser yardımcılığı kursuna katıldığı, diğer bir kısmının ise komiser yardımcılığı kursunu bitirdikten sonra, yüksek öğretime girdiği ve her iki grupta bulunan kişilerin bir süre sonra komiser yardımcılığı kursunu veya yüksek öğrenimi bitireceği açıktır. İtiraz konusu kuralla (A) grubu polis amiri olarak atanmak için gerekli olan her iki şartı taşıyan kişilerin kazanılmış haklarının korunması amaçlanmakta iken, (A) grubu polis amiri olmak için gerekli koşullardan birini tamamlayıp diğerini yerine getirme sürecine giren ve *mevcut yasal düzenlemeye güvenerek haklı bir beklenti içerisinde bulunanların (A) grubu polis amiri olma beklentilerinin engellendiği görülmektedir*. Nitekim İtiraz konusu kuralın ilk halinde yer alan ve komiser yardımcılığı kursunu bitirmemiş olanları etkileyen kısmı da Anayasa Mahkemesinin anılan kararıyla hukuk güvenliği ilkesinden bahisle iptal edilmiştir. 4638 sayılı Yasanın yürürlüğe girdiği tarihte komiser yardımcılığı kursunu bitirerek dört yıllık yüksek öğretime devam eden kişilerin de *hukuk güvenliği ilkesinden* yararlandırılmaları gerekmektedir. (Anayasa Mahkemesi, 17.03.2011, E.2010/106, K. 2011/55, RG. 14.05.2011, S. 27934, www.anayasa.gov.tr, 23.4.2015) Bu karardan yaklaşık iki ay sonra ise haklı beklenti olarak değerlendirilebilecek bir durumun, görmezden gelindiğini de belirtmek gerekir. Bu kararda AYM, 3568 sayılı Yasa'ya eklenen Geçici 9. maddenin b bendindeki “Kanunları uyarınca vergi inceleme yetkisini almış ve mesleki yeterlilik sınavını vermiş olanlardan 9 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen süreyi tamamlamış olanlar ile aynı maddenin ikinci fıkrasında sayılan konularda profesörlük unvanını almış olanlar için yeminli mali müşavirlik sınav şartı aranmaz” hükmünün, kanunda belirtilen (m.9/1-a) 10 yıllık süreyi henüz tamamlamayanların haklı beklentilerini ihlal ettiği iddiasını yerinde bulmamıştır. (Anayasa Mahkemesi, E.2008/80, K. 2011/81, T. 18.05.2011, R.G. 15.12.2011, S. 27934, (www.anayasa.gov.tr). 29.10.2015.)

yüksek mahkeme “kısmi statüde çalışan öğretim üyelerinin kendi talepleri hariç, öngörülen iki yıllık süre dolmadan bu statünün sona erdirilemeyeceği” güvencesinin yarattığı “meşru beklentinin” korunmamasını, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerine aykırı bulunmuştur⁷³. Bu son iki kararda mahkeme, geniş anlamda geriye yürümeyi Anayasa’nın 2. maddesine aykırı bulurken, “meşru beklenti” ve “haklı beklenti” kavramlarını kullanarak, doğrudan hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleriyle bağlantılandırmıştır.

Diğer yandan bu kararlarda, henüz bir kavram birliğinin bulunmadığını; herhangi bir tanım veya bir ölçüt verme aşamasına da gelinmediğini gözlemlemekteyiz. Fakat bu üç karar ile mahkemenin kavramı, açıkça Türk Anayasa Yargısı’nda uygulamaya başladığı da bir gerçektir. Kavramın tanımını ilk olarak verdiğini tespit ettiğimiz karar ise, 20.9.2012 tarihli bir karardır. Bu uyuşmazlığın konusu 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un çeşitli maddelerinin (özellikle yükseköğretime girişte ortaöğretim başarı puanının kaldırılması düzenlemesinin) Anayasa’ya aykırılığı iddiasıdır. Yüksek mahkeme, kanunun yürürlüğe girdiği zaman lisede okumakta olanların haklı beklentilerinin somut olayda ihlal edilmediğine karar verdiği bu uyuşmazlıkta, yine önce meselenin kazanılmış hak meselesi olmadığını ifade etmiş⁷⁴ ve ardından haklı beklenti için bir ölçütü de barındıran, tanım benzeri şu ifadeleri kullanmıştır: “*Kanunların uzun süreli uygulanmasına güvenerek hayatını yönlendiren, hukuki iş ve işlemlere giren bireyin, bu kanunların uygulanacağı yolunda oluşan beklentisinin mümkün olduğunca korunması gerekmektedir. Ancak, hukuki güvenlik ilkesi, her türlü beklentinin korunmasını zorunlu kılmaz. Bir beklentinin hukuken koruma görebilmesi için, meşru (haklı) beklenti seviyesine ulaşması gerekmektedir. Beklentinin meşru olup olmadığı tespit edilirken başvurulacak ölçüt, 'hakkaniyet'tir.*”⁷⁵ Bu kararda AYM’ye göre Türk Medeni Kanunu’nda düzenlenmiş olan (m.4) ve hâkimin takdir hakkını “somut olayın özelliklerine uygun olarak ve adalet

⁷³ “Diğer taraftan kısmi statüde çalışanların, bu durumlarının en az iki yıllık bir dönemi kapsadığı düşüncesiyle üniversite dışındaki serbest çalışmalarını planladıkları, ekonomik ve sosyal hayatlarını bu koşulları öngörmek suretiyle belirledikleri açıktır. Yasayla elde edilen bu statünün çalışanlar için kazanılmış hak olarak değerlendirilmesi olanaklı olmasa da yasadaki öngörülen süre yönünden *meşru bir beklentiye sahip oldukları*, bu beklentinin hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleri gereğince korunmasının kabulü gerekir.” (**Anayasa Mahkemesi**, 16.7.2010 gün, E. 2010/29, K. 2010/90, R.G. 4.12.2010, S. 27775, www.anayasa.gov.tr, 23.4.2015)

⁷⁴ “Bir statüye bağlı olarak ileriye dönük beklenen haklar, kazanılmış hak niteliği taşımadığından, 6287 sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesinden önce ortaöğretimde okuyan kişilerin, yükseköğretime giriş sınavında dikkate alınması gereken ortaöğretim başarı puanının hesaplama yöntemi yönünden kazanılmış haklarından söz edilebilmesi olanaklı değildir.” (**Anayasa Mahkemesi**, 20.9.2012 gün, E. 2012/65, K. 2012/128, R.G. 18.4.2013, S. 28622, www.anayasa.gov.tr, 23.4.2015)

⁷⁵ **Anayasa Mahkemesi**, 20.9.2012 gün, E. 2012/65, K. 2012/128, R.G. 18.4.2013, S. 28622, www.anayasa.gov.tr, 23.4.2015.

ilkelerini gözeterek kullanması anlamına gelen” *hakkaniyet* ise, aynı zamanda bir hukukun genel ilkesi olarak, anayasa yargısı ve dolayısıyla kanun koyucu için de geçerli bir kavramdır. Somut uyuşmazlığa bu açıdan yaklaşan yüksek mahkeme, yeni kanunun “adil olmadığı düşünülen önceki yükseköğretime giriş sınav sisteminin değiştirilmesi amacıyla ihdas edildiği gözetildiğinde”, ilgililerin meşru bir beklentisini ihlal etmediğine karar vermiştir. Diğer bir ifadeyle yeni düzenlemenin baskın bir kamu yararı taşıdığını düşünen yüksek mahkeme, somut olayda haklı beklentinin varlığını maalesef kabul etmemiştir. 7.11.2014 tarihli bir kararında ise, AYM haklı beklenti kavramını aynı şekilde açıklamış ve bu sefer, somut uyuşmazlıktaki haklı beklentilerin göz ardı edilmesini hukuka aykırı bulmuştur⁷⁶. Bir başka kararında ise yüksek mahkeme ilgililerin hukuki durumlarının süreceği yönündeki beklentilerin belirli koşullar altında hukuki güvenlik ilkesi kapsamında güvence altına alınması gerektiğini; bu anlamda kamu yararı söz konusu olmadıkça kazanılmış haklara yeni düzenleme ile müdahale edilmemesi gerektiğini ölçüsünü de koymaktadır⁷⁷. Diğer bir kararında ise, yürürlükteki kanunlara güvenerek geleceklerini tasarlayan kamu görevlilerinin emekli olma beklentilerinin, emeklilik hakkının ortadan kaldırılmasına bile oldukça güçleştirilmiş olmasını hukuki güvenlik ilkesine aykırı bulmuştur⁷⁸. Bu son iki

⁷⁶ Uyuşmazlığın konusu, 6514 sayılı Kanun gereği, mesai saatleri dışında özel sektörde çalışan tabip, diş tabibi ve tıpta uzmanlık mevzuatına göre uzman olan öğretim elemanları ile GATA'daki bu nitelikteki kadrolu asker ve sivil öğretim elemanlarının, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde bu faaliyetlerini bırakmaları zorunluluğu aksi halde istifa etmiş sayılacaklarına ilişkin idi. AYM önce ilgili hükmün yürürlüğünü durdurmuş, akabinde iptal etmiştir. “...Kanunlara güvenerek hayatını yönlendiren, hukuki iş ve işlemlere giren bireyin, bu kanunların uygulanmasına devam edileceği yolunda oluşan beklentisinin mümkün olduğunca korunması hukuki güvenlik ilkesinin gereğidir... Öğretim üyelerinin var olan durumun devam edeceğine dair oluşan beklenti ve kanaat nedeniyle planladıkları faaliyet ve çalışmaları ile bunlar gereğince yaratılan hukuki durumlarını dava konusu kurallar gereğince sona erdirmek zorunda olması, aksi hâlde haklarında insan hayatında çok önemli bir hukuki sonuç doğuran istifa etmiş sayılma veya ilişik kesme işlemlerinin uygulanması hakkaniyete aykırıdır.” (Anayasa Mahkemesi, 7.11.2014 gün, E. 2014/61, K. 2014/166, R.G. 19.6.2015, S. 29391, www.anayasa.gov.tr, 23.4.2015)

⁷⁷ “Hukuk güvenliği bireyin hukukî durumunun süreceği yönündeki beklentilerinin belli koşullar içinde güvence altına alınması anlamına gelir. Ancak hukuk güvenliği ilkesi zaman içinde değişen şartlara ve gelişen ihtiyaçlara göre kanunlarda değişiklik yapılmasına engel değildir... kanun koyucu Anayasa'da öngörülen koşullar çerçevesinde diğer alanlarda olduğu gibi kamu görevlilerinin durumları ile ilgili olarak da kamu yararı amacıyla bazı değişiklikler yapabilir. Ancak, kanun koyucu bu değişiklikleri yaparken hukuk güvenliği ilkesinin bir uzantısı olan kazanılmış haklara saygı göstermelidir.” (Anayasa Mahkemesi, 18.07.2012, E. 2011/113, K. 2012/108, R.G. 01.01.2013, S. 28515, www.anayasa.gov.tr, 19.05.2018)

⁷⁸ “Devlet, hukuki durumları kanunlarla oluşturulan ve bu statü kurallarına güvenerek geleceklerini tasarlayan kamu görevlilerinin haklarını, sosyal güvenlik beklentilerini ve sosyal durumlarını gözetmek ve bu haklarda oluşabilecek muhtemel kayıpları en aza indirmek ve sosyal güvenlik başta olmak üzere bir kısım haklarda daha geniş kapsamlı bir koruma mekanizması öngörmek durumundadır...itiraz konusu kuralla 8.9.1999 tarihinde Sandık iştirakçisi olanlar ile bu tarihten önce iştirakçiliği sona erenler arasında adil ve makul olmayan bir fark oluşturulduğu, söz konusu fark ile daha önceki kanuni düzenlemeye güvenen bazı kişilerin

kararda haklı beklenti kavramından açıkça ve tanımıyla birlikte söz edilmese de, içeriği itibariyle yine kararlara yansıtıldığı, yani kavramın kullanıldığı tespitinde rahatlıkla bulunabiliriz.

Diğer yandan yüksek mahkemenin AİHM kararlarına atıfla verdiği ve salt “mülkiyet hakkı” merkezli olan bireysel başvuru kararlarında, yukarıdaki tanımlarından daha dar bir tanımlı daha kullandığını söyleyebiliriz. Buna göre “*Meşru beklenti, makul bir şekilde ortaya konmuş icra edilebilir bir iddianın doğurduğu, ulusal mevzuatta belirli bir kanun hükmüne veya başarılı olma şansının yüksek olduğunu gösteren yerleşik ve istikrarlı bir yargı içtihadına dayanan, yeterli somutluğa sahip nitelikteki bir beklentidir. Temelsiz bir hak kazanma beklentisi veya sadece ulusal hukukta mülkiyet hakkı kapsamında savunulabilir bir iddianın varlığı meşru beklentinin kabulü için yeterli değildir. (Bu konudaki AİHM kararları için bkz. Kopecky/Slovakya, B. No: 44912/98, 28/9/2004, § 52; Saghinadze/Gürcistan, B. No: 18768/05, § 103, 27/5/2010; SA Dangeville/Fransa, B. No: 36677/97, 16/4/2002, §§ 44-45).*”⁷⁹ Bu tanımın daha dar olmasının öncelikli sebebi, tanımlı önceleyen ve uygulanma zeminini ifade eden hemen öncesindeki ifadelerin salt mülkiyet hakkı eksenli AİHM kararlarına dayanmasıdır⁸⁰. Bundan da önemlisi az önce yukarıda vurguladığımız ve yüksek mahkemenin temeline hakkaniyet ölçütünü koyduğu ve hakkaniyetin tanımını da verdiği kararlarındaki kendi tanımlı, niteliği itibariyle tüm temel hak ve özgürlükleri kapsamaktadır. Ayrıca bize göre kazanılmış haklara geleceğe yönelik dokunma yasağını da kapsamına alabildiği için, hakkaniyeti ölçüt alan bir tanım en uygun tanım olmakta ve dahası AYM’nin bu tanımdan vazgeçmişliğini dair hiçbir veri de yoktur. Çünkü hakkaniyeti/adaleti sağlamak bir Hukuk Devletinin

emekli olma hakkı ortadan kalkmamış olsa dahi bu hakkın kullanılabilmesinin oldukça güçleştirildiği, böyle bir durumun ise sosyal hukuk devletinde olması gereken hukuk güvenliği ilkesi ile çeliştiği açıktır.” (Anayasa Mahkemesi, 18.06.2013, E. 2012/147, K. 2013/78, R.G. 18.01.2014, S. 28886, www.anayasa.gov.tr, 18.05.2018)

⁷⁹ Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Kemal Yeler ve Ali Çelebi Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/636, Karar Tarihi: 15.04.2014, 12.06.2014 tarihli R.G., Sayı:29028, www.anayasa.gov.tr, 18.05.2018.

⁸⁰ “36. Anayasa ve AİHS’nin ortak koruma alanında yer alan mülkiyet hakkı, mevcut mal, mülk ve varlıkları koruyan bir güvencedir. Bir kişinin hâlihazırda sahibi olmadığı bir mülkün, bu mülkte gelecekteki değer artışını da içerecek şekilde mülkiyetini kazanma hakkı, kişinin bu konudaki menfaati ne kadar güçlü olursa olsun Anayasa ve Sözleşme’yle korunan mülkiyet kavramı içerisinde değildir. Gelecekte elde edileceği iddia edilen bir kazanç, kazanılmadığı veya bu kazançta yönelik icrası mümkün bir iddia mevcut olmadığı sürece mülk olarak değerlendirilemez (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. Denimark Ltd/Birleşik Krallık, B. No: 37660/97, 26/9/2000; Kopecky/Slovakya, B. No: 44912/98, 28/9/2004, § 35) 37. Yukarıdaki hususun istisnası olarak belli durumlarda, bir “ekonomik değer” veya icrası mümkün bir “alacak” iddiasını elde etmeye yönelik “meşru bir beklenti”, Anayasa’nın ve Sözleşme’nin ortak koruma alanında yer alan mülkiyet hakkı güvencesinden yararlanabilir...” Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Kemal Yeler ve Ali Çelebi Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/636, Karar Tarihi: 15.04.2014, 12.06.2014 tarihli R.G., Sayı:29028, www.anayasa.gov.tr, 18.05.2018.

yegane amacı ve varlık sebebidir. Bu nedenle Öğreti'de mülkiyet hakkı merkezli kararlardaki tanımı “eksiksiz bir tanım” olarak değerlendiren yaklaşıma katılmadığımızı belirtmek isteriz⁸¹. Kapsayıcı ve tam olan kanımızca yüksek mahkemenin iptal kararlarında verdiği tanımdır.

Mahkemenin yukarıda verdiğimiz kararların içeriğinden ve özellikle koyduğu ölçütten (*hakkaniyet ölçütünden*) hareketle, haklı beklenti kavramından ne anladığını değerlendirmekte fayda görmekteyiz. Buna göre, haklı beklentiler, kanunların uzun süreli uygulanmasına güvenerek hayatını yönlendiren bireylerin, gerek içinde buldukları statünün kurallarının belirli bir süre devam edeceği, gerekse bir hakka veya statüye ulaşabilecekleri konusunda, somut olayın özellikleri çerçevesinde adaleti sağlamak üzere (yani hakkaniyeti sağlamak üzere), üstün bir kamu yararı aksini gerektirmediği sürece hukuken korunması gereken beklentileridir. Bu tanım, bizim AYM kararlarından çıkardığımız bir tanımdır. Buna göre, mahkeme aslında hakkaniyet gereği yeni yasanın derhal uygulanmasının yumuşatılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. O halde bu tanıma göre, hem kazanılmış hakların devam edeceği beklentisi hem de bir hakka ulaşma beklentisi, haklı beklenti kavramı içine kanımızca dahil olmaktadır ya da olabilmektedir. Biz bu görüşümüzü Danıştay kararlarına da dayanarak aşağıda “Bizim Yaklaşımımız” başlığı altında ayrıca yineleyeceğiz.

Bu kararlardan çıkarabileceğimiz bir diğer sonuç ise, yeni düzenlemelerde ilgililerin eski düzenlemeye güvenden kaynaklanan haklı beklentilerinin korunmaması meselesinin “geçiş hükümlerinin sağlanamamasından kaynaklanan” bir “eksik düzenleme” meselesi olduğudur. Danıştay da, AYM'nin verdiği 2011 tarihli iptal kararı⁸² sonrasında, bir polis memurunun açtığı ve dört yıllık yüksek öğretimden mezun olduğu tarihten itibaren mi, yoksa idareye başvurduğu tarihten itibaren mi (A) grubu polis amiri statüsünde sayılacağı hususunun tartışıldığı bir uyuşmazlıkta, aslında bu konuyu açıklığa kavuşturmaktadır. Danıştay, AYM'nin ilgili hükmü “eksik düzenleme” nedeniyle iptal ettiğine vurgu yaptıktan sonra -maddenin kadük ve anlamsız hale gelmiş son hali üzerinden değil- *AYM'nin iptal gerekçeleri ile bağlı olarak ilgili hükmün değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir*⁸³. Hükmün iptal nedeni ise, komiser yardımcılığı kursunu bitirmiş fakat yüksek öğretimleri devam etmekte olanların, hükmün kapsamına alınmamış olmasıydı. O halde “Anayasaya uygunluk... maddenin yürür-

⁸¹ **Dalkılıç**, s. 135.

⁸² **Anayasa Mahkemesi**, 17.03.2011, E.2010/106, K. 2011/55, RG. 14.05.2011, S. 27934, www.anayasa.gov.tr, 23.4.2015

⁸³ “...Anayasa Mahkemesinin kararları ile Yasa kuralının “eksik düzenleme” nedeniyle iptal edildiği anlaşılmaktadır. Anayasanın 153. maddesinin son fıkrası hükmü, Anayasa Mahkemesi kararlarının sadece hüküm fıkralarının değil, hükme dayanak oluşturan temel gerekçelerinin de bağlayıcı olduğunun kabul edilmesini zorunlu kılmaktadır...” (**Danıştay 12. Dairesi**, E. 2013/873, K.2013/4439, 27.05.2013, www.danistay.gov.tr/kararlar/2013_873.pdf 20.06.2014)

lûge girdiği tarihte dört yıllık yükseköğrenime devam edenlerin Geçici 20. madde kapsamında değerlendirilmeleri ile sağlanabilecektir. Söz konusu madde, geçici bir madde olup gelecekte ortaya çıkacak hukuki durumları değil, madde metninde ifade edilen “bu Yasanın yürürlüğe girdiği tarihteki” durumları ve bunlara bağlanan hukuki sonuçları düzenlediğine göre değerlendirme de geçici maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla yapılmalıdır.”⁸⁴ Görüldüğü üzere, Danıştay yasa hükmünün geçiş hükümlerinde eksik düzenleme nedeniyle iptal edildiği gerçekliğinden hareketle, uyuşmazlığın çözümünde haklı beklentiyi koruyan geçiş hükümleri varmışçasına değerlendirmede bulunmuştur. Sonuç olarak, polis memurunun mezun olduğu tarihten itibaren A grubu polis amiri statüsünde bulunması gerektiğine karar vermiştir.

Özetle, AYM artık haklı beklenti kavramını açıkça kabul etmekte ve yürürlükte bulunan kanunların uygulanacağına güvenen bireylerin hakkaniyete uygun beklentilerinin, kural olarak yeni yasadaki geçiş düzenlemeleri ile korunması gerektiği yaklaşımını ortaya koymaktadır.

2. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin Yaklaşımı

AYİM'in 2007 tarihinde verdiği bir karara kadar, kavramdan haberdar olmakla birlikte varlığını kabul ettiğini söyleyemeyiz. Yüksek Mahkeme, bu karara kadar “beklenen hak” kavramını “subjektif hak gibi doğrudan değil, hukuk düzeni tarafından dolaylı olarak korunan menfaat” olarak görmek, “subjektif hakkın ise ancak kişiselleşmesi ile kazanılmış hak olabileceğini”⁸⁵ ve “eskiden başlayan ve devam eden süreçlerin, kanun koyucu tarafından yine eski statü hükümlerine tabi olacağına belirtilmediği sürece”, bunlar için herhangi bir korumanın söz konusu olamayacağını ifade etmekteydi.⁸⁶ Özellikle ancak kanun koyucunun öngörmesi halinde, eski düzenleme zamanında başlayan süreçlerin korunacağına ifade edilmesi, esasında “haklı beklenti” kavramının da reddi anlamına gelmektedir.

2007 tarihinde ise AYİM kavrama tamamen sahip çıkmış ve uygulamıştır. Olayda, Maltepe Askeri Lisesi'nden mezun olan davacı Hava Kuvvetleri'nin ÖSU (Öğrenci Seçme Uçuşu) Kampı'na katılmıştır. Maltepe Askeri Lisesi'nden mezun olurken Okul Komutanlığınca istediği takdirde Kara Harp Okuluna katılabileceğine dair yazı gönderilen davacıya, aynı zamanda ÖSU Kampına katılırken, “seçme uçuşunda elendiği takdirde askeri öğrencilikten ayrılmayı düşünmüyorsa Kara Harp Okulu'na intibak kampına katılması gerektiği” de tebliğ edilmiştir. ÖSU Kampı'ndan ayrılarak, Kara Harp Okulu'na kayıt için başvuran davacının talebi, iki kuvvet arasında var olan 19 Haziran 2000 tarihli proto-

⁸⁴ Danıştay 12. Dairesi, E. 2013/873, K.2013/4439, 27.05.2013, www.danistay.gov.tr/kararlar/2013_873.pdf, 20.06.2014

⁸⁵ AYİM 2. Dairesi, E. 1994/61, K. 1994/278, 23.03.1994, AYİMD S. 9, s. 390.

⁸⁶ AYİM Daireler Kurulu, E. 1989/5, K. 1989/24, 9.11.1989, AYİMD, S. 7, s. 451.

kolün, 30 Mayıs 2006 tarihinde değiştirildiği gerekçesiyle reddedilmiştir. AYİM ise, “davacı hakkında 30 Mayıs 2006 tarihli protokol değişikliğinin haklı beklenti gereği uygulanamayacağı, bu değişikliğin ancak bu tarihten sonra askeri liseye girmiş öğrencilere uygulanabileceği”, “davacının askeri okula girerken ÖSU’dan ayrılması halinde Kara Harp Okulu’na gideceği haklı beklentisi içinde olduğu” gerekçesiyle red işlemini iptal etmiş; protokolün iptali talebini ise reddetmiştir⁸⁷. Görüldüğü üzere, AYİM bu karar ile herhangi bir tanım vermemekle beraber kavramı açıkça uygulamaya başlamış bulunmaktadır. Karar açısından önemli olan bir nokta da, protokolü iptal etme gereği duymadan, protokolün haklı beklentileri ihlal etmeden uygulanması gerektiği konusunda ölçü koymasındır. Bu nedenle, benzeri bir düzenleme yasayla yapılmış olduğunda da, yasanın uygulanmasının haklı beklentileri zedelemekten kaçınması gerektiği yönünde karar verilebileceğini; aksine bir düzenleme varsa bunun Anayasa’ya aykırılık iddiası ile İdari Yargı tarafından, AYM’ye taşınabileceğini düşünmekteyiz.

Özetle, mahkemeye göre idarenin gerek *somut taahhütlerinden* gerekse *mevzuat hükümlerinden* kaynaklanmış olsun, ilgililerde yaratılan haklı beklentilerin karşılanmaması bu karar ile artık hukuka aykırı bulunmaktadır. Mahkeme kavramı, somut olay nedeniyle sadece bir hakka ulaşma beklentisi ekseninde ele almıştır. Kavramı kazanılmış hakları geleceğe yönelik olarak koruma boyutunda bir değerlendirmede bulunma olasılığı da yüksek olan bu yaklaşımdaki Mahkemenin kapatılmış olması üzücü olmakla beraber, bu içtihadın hukuki varlığının ve değerinin Türk Anayasa Yargısı ve Türk İdari Yargısı’ndaki yeri bakidir.

3. Danıştay’ın Yaklaşımı

Danıştay’ın yaklaşımının temellerinin çok daha eskiye dayandığını söyleyebiliriz. Buna göre kavramdan açıkça bahsetmese de, yeni getirilen düzenlemedeki şartlara ilgililerce uyum sağlama imkanının varlığının gerekliliğine; dolaşısıyla ani ve ilgililerce öngörülemeyen düzenlemelerin veya birel işlemlerin hukuka aykırı düşeceğine ilişkin 1973 tarihli bir kararı bulunmaktadır⁸⁸. Danıştay kararda, eğitim-öğretimi devam eden davacının yeni düzenlemedeki şartları taşımadığı gerekçesiyle ücretsiz okuma hakkının elinden alınması işleminin bir kısmını, eğitim öğretim yılı başladıktan sonra “yeni şartlara uyum sağlama imkanı var olamayacağından” bahisle iptal etmiştir. Diğer yandan, sonraki eğitim-öğretim yılları için “yeni şartlara uyum sağlama imkanı var olduğundan”, işlemin daha sonraki eğitim-öğretim dönemi için ücretsiz okuma hakkını kaldıran kısmını hukuka uygun bulmuştur⁸⁹. Artık uyum sağlama imkanı olmayan

⁸⁷ **AYİM 2. Dairesi**, E. 2006/1242, K. 2007/996, 21.11.2007, (www.kazanci.com). 9.11.2015.

⁸⁸ **Danıştay 10. Dairesi**, E. 1973/6545, K. 1973/4039, 01.11.1973, D.D. Sayı: 14-15, s. 453-455.

⁸⁹ “Görüldüğü üzere; 1970-1971 ders yılı sınav dönemleri bitip 1971-1972 öğrenim yılı başladıktan ve öğrencinin durumunu yeni yönetmeliğin öngördüğü şartlara uygun hale getirme olanağı ortadan kalktıktan sonra, yürürlüğe konulan yönetmeliği geriye yürütmek suretiyle

bir dönem için yeni şartların aranması ve davacıya uygulanması ise açıkça bir (gerçek) geriye yürüme olarak değerlendirilmiştir. Bu kararı ilginç kılan özellik, mevcut düzenleyici işlemlerde açıkça geçiş düzenlemeleri öngörülmesi bile, idarenin somut durumu değerlendirerek, “yeni şartlara uyum sağlama imkanı” gözetebileceği, gözetmesi gerektiği; gözetmediği takdirde de bunun hukuka aykırı olabileceği noktasıdır. Geçiş hükümlerinin varlığı haklı beklentilerin korunması bakımından gerekli olduğu için, bu karar önemlidir. Aşağıda “Bizim Yaklaşımımız” başlığı altında bu karara eleştirdiğimiz boyutu ile yeniden değineceğiz.

1977 tarihli diğer bir karar ise haklı beklenti kavramına oldukça açık ve ilk defa değinmesi bakımından, kanımızca tarihi bir önem taşımaktadır. Bu kararda, statü değişikliklerinde geçici hükümlerin öngörülmesi suretiyle, yeni düzenlemeler karşısında muntazır (bekleyen) hak sahiplerinin sarsıntısız ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurmayan bir geçiş tabi kılınmaları gerekliliği ifade edilmiştir. Aynı zamanda davacının başvurusunun eski yönetmelik hükümlerine göre değil, başvurusundan sonra yürürlüğe giren yeni yönetmeliğe göre olumsuz yönde karara bağlanması da hukuka aykırı bulunmuştur. Dahası kararda, muntazır (bekleyen) hak sahiplerinin sarsıntısız ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurmayan bir geçiş tabi kılınmaları “düzen koyuculuğun bir gereği” şeklinde bir idare hukuku ilkesi olarak değerlendirilmiş; aksi yaklaşım ise hukuka aykırı bulunmuştur⁹⁰. Dikkat edilecek olursa kararda muntazır hak ifadesi, *ilgilinin eski düzenleme zamanındaki başvurusu akabinde hakkına ulaşmadan düzenlemenin değiştirilmesine ilişkin* olarak kullanıldığı içindir ki, bu kullanım kanımızca haklı beklentinin ilk açık kullanımı olarak tereddütsüz kabul edilmelidir. Daha geniş bir değerlendirmeye, 1970’li yıllarda verilmiş bu iki kararda da, ilgililerin

ücretsiz okuma hakkı, sınıf geçme dışında bir takım şartlara bağlanmış olmaktadır... Bu durumda, davacının 13 Kasım 1971 gün ve ... sayılı yönetmeliğin ... maddelerinde yer alan şartları taşımadığı öne sürülerek 1971-1972 öğretim yılı için ücretsiz okuma hakkının kaldırılmasına ilişkin davaya konu olan işlemde hukuka aykırılık açık bulunduğu iptaline, öğrencilerin 1971-1972 öğretim yılından itibaren durumlarını ilgili yönetmeliğin öngördüğü şartlara uygun hale getirmek olanaklarının mevcut olması ve 13 Kasım 1971 tarihli yönetmeliğin geriye yürütülmesi hususu da bahis konusu olamayacağı nedeniyle 1972-1973 ve müteakip yıllarda ücretsiz okuma hakkının kaldırılmasında ... aykırılık görülmediğinden davanın bu konuya ilişkin kısmının reddine...” (Danıştay 10. Dairesi, E. 1973/6545, K. 1973/4039, 01.11.1973, D.D. Sayı: 14-15, s. 453-455)

⁹⁰ “Öte yandan; statü değişikliklerinde muntazır hak sahiplerinin durumları, geçici hükümlerle düzenlenerek, yeni düzenlemede geçişin sarsıntısız ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurmadan gerçekleştirilmesi, düzen koyuculuğun bir gereği olup bu da yerine getirilmemiştir. ... idare hukuku ilkelerine, eşitlik ve hakkaniyete aykırı olarak verilmiş olan dava konusu belediye encümeni kararının iptaline...” (Danıştay 11. Dairesi, E. 1976/84, K. 1977/1327, 13.04.1977, D.D., Sayı: 28-29, s. 597) Kararda “muntazır” kelimesinin yanlışlıkla “muntazar” olarak kullanıldığını görmekteyiz. Muntazır sözlük anlamıyla, “bekleyen, gözleyen” anlamına gelmektedir. (Bkz. www.tdk.gov.tr 30.08.2018). Ayrıca bkz. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Doğu Ltd. Matbaası, Ankara 1980, s. 816.

“yeni düzenlemeye ayak uydurma imkanının bulunması”, eski düzenlemeye göre bir hakkı elde etme beklentisi içinde bulunanların “düzen koyuculuğun bir gereği olarak” sarsıntısız ve hakkaniyete uygun geçişinin sağlanması bir hukuka uygunluk ölçütü olarak Türk İdare Hukuku'nda açıkça kullanılmıştır. Bu ölçütün uygulanması ise hem kazanılmış hak sahiplerini hem de bir hakka sahip olma sürecinde bulunanları ilgilendirmektedir. Bu karara da aşağıda yeniden değineceğiz.

1980'li yıllarda ise kavramın adının olmasa da içeriğinin ve çıkış dayanağı olan noktaların vurgulandığı kararları görebilmekteyiz. Buna göre, örneğin ekonomik alandaki idari düzenleyici işlemler için “mevcut durumu sürekli tutmak ekonomik koşullara uygun düşmeyeceğinden” yapılan değişikliklerde, “başlamış olan muameleler yönünden geçiş dönemleri kabul edilerek yapılan düzenlemelerin, olanaklar elverdiği ölçüde kazanılmış hakları ve eşitliği sağlamaya yönelik” olması gerektiği ifade edilmektedir⁹¹. Dikkat edilirse bu yaklaşımda Danıştay nazarında kavram henüz oturmadığından olsa gerek, “başlamış olan muameleler yönünden geçiş dönemleri öngörülmesi” gerekliliği, kazanılmış hak kavramının yanına eşitlik ilkesi konularak ifade edilmekte, fakat haklı beklenti kavramından bahsedilmemektedir. Diğer bir kararda ise, idari düzenleyici işlemlerdeki değişikliklerin de ancak yürürlüğe girdikten sonraki olaylara uygulanacağı ifade edilmiş; bu değişikliğin etki sahasının ise çok iyi saptanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Öyle ki, ne bu değişiklik nedeniyle kazanılmış haklar ihlal edilmeli ne de değişiklikten beklenen hukuki yarar göz ardı edilmelidir⁹². Her ne kadar bu kararlar kazanılmış hak kavramına ilişkin olarak gerekçelendirilmiş olsa da, kanımızca “geçiş düzenlemeleri ile başlamış süreçlerin korunması”, “değişikliğin etki sahasının çok iyi saptanması”, “eşitliğin sağlanması” vurguları ile haklı beklenti kavramına da ciddi bir alt yapı sağlanmaktadır.

1996 yılında verilmiş bir kararda ise “esasen var olmayan bir hakkın korunmasının da hukuken mümkün olmaması” gerekçesiyle kavramın tamamen kendisinin reddedildiğini gözlemlemekteyiz⁹³. Somut olayda anlaşılan hizmet gerekleri ve kamu yararı sebebiyle, uyumsuzluk konusu yönetmelik hükmü

⁹¹ **Danıştay 10. Dairesi**, E.1979/2440, K. 1981/2459, 26.11.1981, D.D. S. 46-47, s. 379.

⁹² **Danıştay İDDGK**, E. 1987/12, K. 1988/20, 18.03.1988, DD, Sayı: 72-73, s. 101-103.

⁹³ “...böylece davacı gibi idari görevlerden müfettişliğe atanarlara Teftiş Kurulu Başkanlığına atanma yolunun kapatılmış olması nedeniyle, ilgililerin idari görevden müfettişliğe geçmelerine olanak tanıyan yönetmelik, hükümlerini göz önünde bulundurarak idarenin güvenilirliği ve idarede istikrar prensibinden hareketle müfettişliğe geçmek için başvurdukları ve bunun sonucu olarak da sınavla gelen müfettişlerle aynı haklara sahip oldukları konusunda haklı beklenti içine girdiklerinin kabulü mümkün olmadığı gibi esasen var olmayan bir hakkın korunmasının da hukuken mümkün olmaması karşısında, davacının anılan maddeye yönelik iptal isteği haklı dayanaktan yoksun kalmaktadır.” (**Danıştay 5. Dairesi**, E. 1993/7236, K. 1996/1164, T. 19.3.1996, www.kazanci.com.tr, 18.05.2015) Oysa Teftiş Kurulu Başkanlığına yolunun açık olması durumu hukuken elbette bir haktır. O halde mahkemenin burada kastettiği haklı beklentinin reddi olmaktadır.

hukuka uygun bulunmuştur. Fakat Danıştay'ın haklı beklentilerin somut olayda gerçekleşmediği yönünde değil -özellikle muntazır (bekleyen) haktan bahsettiği 1977 tarihli kararı sanki hiç yokmuşçasına- doğrudan kavramın varlığını reddetmesine katılamamaktayız. “Esasen var olmayan bir hakkın korunmasının da hukuken mümkün olmaması” yaklaşımı ile “bekleyen hak sahiplerinin sarsıntısız ve hakkaniyete uygun geçişinin sağlanması gerekliliği” yaklaşımı arasındaki uçurum karşısında, biz ikinci yaklaşımın Hukuk Devleti ve hukuki güvenlik ilkeleri bakımından tercih edilmesi ve geliştirilmesi gereken bir yaklaşım olduğunu düşünmekteyiz. İlginç olansa, yine aynı yıllarda aslında geçmişe yönelik kazanılmış hak ihlali olarak kabul görmesi gereken bir düzenleyici işlemin, ilgililerin “*kanuna güven ve istikrar prensiplerine dayalı haklı beklentilerinin ortadan kaldırıldığı*” gerekçesiyle iptal edilmiş olmasıdır⁹⁴. Bir yanda kavramın kendisi reddedilirken, diğer yanda geçmişe yönelik kazanılmış hak ihlali olan bir durumun haklı beklenti ile karıştırılması, Danıştay uygulamasında özellikle o yıllarda kavramın henüz oturmadığının bir göstergesidir.

2000’li yıllardan itibaren (özellikle 2010’ların başında) ise, Danıştay’ın kavramı açıkça kabul eden (bazen de en azından kavramın varlığını reddetmeyen) ve hatta tanımlamaya çalışan kararları daha sık gözlenmektedir. Bu anlamda bir tanımlamasını da yaparak kavramın varlığını kabul eden, 2006 tarihli bir karar dikkat çekicidir. Bu kararda 1996 yılında kavramı tamamen reddeden Danıştay 5. Dairesi, ilk derece mahkemesince aile birliğinin korunması ilkesi ve davacının geçici görevlendirme ile atanmasının yapılmasının idareye ek külfet getireceği, bu şekilde davacıdan verim de alınamayacağı gerekçesiyle, davacının atanma isteminin reddi yönündeki dava konusu işlemini iptal eden kararını, “haklı beklenti ilkesi”ni de ekleyerek onamıştır⁹⁵. Kararda “*haklı beklenti, yönetimin ister bir taahhüt isterse uzun süren bir uygulamasına güvenerek olsun, bireylerin çıkarlarına ya da lehlerine olan bir sonuca ulaşabileceklerini ümit etmeleridir*” şeklinde tanımlanmış; beklentinin makul bir beklenti olması gerektiğine, baskın kamu yararı olmadıkça haklı beklentilerin zedelenmemesi gerektiğine vurgu yapılmıştır⁹⁶. Kavramın bu şekilde ilk defa bir tanım denemesi ile

⁹⁴ **Danıştay 4. Dairesi**, E. 1997/636, K. 1997/3797, 27.10.1997, www.kazanci.com 17.02.2015.

⁹⁵ “Bu nedenle, davacının yer değiştirme isteminin, Devletin aile birliğinin sağlanması yönündeki görevi de gözönünde tutularak, haklı beklentiler ilkesi içerisinde idarece değerlendirilmesi gerekirdi.

Açıklanan nedenlerle, davalı idarelerin temyiz isteminin reddiyle hukuk ve usule uygun olarak Erzurum İdare Mahkemesi’nce verilen 18.3.2003 günlü, E:2002/1633, K:2003/263 sayılı kararın yukarıda yapılan açıklamanın da eklenmesi suretiyle onanmasına..” (**Danıştay 5. Dairesi**, E. 2003/3647, K. 2006/1140, T.14.3.2006, (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015)

⁹⁶ “Haklı beklenti, yönetimin ister bir taahhüt isterse uzun süren bir uygulamasına güvenerek olsun, bireylerin çıkarlarına ya da lehlerine olan bir sonuca ulaşabileceklerini ümit etmeleridir.

Ailenin korunması, Anayasa ile tanınmış sosyal bir haktır ve kamu hizmetinin daha verimli yerine getirilmesi bakımından, kamu görevlileri için daha da önem taşır. Kaldı ki, kamu

kullanılması ve Danıştay'ca onama kararına eklenmesi Hukuk Devleti İlkesi bakımından sevindiricidir. Diğer yandan Danıştay kararında, ATAD'ın 1973 tarihli kararında kullandığı ifadelere benzer fakat dar bir yorumla⁹⁷, “kamu görevlilerinin haklı beklentilerinin korunması, ancak kişisel kararlarda, yönetimin takdir yetkisinin kullanma alanlarında söz konusu olduğunu” belirtmiştir. Bu ise, kavramı daraltan, sadece idarenin takdir yetkisini kullanabildiği birel işlemlere indirgeyen bir yaklaşım olmaktadır. Bu haliyle kararda, Danıştay'ın az önce değindiğimiz 1970'li yıllardaki “düzen koyuculuğun bir gereği olarak haklı beklentilerin geçiş düzenlemeleri ile korunması” yaklaşımından uzaklaştığını söyleyebiliriz. Otuz sene sonra kavramı tanımlamaya çalışan Danıştay'ın, ilk değerlendirmelerindeki kapsayıcılıktan uzaklaşması kanımızca önemli bir eksiklik. Ayrıca, idarenin bir taahhüt veya uzun süren bir uygulamasının yaratacağı umudun/beklentinin, bir düzenleyici işlemin sadece var olması nedeniyle, hem de evleviyetle oluşabileceği ortadadır.

Danıştay'ın kavramı somut uyuşmazlıkta uygulamamakla birlikte, en azından reddetmediği kararları da bulunmaktadır. Bu sonuca kararların içeriklerinden ulaşabilmekteyiz. Örneğin 2008 tarihli bir uyuşmazlıkta, bir ilkokul müfettişinin yönetmelik gereği Temmuz ayında yapılması gereken zorunlu yer değiştirme işlemleri kapsamındaki atamasının, 9 Ağustos 2007 tarihinde yapılmış olması dava konusu edilmiştir. Davacı, (diğer müfettişlerin atamasının yapıldığı) 24 Temmuz 2007 tarihinde ataması yapılmadıktan sonra, Temmuz 2008'e kadar başka bir yere atanmayacağı hususunda haklı bir beklenti içine girdiği ve kişisel/ailevi iş ve ihtiyaçlarını mevcut duruma göre planladığı iddiasında bulunmuştur. İlk derece mahkemesi bu iddiayı yerinde bularak, kamu hizmeti ve kamu yararı gerekleri yanı sıra idarelerin atamalarda “ilgilinin durumu ve olaya özgü verileri de dikkate alması gerektiği; dolayısıyla davacının bir sonraki atama dönemi olan 2008/Temmuz'una kadar atamasının yapılmayacağı konusundaki haklı beklentisinin kamu hizmetinin olağan işleyişi içinde umulabilecek ve makul bir beklenti olduğu” gerekçesiyle iptal kararı vermiştir⁹⁸. Danıştay ise, Temmuz 2007 ile atamanın yapıldığı 9 Ağustos 2007 tarihleri arasındaki sürenin, ilgilinin haklı beklenti içinde bulunmasını gerektirecek bir süre olmadığına ve idarenin genel

hizmetinin olağan işleyişi içinde umulabilecek bir durum vardır ve kamu görevlilerinin böylesine haklı beklentiler içinde olması hizmetin gereğidir. Dava konusu olaydaki beklenti de makul bir beklentidir. Yönetim, yönetim olmaktan kaynaklanan gücünü ve olanaklarını, bu kişisel konumda kullanarak makul beklentiyi karşılayabilir. Kamu görevlilerinin haklı beklentilerinin korunması, ancak kişisel kararlarda, yönetimin takdir yetkisinin kullanma alanlarında söz konusu olduğundan, baskın kamu yararı olmadığı durumlarda, kamu görevlilerinin haklı beklentilerinin zedelenmemesi gerekir.” (**Danıştay 5. Dairesi**, E. 2003/3647, K. 2006/1140, T.14.3.2006, (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015)

⁹⁷ Keza bu kararda ATAD kavramı düzenleyici işlemi iptal etmek için kullanabilmiştir. Bkz. yuk. dn. 13.

⁹⁸ **Danıştay 2. Dairesi**, E. 2008/838, K. 2008/3543, T. 16.09.2008 (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015

atama takviminden makul karşılanabilecek bir süre sonra atama işlemini tesis ettiğine karar vermiş; fakat kavramı değil kavramın somut olayda varlık buluşunu reddetmiştir⁹⁹.

Bu yöndeki diğer kararlarında ise, daha önce yapılmış (hukuka aykırı) ihaleden ilgilinin hak elde etme imkanı olmadığı için, yeni yapılan ihale için ilgilinin haklı beklentisinin ihlal edildiği iddiası¹⁰⁰; akaryakıt yer seçimi ve tesis izni verildiği tarihte de mevzuatta mesafe şartının bulunuyor olması nedeniyle, daha sonra tesis edilen akaryakıt ruhsatı düzenleme talebinin reddi işleminin -ilk derece mahkemesi tarafından kabul edilen- davacının haklı beklentilerini ihlal ettiği iddiası¹⁰¹; davacının tabi olduğu mevzuatın eş durumu özrü nedeniyle atanma hakkını düzenlememesi nedeniyle, baskın kamu yararı ve haklı beklenti ilkesi göz önüne alınarak atama isteminin kabul edilmesi gerektiği yönündeki ilk derece mahkemesi kararı¹⁰² hukuka aykırı bulunmuştur. Özetle Danıştay bu

⁹⁹ “Her ne kadar; İdare Mahkemesi kararında, davacının atamasının, genel atama takvimi dışında yapılmış olması hususu, dava konusu işlemi hukuken sakatlar bir durum olarak nitelendirilmiş ise de; anılan Yönetmelik kuralının aynı koşullarda bulunan herkese uygulanması gerektiği dikkate alındığında; Yönetmeliğin 54 üncü maddesinde öngörülen Temmuz ayı ile atamanın yapıldığı 09.08.2007 tarihi arasında geçen süreyi, davacının haklı beklenti içinde bulunmasını gerektirecek bir süre olarak kabul etmek hukuken mümkün bulunmamaktadır. Bu durumda, genel atama takviminden, makul karşılanabilecek bir süre sonra tesis edildiği anlaşılan dava konusu işlemi iptal eden İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet görülmemiştir.” (Danıştay 2. Dairesi, E. 2008/838, K. 2008/3543, T. 16.09.2008 (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015)

¹⁰⁰ “...diğer bir ifadeyle söz konusu parselin davalı belediyeye devri yapılmadan belediyece tasarrufla bulunabilme olanağı bulunmadığından, davacının 2002 yılında yapılan ihaleden dolayı hak elde etme imkanının bulunmadığı...” (Danıştay 13. Dairesi, E. 2009/814, K. 2009/8611, T. 24.09.2009 (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015)

¹⁰¹ “Bu nedenle; 5015 sayılı Petrol Piyasası Yasasında açıkça kurala bağlanan ve 01/01/2005 günü yürürlüğe girecek yönetmelikle düzenleneceği belirtilen mesafe şartının akaryakıt yer seçimi ve tesis izni verildiği gün itibarıyla da yürürlükte bulunması ve henüz dava konusu olan akaryakıt ruhsatının düzenlenmemiş olması karşısında, İdare Mahkemesinin haklı beklenti içinde bulunulduğu ve kazanılmış hak edinildiği gerekçesine katılmak, belirlilik ilkesi gereği mümkün değildir.” (Danıştay 8. Dairesi, E. 2008/1088, K. 2009/8114, T. 25.12.2009, (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015.)

¹⁰² “Kırıkkale idare Mahkemesi temyize konu kararıyla; davacının, 399 sayılı KHK’ye tabi sözleşmeli personel statüsünde bulunan davacının Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğüne atanmasına engel bir hususun ileri sürülmediği, eşlerin coğrafi bakımdan aynı ya da aile bütünlüğünün bozulmasına yol açmayacak kadar yakın bir yere atanmasının hem Anayasal ve yasal düzenlemelerin amacına uygun olacağı; hem de kamu hizmetinin ailevi kaygılardan uzak bir biçimde sunulmasını sağlayacağı açık olup, baskın kamu yararı ve haklı beklenti ilkesi göz önüne alınarak davacı isteminin kabulü gerekirken, aksi yönde kurulan işlemlerde hukuka uygunluk bulunmadığı... sözleşmeli personelin naklen atanması hususunda 657 sayılı Yasanın ilgili hükümlerinin uygulanmasının gerektiği gerekçesiyle dava konusu işlem iptal edilmiştir...Bu durumda, 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’ye tabi 2 sayılı cetvelde sözleşmeli personel statüsünde görev yapan davacının, eş durumu özrü nedeniyle atanması mümkün bulunmadığından, eşinin çalıştığı Ankara iline atanması istemiyle yaptığı başvurunun reddine ilişkin dava konusu işlemlerde hukuka aykırılık, anılan işlemin iptali yolunda verilen Mahkeme kararında hukuki isabet görülmemiştir.” (Danıştay 5. Dairesi, E.

kararlarında kavramın tamamen varlığını reddetmemiş, sadece aslında “beklentisi içinde bulunulacak bir hakkın somut uyumsuzlukta bulunmadığı”nı ifade etmiştir.

Kavramın kabul edildiği bir diğer karar ise, kanun yararına temyiz¹⁰³ başvurusu neticesinde Danıştay tarafından verilmiştir. Bilindiği üzere kanun yararına bozma kararları İYUK m. 51/2 uyarınca, incelenen kararın hüküm ve sonuçlarını ortadan kaldırmamaktadır. Diğer yandan, kanun yararına bozma kararının hukuka aykırı kararların tespit edilmesi ve özellikle yargı yerlerine içtihat birikimi bakımından, doğru yön vermesi konusundaki değeri ortadadır. Hukuka aykırı bir kararın tekrar edilmemesi de Hukuk Devleti İlkesinin bir gereğidir. Bu karar da haklı beklenti yaklaşımını reddetmiş bir ilk derece mahkemesi kararının, hukuka aykırılığını tespit etmesi ve Resmi Gazete’de ilan ederek içtihat hukukuna koyduğu katkı bakımından kayda değerdir. Uyuşmazlık turizm haftası etkinlikleri çerçevesinde Bakanlık onayı ile yapılan ödüllü yarışmada birinci olan davacıya, ödülünün verilmemesinden kaynaklanmıştır. İlk derece mahkemesi “vaat edilen ödülün idare açısından bir bağlayıcılığının bulunmadığı” gerekçesiyle davalı idarenin tazminat ödemekle yükümlü tutulmasına olanak bulunmadığına karar vermiştir¹⁰⁴. Kanun yararına temyiz incelemesinde ise Danıştay, *idareye güven ilkesi uyarınca davacının ödülü almak konusunda girdiği haklı beklentinin göz ardı edilmesini, hizmet kusuru niteliğinde bir hukuka aykırılık olarak değerlendirmiştir*¹⁰⁵. Görüldüğü üzere bu kararda, idare tarafından bulunulan vaatlerin idareye güven ilkesi (hukuki güvenlik ilkesi) uyarınca “haklı beklenti” kavramı dahilinde hukuki bir korunmaya tabi olduğu açıkça ifade edilmektedir.

Diğer yandan kavramın henüz yeterince yerleşmiş ve benimsenmiş olmasından kaynaklandığını düşündüğümüz bazı kararlarda ise, haklı beklenti

2009/6690, K. 2012/ 6136, T. 11.10.2012, (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015) Aynı yönde başka bir karar için bkz. **Danıştay 5. Dairesi**, E. 2013/9287, K. 2013/ 9208, T. 05.12.2013, (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015.

¹⁰³ 18.06.2014 tarih ve 6545 sayılı Kanun’un 24. maddesi ile İYUK m. 51’in “Kanun yararına bozma” başlığı, “Kanun yararına temyiz” olarak değiştirilmiştir.

¹⁰⁴ “Ankara 4. İdare Mahkemesi Hakimliğince; olayda yarışma sonrası il birincilerine ödül verilmesini zorunlu kılan herhangi bir yasal düzenleme bulunmadığı gibi, şartnamede de ödülün verilmemesi halinde ne şekilde bir işlem yapılacağı düzenlenmediği, vaat edilen ödülün idare açısından bir bağlayıcılığının bulunmadığı, dolayısıyla idarenin tazminat ödemekle sorumlu tutulmasına olanak bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir.” (**Danıştay 10. Dairesi**, E. 2008/11336, K. 2012/1405, T. 11.4.2012, (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015)

¹⁰⁵ “İdareye güven ilkesi uyarınca düzenlenen yarışmaya katılan, yarışma sonucunda verilecek ödülü birinci olması halinde almak için haklı beklentiye giren davacının, ödülün verilmemesinden kaynaklanan zararının, olayda hizmet kusuru saptanan davalı idarece tazmin edilmesine karar verilmesi gerekirken, yukarıda özetlenen gerekçeyle davanın reddi yolunda verilen İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.” (**Danıştay 10. Dairesi**, E. 2008/11336, K. 2012/1405, T. 11.4.2012, (www.kazanci.com.tr). 18.05.2015)

kavramı ile koruma görebilecek olan hukuki durumların, kazanılmış hak kavramının sınırlarının zorlanması ile koruma altına alındığına da tanık olabilmekteyiz. Şam Üniversitesi'nden ancak mezun olduktan sonra söz konusu olabilecek olan denklik durumunu, öğrencilik statüsü ile birlikte edinilmiş bir kazanılmış hak olarak değerlendiren karar bu türdendir¹⁰⁶. Bunun gibi yürürlükteki mevzuata uygun olarak yurt dışından getirilen tayın yarışlara katılmasına izin veren bir işlem henüz tesis edilmeden, yeni tüzükle getirilen yaş şartı nedeniyle yarışlara katılması engellendiğinde, bunun kazanılmış hak ihlali olarak değerlendirilmesi kararı da örnek olarak gösterilebilir¹⁰⁷. Bu durumların aksine, esasında gerçek anlamda geriye yürüyen ve kazanılmış hakları hem de geçmişe yönelik olarak ihlal eden bir tebliğin, ilgililerin "*kanuna güven ve istikrar prensiplerine dayalı haklı beklentilerinin ortadan kaldırıldığı*" gerekçesiyle iptal edilmesi örneğine de rastlamak mümkündür¹⁰⁸. Bu gibi kararlar, hem kazanılmış hak kavramının kapsam ve anlamında belirsizliğe yol açmakta hem de haklı beklenti kavramının gelişimini engellemektedir¹⁰⁹.

Son olarak 2011 tarihli önemli bir kararı, burada incelememizde yarar vardır. Bu kararı önemli kılan özellik, 70'li yıllarda kavramın ve alt yapısının Türk İdare Hukuku'nda ilk olarak ele alınmaya başlandığı kararların izinde ve özellikle bizim idari işlemin geriye yürümezliği ilkesini (haklı beklentileri de içine alır şekilde) geniş değerlendiren görüşümüzü destekler nitelikte olmasıdır. Karara konu uyuşmazlığın kökeninde, idarenin bir önceki düzenlemesindeki destekleme ödemelerine güvenerek ekim/dikim faaliyetlerine girişen çiftçilerin durumlarının, yeni düzenlemede herhangi bir korumaya konu edilmemesi yatmaktadır¹¹⁰. Danıştay uyuşmazlığı titizlikle inceledikten sonra, öncelikle hukuki güvenlik ilkesine vurgu yapmış ve düzenleyici işlemler de tanıma eklenerek,

¹⁰⁶ **Danıştay 8. Dairesi**, E. 2005/2542, K. 2006/3075, 18.09.2006, Danıştay Dergisi, S. 114, 2007, s. 250-252.

¹⁰⁷ **Danıştay 10. Dairesi**, E.2001/214, K.2002/4001, 16.05.2001 nakleden Özge Aksoylu, "Yargıcın Bakış Açısıyla İdare Hukukunda "Kazanılmış Hak" Kavramı", Yıldızhan Yayla'ya Armağan Galatasaray Üniversitesi Yayınevi Seri No:4, İstanbul 2003, s.74-75.

¹⁰⁸ **Danıştay 4. Dairesi**, E. 1997/636, K. 1997/3797, 27.10.1997, www.kazanci.com 17.02.2015.

¹⁰⁹ **Ayanoğlu**, s. 123.

¹¹⁰ Olayda, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün 10.5.2006 günlü, 26164 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulan Sertifikalı Tohumluk Kullanımı ve Sertifikalı Meyve/Asma Fidanı/Çilek Fidesi ile Kapama Bağ/Bahçe Tesisi Desteklemeleri Hakkında 2006/19 sayılı Tebliğ ile sertifikalı tohumluk/fidan/fide kullanılarak kapama bağ veya bahçe kurulması nedeniyle desteklemeden yararlanmak üzere, 2006 güz ekim dikimi için 16.10.2006 - 6.7.2007 tarihleri arasında başvurmak gerektiği açıklanmış; aynı tarihte de 2006 yılı için dekar başına 250 TL destekleme ödemesi yapılacağı Bakanlıkça bildirilmiştir. İlgili 2006 Aralık ayında Gemlik türü zeytin fidanı diktikten sonra, 19.02.2007 tarihinde idareye başvurmuştur. İdare ise, 28.2.2007 tarih ve 2007/4 sayılı Genelge ile dekar başına ödeme desteğinin 45 TL'ye düşürüldüğünü gerekçe göstererek ilgiliye eski düzenleme üzerinden ödeme yapmayı reddetmiş; bunun üzerine ilgili hem zararının giderilmesi hem de söz konusu Genelgenin iptali için dava açmıştır. (**Danıştay 10. Dairesi**, E. 2007/5427, K. 2011/2289, T. 14.06.2011, www.kazanci.com.tr, 18.05.2015)

2006 yılındaki kararda verilen tanımdan daha geniş bir tanım vermiştir: “Haklı beklenti, yönetimin *bir düzenleyici işlemine* veya bir taahhüdüne veyahutta uzun süren bir uygulamasına güvenerek olsun, bireylerin çıkarlarına ya da lehlerine olan bir sonuca ulaşabileceklerini ümit etmeleridir”¹¹¹. Görüldüğü üzere bu kararda 2006 tarihli karardaki¹¹² gibi daraltıcı -yani kavramın uygulama alanını sadece birel işlemlerde idarenin takdir hakkına indirgeyen- bir yaklaşım benimsenmemiştir. Bu yeni kararda kavram açıkça aşağıda değineceğimiz “gerçek olmayan geriye yürüme”; yani derhal uygulama normunun etkisi üzerinden değerlendirilmiştir. Oysa 2006 tarihli kararda uyumsuzluk bir düzenleyici işlemle ilgili de olmadığı halde, tanımlama içinde kavram bu boyutta bir değerlendirmeye peşinen kapatılmıştı.

Danıştay’a göre, idareler mevcut düzenlemelerini her zaman değiştirme, hatta kaldırma yetkisine sahiptirler; fakat hukuk güvenliği ve hukuki istikrar ilkesi gereği, bu yetkiyi kullanırken ilgililerin kazanılmış haklarını ve haklı beklentilerini de korumak zorundadırlar¹¹³. Bu anlamda uyumsuzluğa konu Genelge ile, davalı idarenin tarım politikalarını değiştirmesi, desteklemeleri arttırması, azaltması ve hatta tamamen kaldırması yetkisi dahilindedir ve bu da düzen koyuculuğun bir gereğidir. “Ancak, davalı idare bu düzenlemeleri yaparken ilgililerin haklarını ihlal etmeksizin *haklı beklentilerini koruyucu düzenleme yapmakla yükümlüdür*... önceki Genelge kapsamında destekten yararlanmak amacıyla başvuruda bulunan ve *bu konuda haklı beklenti içerisinde olan çiftçilerin haklarını koruyucu ve gözetici biçimde düzenleme yapılması gerekmektedir*. Bu yönüyle dava konusu düzenleme ile üreticilere ödenecek destekleme miktarları *üreticilerin haklı beklentilerinin karşılanması amacıyla dikim tarihi esas alınmak suretiyle, daha önceki Genelge kapsamında dikim yapan çiftçilerin hakkını koruyacak nitelikte düzenleme yapılmadığından*, dava konusu Genelge ve Bakan onayındaki hukuk güvenliğini zedeleyici nitelikteki *eksik düzenlemede* hukuka uyarlık bulunmamaktadır.”¹¹⁴ Bu şekilde Danıştay eksik düzenleme

¹¹¹ “Hukukun üstünlüğünün egemen olduğu bir devlette hukuk güvenliğinin sağlanması hukuk devleti ilkesinin yerine getirilmesi zorunlu koşullardandır. Yapılan düzenlemelerde istikrar, belirlilik ve öngörülebilirlik göz önünde bulundurularak hukuki güvenlik sağlanır. Bireyin insan olarak varlığının korunmasını amaçlayan hukuk devletinde vatandaşların hukuk güvenliğinin sağlanması zorunludur. Devlet açık ve belirgin hukuk kurallarını yürürlüğe koyarak bunları uyguladığı zaman hukuk güvenliği sağlanır.

Haklı beklenti, yönetimin bir düzenleyici işlemine veya bir taahhüdüne veyahutta uzun süren bir uygulamasına güvenerek olsun, bireylerin çıkarlarına ya da lehlerine olan bir sonuca ulaşabileceklerini ümit etmeleridir.” (Danıştay 10. Dairesi, E. 2007/5427, K. 2011/2289, T. 14.06.2011, www.kazanci.com.tr 18.05.2015).

¹¹² Danıştay 5. Dairesi, E. 2003/3647, K. 2006/1140, T. 14.3.2006, www.kazanci.com.tr, 18.05.2015.

¹¹³ Danıştay 10. Dairesi, E. 2007/5427, K. 2011/2289, T.14.06.2011, www.kazanci.com.tr, 18.05.2015.

¹¹⁴ Danıştay 10. Dairesi, E. 2007/5427, K. 2011/2289, T.14.06.2011, www.kazanci.com.tr, 18.05.2015.

gerekeciyle Genelgeyi iptal ederek, ekimini yapmış ama idareye başvurmamış olanların haklı beklentilerini de korumuştur. Fakat Danıştay ilgilinin tazminat talebi içinse, artık dava tarihinde yürürlükte bulunan eski Genelgeye göre kendisine zaten yeniden hesaplama yapılarak ödeme yapılacağından bahisle bu aşamada karar vermeye yer olmadığını ifade etmiştir¹¹⁵. Dört senelik yargılama sonucu verilen kararın bu kısmına, idareye güvenerek cebinden para çıkmış ve yatırım yapmış çiftçiler dahil tüm özel sektör gerçekliğinden ve hatta hayatın olağan akışından uzak olması nedeniyle hakkaniyete uygun bulamadığımızı belirtmek isteriz.

Ayrıntısıyla verdiğimiz bu karardan da anlaşılacağı üzere, Danıştay 70’li yıllarda yaptığı ilk değerlendirmelerdeki gibi, “idarelerin yeni düzenlemelerde, ilgililerin yürürlükteki mevzuata güveninden kaynaklanan haklı beklentilerini koruyucu, hakkaniyete uygun ve sarsıntısız geçiş sağlama yükümlülüğünün bulunduğu” esasını gayet açık ve kanımızca geri dönüşü olmayacak şekilde ortaya koymuştur. Danıştay’ın yeni kararlarında da bu hususu vurgulamaya devam etmesi, haklı beklenti kavramının içtihatlarda istikrar kazandığının bir göstergesidir¹¹⁶. Ayrıca haklı beklentinin korunmamasının hukuka uygun olması içinse baskın/üstün bir kamu yararının bulunması gerekliliği de istikrar kazanmaktadır¹¹⁷. Diğer bir ifadeyle, “gerçek olmayan geriye yürüme” halinde de,

¹¹⁵ “...davalı idarece davacının hak ettiği destekleme miktarı yeniden hesaplanarak ödeme yapılacağından, tazminat istemi yönünden bu aşamada karar verilmesine yer bulunmamaktadır.” (Danıştay 10. Dairesi, E. 2007/5427, K. 2011/2289, T. 14.06.2011, www.kazanci.com.tr, 18.05.2015).

¹¹⁶ “İdarenin ister düzenleyici işlem, ister bir taahhüt, isterse uzun süren bir uygulamasına güvenerek olsun, bireylerin çıkarlarına ya da lehlerine olan bir sonuca ulaşabileceklerini ümit etmelerine de “haklı beklenti” denilmektedir... Sonuç itibarıyla, usulde paralellik ilkesi gereğince, değişen ihtiyaçlar ve karşılaşılan aksaklıklar dikkate alınarak söz konusu Yönetmeliğin değiştirilmesi hususunda idarenin takdir yetkisi bulunduğundan, bu takdir yetkisi kapsamında idarece, yurtdışında görevlendirilecek personelde aranacaklar şartların ve personel profilinin yeniden değerlendirilerek yeni kriterler getirilmesinde hukuka aykırılık bulunmamakta ise de, idarece söz konusu değişiklik yapılırken ilgililerin haklı beklentilerinin göz ardı edilmemesi gerektiğinden, işlem tarihi itibarıyla nihai başarı listesinde asil olarak yer alan ve ataması yapılacağı bildirilen personel arasında bulunduğu için görev öncesi eğitim programına katılan personelin mevcut kazanılmış haklarını ve beklentilerini koruyan geçici maddelere yer verilmesi gerekirken, bu yönde düzenlemelere yer verilmeyen davaya konu Yönetmeliğin geçiş maddelerinin düzenlediği Geçici 1. maddesinde ve davacının, atamasının yapılmasına dair yaptığı başvurunun reddine dair işlemlerde hukuka uyarlık bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.” (Danıştay İDDGK, Yürütmeyi Durdurma E. 2015/1130, 12.11.2015 www.kazanci.com) (25.11.2016) “İdarelerin sahip buldukları ikincil nitelikte olan düzenleme yetkilerine dair takdir yetkisini düzenlemenin yürürlük tarihini belirleme konusunda sınırlayan hususlar, kazanılmış haklara saygı gösterilmesi, hukuken korunabilir nitelikteki haklı beklentilerin karşılanması ve hukukun genel ilkelerine uygun davranma gibi zorunlulukların gerektirdiği durumlardır.” (Danıştay 12. Dairesi, E. 2015/3134, K. 2016/1424, 16.03.2016; Danıştay 15. Dairesi, E. 2016/924, K. 2016/1876, 18.03.2016 www.kazanci.com) (25.11.2016).

¹¹⁷ “Yönetmelikte öngörülen boy şartının davaya konu olayda olduğu gibi üstün kamu yararının da bulunmadığı bir durumda, mezun olduğunda itfaiye eri olma konusunda haklı bir beklenti

idarelerin oluşum sürecinde olan hukuki durumları dikkate alması ve haklı beklentileri koruyucu düzenlemeler öngörmesi gerekmektedir. Ayrıca kazanılmış haklara geleceğe yönelik olarak kural olarak dokunulmaması ve geçiş düzenlemelerinin öngörülmesi gerekliliği de Danıştay'ın yaklaşımından ortaya çıkan bir sonuçtur. Bunun anlamı ise Danıştay'ın *ilgililerde yeni bir düzenleme öncesinde yaratılan hukuki güvenin göz ardı edilmesini* ya da bizim ifademizle *hukuki güvenlik ilkesinin zamansal çizgisinin kırılmasını* hukuka aykırı bulabildiğidir. İdari işlemin geriye yürümezliği ilkesi için temel aldığımız yaklaşım bakımından değerlendirecek olursak, Danıştay'ın gerçek olmayan geriye yürüme hallerini de hukuka aykırı bulduğunu ve dolayısıyla (henüz açıkça adını koymasa da) ilkeyi bizim gibi genişletme eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Daha doğru bir anlatımla, bizim ileri sürdüğümüz bu yaklaşım, Danıştay'ın bu yöndeki kararlarından beslenmekte ve cesaret almaktadır. Bu durum haklı beklenti kavramına yaklaşımımızı da şekillendirmektedir.

III. BİZİM YAKLAŞIMIMIZ

Türk İdare Hukuku Öğretisi'ndeki ve Yargısal İçtihatları'ndaki ilkeye yönelik yaklaşımları yukarıda incelemiş olduk. Bu başlık altında ise bizim "haklı beklentilerin korunması ilkesi"ne yüklediğimiz anlamı ortaya koymaya özen gösterecek ve son olarak bir tanım önerisi sunacağız. Bizim ilkede gördüğümüz temelde iki boyut bulunmaktadır. Bunlardan ilki "gerçek olmayan geriye yürüme" kavramında, diğeri ise "kazanılmış haklara geleceğe yönelik dokunma yasağı"nda yatmaktadır. Aşağıda bu görüşümüzü açıklamaya çalışacağız.

A. Gerçek Olmayan Geriye Yürüme Kavramı

Gerçek olmayan geriye yürüme (ya da geniş anlamda geriye yürüme) ile vurgulanmak istenenin ne olduğu konusunda öğretilerde çeşitli tanımlar bulunmaktadır. *Mann*, daha önce var olup da varlıklarını sürdürmeye devam eden olayların "hukuki takdir"inde, yeni kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren değişiklikler getirmesini¹¹⁸; *De Laubadere* yeni düzenleme ile temeli geçmişte bulunan bir hukuki durumun sınırlandırılmış olmasını ve bu münasebetle yeni düzen-

çinde olan davacı hakkında uygulanmak istenmesinin idare hukukunun genel ilkelerinden olan haklı beklenti ve idareye güven ilkesini zedeleyici nitelikte olduğu sonucuna varıldığından, davaya konu işleminde hukuka uyarlılık bulunmadığı gerekçesiyle davaya konu işlemin iptali yolunda Kocaeli 1. İdare Mahkemesince verilen 27.3.2012 tarihli ve E:2010/1207, K: 2012/241 Sayılı kararın temyizden incelenerek bozulması istenilmektedir...İdare mahkemesince verilen karar ve dayandığı gerekçe, hukuk ve usule uygun olup bozulmasını gerektirecek bir sebep de bulunmadığından temyiz isteminin reddi ile anılan kararın onanmasına..." (Danıştay 12. Dairesi, E. 2012/7707, K. 2015/4804, 15.09.2015 www.kazanci.com) (26.11.2016)

¹¹⁸ F.A. *Mann*, "Kanunlar İhtilafında Zaman Unsuru", Çev. Tuğrul *Arat*, AÜHF Dergisi, Cilt: XXVIII, Sayı:1-4, 1971, ss. 365-409, s. 368.

lemenin “derhal uygulanmasını”¹¹⁹; *Snyder* yasal düzenlemelerin geçmişte başlamış fakat henüz kesin olarak sonuçlanmamış olaylara uygulanmasını¹²⁰, *Sözer* henüz sonlanmamış, devam eden hukuki olay ve ilişkilerin geleceğe yönelik olarak etkilenmesini¹²¹; *Altundiş* yeni düzenlemenin eski düzenleme zamanında oluşum sürecine başlanmış ve fakat yeni düzenlemenin yürürlüğünden önce tamamlanmamış hukuki ilişki ve durumlara uygulanmasını¹²² geniş anlamda geriye yürüme olarak değerlendirmektedir.

Bilindiği üzere, kazanılmış hak en genel anlamında tamamlanmış hukuki durumları ifade etmektedir ve henüz tamamlanmamış hukuki durumlardan büyük bir farklılık taşır. Buna rağmen öğretilerde *Bıyıklı*, az önce verdiğimiz çoğunluk tanımlarının aksine kazanılmış haklara geleceğe yönelik etki eden düzenlemeleri de geniş anlamda geriye yürümezlik ilkesi kapsamında değerlendirmektedir¹²³. Akıllıoğlu da kazanılmış hakları gelecek için kaldırmak gerçek geriye yürüme değildir demektedir¹²⁴. *De Laubadere*’nin “temeli geçmişte bulunan bir hukuki durumun sınırlandırılmış olmasını” geniş anlamda geriye yürüme olarak görmesi de kanımızca aynı anlamı taşıyabilmektedir. Çünkü kazanılmış haklara geleceğe yönelik etki eden düzenlemeler de, “temeli geçmişte bulunan hukuki durumların sınırlandırılması” anlamına gelmektedir. Bu anlamda *De Laubadere*’nin, “derhal uygulamanın geniş anlamda geriye yürüme olduğu”¹²⁵ tespitine katılmakla birlikte, yazarların diğer tespitine katılmadığımızı belirtmek isteriz. Hemen aşağıda 2 numaralı başlıkta da değineceğimiz üzere, kazanılmış hakları geleceğe yönelik etkileyen bir düzenleme bize göre, gerçek (dar anlamda) geriye yürüme kapsamına girmektedir. Çünkü tamamlanmış hukuki durum geleceğe doğru etkilense de, bize göre “geçmiş bir zamanda vücut bulmuş olan hukuki güvenlik ilkesinin zedelenmesi” söz konusu olmaktadır.

Öğretideki tanımlardan bizim ortaya çıkardığımız sonuç ise, yeni kanunun (ya da tüm norm koyucu işlemlerin) eski düzenleme zamanında başlamış olan

¹¹⁹ *De Laubadere Droit public economique*, Paris, Dalloz, 4. 1983 s. 274’ten nakleden Tekin Akıllıoğlu, “Ekonomik Alanda Yönetmelilerin Geriye Yürümezlik Kuralı Karşısında Çeşitli Durumları”, (Ekonomik Alanda), Prof. Dr. Aziz Köklü’nün Anısına Armağan, Ankara 1984, ss. 33-51, s. 40.

¹²⁰ *Snyder*, s. 94.

¹²¹ *Sözer*, Kazanılmış Hak, s. 555.

¹²² Mehmet Altundiş, “Hukuki Güvenlik İlkesi”, *Yasama Dergisi*, Sayı: 10 (Eylül-Ekim-Kasım-Aralık) 2008, ss. 60-92, s. 65.

¹²³ Hasan İsmet Bıyıklı, “Fransız ve Türk Hukuk Sistemlerinde İdari İşlemlerin Geriye Yürümezliği Kuralı”, *Danıştay Dergisi*, Sayı:11, 1972, ss. 82-127, s. 92.

¹²⁴ Akıllıoğlu, *Hukuka Giriş*, s. 190.

¹²⁵ Snyder da, “dar anlamda geriye yürüme” (retroactivity *stricto sensu*) ile “yeni düzenlemenin önceden var olmaya başlayan durumlara derhal uygulanması” (immediate application of new provisions to pre-existing situations) ayrımının ayınsının, genelde hukukçular tarafından “gerçek geriye yürüme” (real retroactivity) ile “görünüşte geriye yürüme” (apparent retroactivity) şeklinde de ifade edildiğini aktarmaktadır. (*Snyder*, s. 93). Ayanoğlu da “derhal uygulama geniş anlamda geriye yürümezdir” tespitine katılmaktadır. (*Ayanoğlu*, s. 106).

mevcut süreçlerin tamamlanması beklenmeden derhal uygulanmasının geniş anlamda geriye yürüme olduğudur. Yani, gerçek olmayan geriye yürüme ifadesi ile derhal uygulama normu aslında aynı anlama gelmektedir¹²⁶. Keza, önceki kurallar döneminde başlamış ve o kurallardan etkilenen toplumsal/hukuksal ilişki de, kuralın tekil duruma uygulanıp, sabitlenmesi gerçekleşmediği sürece, kural olarak yeni kurallara tabi olmaktadır¹²⁷. Bu durumda *Karahanoğulları*'nın “sürmekte olan statü” olarak ifade ettiği durum¹²⁸ ile “geniş anlamda geriye yürüme kavramı” kanımızca aynı hukuki sürecin ifadesi olmaktadır. Gerçek olmayan geriye yürüme için verdiğimiz tanımın zorunlu sonucu da, geçmişte tamamlanmış, sabitlenmiş statülere etki eden düzenlemelerin gerçek geriye yürüme olduğudur. Bu noktada özellikle, kazanılmış haklara dokunan düzenlemeler, gerçek geriye yürüme olmaktadır.

Az önce “Yeni kuralın derhal uygulanması”nın gerçek olmayan geriye yürüme ile aynı anlama geldiğini belirttik. Daha doğru bir ifadeyle, “yeni kuralın derhal uygulanması” gerçek olmayan geriye yürümeyi ortaya çıkaran bir hukuki unsur olmaktadır. Bu gerçekliğin yanı sıra, yeni kuralın derhal uygulanması sırasında ortaya çıkabilen ve hukuki güvenlik ve istikrar ilkelerine aykırı durumları önleyici kuralların gerekliliğini ifade eden bir hukuki unsur daha bulunmaktadır. Bu unsur ise, ilgililerin kazanılmış haklarının geleceğe yönelik olarak korunmasını da kapsar şekilde haklı beklentilerin korunmasını hedefleyen “güvenli geçişin sağlanması yükümlülüğü”dür. Kısaca, gerçek olmayan geriye yürüme konusu incelenirken, düzenleyici işlemlere özgü olan “yeni kuralın derhal uygulanması” ve “güvenli geçişin sağlanması yükümlülüğü” hukuki unsurlarına değinmek kaçınılmaz olmaktadır.

1. Yeni Kuralın Derhal Uygulanması

Düzenleyici işlemler -hukuk düzenine ileriki bir tarihte etki edeceğine dair aksine bir hüküm bulunmadığı sürece- kural olarak yayımlandıkları tarihte yürürlüğe girerler ve mevcut hukuki durumlara derhal uygulanırlar. Bu açıklama

¹²⁶ DE Laubadere Droit public economique, Paris, Dalloz, 4. 1983 s. 274'ten nakleden **Akıllıoğlu**, Ekonomik Alanda, s. 40.

¹²⁷ Onur **Karahanoğulları**, İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler, Ankara 2012, s. 575.

¹²⁸ Bu yaklaşıma göre hukuk öznesi, hukuk kuralındaki statüye tamamen girip de “statü sabitlenene” kadar, “sürmekte olan statü” durumunda olmaktadır. Yazarın “statü” terimini kullanımının nedeni ise soyut hukuk kuralının ilgili özneye uygulanması üzerine ortaya çıkan ve onların maddi ve toplumsal varlığına işlenen hukuksal biçimin sadece “hak”lar şeklinde ortaya çıkmamasıdır. Yazar, bu ayrımın özellikle “hukuk kuralı” ile “bu kuralın uygulanmasıyla oluşan hukuksal durumu” betimlemek için kullanılan, objektif hukuk – subjektif hukuk (*hatta hukuk ve hakkın Fransızca'da aynı sözcükle -droit- karşılanması nedeniyle bazen tercih edilen objektif “hak” - subjektif “hak”*) ayrımının yetersizliği karşısında daha yerinde bir ayrım olduğunu ifade etmektedir. (**Karahanoğulları**, s. 569, 570) Bu değerlendirmeye biz de katılmaktayız.

hem yasalar hem de idari düzenleyici işlemler için ortaktır ve bu konu uygulamada da öğretide de kabul gören bir hukuki gerçekliktir¹²⁹. Bu anlamda, *Akıllıoğlu'nun* kanunların yürürlüğe girmesi konusunda belirttiği yardımcı normlar (etkiyi sürdürme, geçmişe yürüme ve derhal uygulama normları) içinde¹³⁰, -aksi belirtilmedikçe- esas uygulamanın derhal uygulama normu olduğunu ve bu durumun idari düzenleyici işlemler için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Keza, düzenleyici işlemler toplumun ve iktisadi hayatın durağan olmaması ve değişen durumların yeni gereksinimler doğurması nedeniyle her daim değişir ve değişecektir. Yeni düzenlemenin derhal uygulanması gerekliliği de, yeni gereksinimlerin karşılanmasının doğal ve zorunlu sonucudur. Keza yeni düzenleme ile beklenen bir hukuki yarar olmasa idi yeni düzenlemenin yürürlüğe girmesi de gerekmezdi. En azından düzenlemenin hukuka aykırılığı yargı tarafından saptanmadıkça varsayılan budur. Bu nedenledir ki Danıştay, *kişilerin kazanılmış haklarının korunması ile yeni gelen düzenlemeden beklenen hukuki yararın gerçekleşmesi arasında bir dengenin yakalanması gerektiğini* ifade etmektedir¹³¹. Hatta bu dengenin kurulması öylesine bir hukuki gerekliliktir ki, idarenin geçiş düzenlemeleri ile istikrarlı ve hak kayıplarını engelleyen bir zemin oluşturması gerekir.

Derhal uygulama kuralının önemi, özellikle eski düzenleme zamanında başlamış ama sonuçlanmamış işlemler bakımından büyüktür. Çünkü sorunların ve uyumsuzlukların en yoğun çıktığı alan bu alan olmaktadır. Yeni kuralın yürürlüğe girdiği zamandan sonra baş göstermiş hukuki durumlar için, yeni kuralın derhal uygulanırlığı kuralı karşısında soru işareti doğuracak hiçbir durum oluşmaz. Yeni kural bunlara tereddütsüz uygulanır. O zaman şöyle bir soruyu sormamız yerinde olacaktır: “Derhal uygulama normu” ile “etkiyi sürdürme normu” arasında bir denge kurarak tamamlanmamış işlemler için ve hatta bazen de tamamlanmış işlemler için, idarenin ilgililer için bir geçiş düzenlemesi

¹²⁹ “Yasaların yürürlüğe girdikleri tarihten sonraki durum ve işlemler hakkında uygulanması ve hüküm ifade etmesi gerektiği yolundaki hukukun genel prensibi, kamu hukuku alanında da geçerlidir. Buna göre, önceki yasa zamanında meydana gelen ancak sonuçlanmamış, ilgisine tebligatı tamamlanmadığından subjektif hak doğurmamış olan durum ve işlemlere, sonradan yürürlüğe giren Yasa hükümlerinin uygulanması, yeni yasanın yürürlüğe girmesinden itibaren derhal etki sonuç yaratması niteliğinin bir gereğidir.” (Danıştay 1. Dairesi, E. 2003/176, K. 2004/8, 23.01.2004, (www.kazanci.com.tr) 12.10.2014)

¹³⁰ Akıllıoğlu, Yasaların Zaman Bakımından, ss. 36, 37.

¹³¹ “Genel ve düzenleyici nitelikteki idari tasarrufların, yürürlüğe girdikleri tarihten sonraki olaylara uygulanacağına ilişkin idare hukuku kuralı, bu nitelikteki tasarrufları değiştiren ya da yürürlükten kaldıran genel ve düzenleyici tasarruflar için de geçerlidir. Ancak bu değişikliğin etki sahasının çok iyi saptanması ve böylece hem bu değişiklik nedeniyle kişinin kazanılmış haklarının ihlal edilmemesi, hem de değişiklikten beklenen hukuki yararın gerçekleşmesine engel olunmaması gerekir.” (Danıştay İDDGK, E. 1987/12, K. 1988/20, 18.03.1988, DD, Sayı: 72-73, s.101-103)

öngörmesi hukuki bir zorunluluk mudur? Ya da diğer bir ifadeyle, idarenin ilgililerin haklı beklentilerini karşılama hukuki zorunluluğu bulunmakta mıdır?

2. İdarenin Güvenli Geçiş Sağlama Yükümlülüğü

Yeni getirilen bir kuralın belirli bir gereksinimden doğduğunu ve bu nedenle beklenen bir hukuki yararın söz konusu olduğunu az önce ifade ettik. Fakat gereksinimler karşısında kuralların değişmesi ile birlikte, bu değişikliğin sık ve düzensiz olmaması gerektiği ve özellikle idari düzenleyici işlemlerden ziyade geçiş hükümlerini de barındıran yasalarla yapılmasının daha yerinde olacağı ifade edilmektedir¹³². Elbette, toplumsal hayatın hızı ve her konunun yasayla ayrıntılı olarak düzenlenmesinin zorluğu ve verimsizliği karşısında, uygulamada “yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesi” uyarınca belirli konularda, sınırları, esasları ve çerçevesi belli olmak kaydıyla¹³³, idari düzenleyici işlemler ile gereksinimlerin karşılanması yöntemi oldukça sık gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, haklı beklenti kavramıyla doğrudan bağlantılı olan “geçiş hükümlerinin gerekliliği meselesi”, kendini en çok idari işlemler alanında göstermektedir. Yasalarda bu gibi geçiş hükümlerinin bulunmamasının 07.02.2008 tarihli Anayasa Mahkemesi kararına kadar, özellikle de “haklı beklenti/beklenen hak kavramı” ile birlikte değerlendirilmediğine yukarıda değinmiştik. Burada ise idarenin bir geçiş düzenlemesi getirme yükümlülüğünün bulunup bulunmadığı konusuna Danıştay’ın nasıl yaklaştığını araştıracağız.

Ulaştığımız içtihatlarda geçiş hükümlerinin gerekliliğine ve “haklı beklentilere” açıkça hukuki dayanak oluşturan birçok kararın hem de 70’li yıllardan bu yana bulunduğunu artık rahatlıkla söyleyebiliriz. Buna rağmen kavramın Türk İdare Hukuku uygulamasında ve Öğretisi’ndeki gelişmesi beklenen konumuna daha yeni gelmeye başlamıştır. Bunun nedeni olarak, her somut uyuşmazlığın içerdiği özellik nedeniyle ilkesel ve kavramsal boyutta değerlendirme yapmanın olanaksız olduğu ileri sürülebilir. Fakat bizim görüşümüz, “kazanılmış hak”

¹³² **Karahanoğulları**, s. 573.

¹³³ “Öte yandan, kuvvetler ayrılığının benimsendiği Anayasa’da, yasama, yürütme ve yargı organlarının görev ve yetki alanları ayrılarak düzenleme yapıldığından, Anayasa ile öngörülen ayrık durumlar dışında bunlar arasında yetki devri olanaklı değildir. Bu husus, Anayasa’nın 7. maddesinde açıkça ifade edilerek “Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez” denilmektedir. Yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesi uyarınca, yürütme organına genel, sınırsız, esasları ve çerçevesi belirsiz bir düzenleme yetkisi verilemez. Yürütme organının yasayla yetkili kılınmış olması, yasayla düzenleme anlamına gelmeyeceğinden, yürütmeye devredilen yetkinin Anayasa’ya uygun olabilmesi için yasada temel esasların belirlenmesi, sınırların çizilmesi gerekir. Bu doğrultuda, uzmanlık ve yönetim tekniğine ilişkin konuların düzenlenmesi ise yürütme organına bırakılabilir.” (**Anayasa Mahkemesi**, 14.03.2005, E. 2003/70, K. 2005/14, R.G. 26.04.2005, S. 25797). Anayasa Mahkemesi’nin bu içtihadının 1961 Anayasası’ndan bu yana verdiği kararlar ile istikrara kavuşmuş olduğu belirtilmektedir (Bkz. Burak **Öztürk**, (Fransız ve Türk Hukukunda) İdarenin Düzenleme Yetkisinin Kapsamı, Ankara 2009, s. 144).

konumuna varmadığı sürece yeni düzenleme karşısında korunması gereken bir hakkın/statünün varlığının kabul edilmesinin imkansızlığına dair “rahatlatıcı bir ezberin” bu durağanlığın temelinde yattığıdır. Oysa bu durumlardaki kişilerin hukuk devletinin yansımalarından olan “öngörülebilirlik”, “hukuki güvenlik” ve “istikrar” ilkeleri karşısındaki konumlarının değerlendirilmesi, daha cesur yaklaşımların varlığını zorunlu kılmaktadır. Zira biz mevcut içtihatlarda bunun için yeterli birikimin bulunduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca güvenli geçişin sağlanması meselesi, kamu yararı ve kamu düzeni gereği kazanılmış hakların ileriye yönelik kaldırılması durumlarında da söz konusu olabilmektedir¹³⁴.

Bu noktadan itibaren Danıştay’ın Geçiş Düzenlemelerinin Gerekliliğini Kabul Eden Kararlarını irdelemekte fayda görmekteyiz. Bu kararlardan ilkinde yukarıda kısaca değinmiştik¹³⁵. Olaya göre, 1970-71 öğrenim dönemi bitmiş ve 1971-72 dönemi başlamış bulunmaktadır. Yeni öğrenim döneminin ortasında iken yönetmelik değişikliği ile ücretsiz okuma hakkı için sınıfı geçme şartı yanında, sınıfı geçenler arasında not toplamı olarak ilk % 4’e girme şartı getirilmiştir. Danıştay, yeni dönem başladıktan sonra öğrencilerin kendilerini *yeni yönetmeliğin şartlarına uydurma imkanlarının* bulunmadığından ve yönetmeliğin geriye yürümesinin de hukuka aykırı olacağından bahisle, davacının ücretsiz okuma hakkını kaldıran işlemin 71-72 dönemi için olan kısmını iptal etmiş; 72-73 dahil ve sonraki dönemler için olan kısmının ise hukuka aykırı olmadığına karar vermiştir. Kararda belirtilmese de, kanımızca 70-71 dönemini başarıyla tamamladığı anda öğrenci için 71-72 dönemini ücretsiz okumaya ilişkin kazanılmış bir hak söz konusu olmaktadır. Kararda önem arz eden nokta ise, yeni düzenlemenin mevcut statülere uygulanmasında Danıştay’ın aradığı kriterde yatmaktadır.

Dikkat edilirse kararda, öğrencilerin “yeni düzenlemeye uyum sağlama imkanlarının varlığı” meselesine vurgu yapılmaktadır. Demek ki, Danıştay’a göre sürmekte olan bir statü söz konusu olduğunda, yeni düzenleme ile getirilen kurallara ilgililerin hak kayıplarına uğramadan uyum sağlayabilmeleri için bir geçişin öngörülmesi idareden beklenen bir davranış olmaktadır. Somut olayda, yönetmelikte geçiş sürecine dair bir düzenleme bulunmasa da, Danıştay idarenin yönetmeliği birel işlemlerle uygulaması sırasında bu imkanı tanıyacak bir yaklaşımın benimsenmesini hukuka uygunluğun bir gereği olarak görmektedir. Diğer bir ifadeyle, yeni düzenlemeye uyum sağlama imkanı tanındığı zaman bu durum hukuka uygun olacak, aksi halde yeni kuralın geçmişe yürütülmesi anlamına gelen bir hukuka aykırılıktan bahsedilecektir¹³⁶. Aslında burada Danıştay açıkça adını koymasa ya da meselenin boyutlarına tam olarak açıkça değinmese de,

¹³⁴ Oğurlu, s. 173.

¹³⁵ Danıştay 10. Dairesi, E. 1973/6545, K. 1973/4039, 01.11.1973, D.D. Sayı: 14-15, s. 453-455. Bkz. yuk. “Danıştay Yaklaşımı” başlığı altında dn. 89.

¹³⁶ Karahanoğulları, s. 571.

hem kazanılmış hakların devam edeceği beklentisi konusunda, hem de bir hakka sahip olma beklentisi konusunda, bir kriter belirleme sürecine girmiştir de diyebiliriz.

O halde en uygun olan, bu yaklaşımı benimseyerek düzenleyici işlem bünyesine güvenli geçişi sağlayan hükümler koymak ve idarelerin birel işlemleri ile bu geçiş güvenliğini sağlamasını bir “şans” işi olmaktan çıkarmaktır. Özellikle hukuk devletinin yanı sıra, somut olayımızda olduğu üzere sosyal devlet ilkesinin de uygulamaya geçirilmesi söz konusu olduğunda, bu durum daha bir elzemdir. Fakat somut olayda davanın reddedilen kısmı için, Sosyal Hukuk Devleti'nin haklı beklenti kavramının da henüz ortaya çıkmamış olmasından hareketle göz ardı edildiğini düşünmekteyiz. Çünkü idare öğrenciye sınavı geçtiğinde derslerini verdiği sürece ücretsiz okuma hakkı vermiştir, yeni yönetmelik ise % 4'e giremediğinde hem de tam ücret ödeme yükümlülüğü getirmektedir. Yeni düzenleme Sosyal Hukuk Devleti İlkesi bakımından öğrencinin emeğiyle hak ettiği ücretsiz okuma hakkını ve aynı şartlarda bunun devam edeceğine ilişkin hukuki güvenlik ilkesinden kaynaklanan güvenini zedelemekte ve belki de köyünden idareye güvenerek çıkıp gelen çocuğa hukuk kılıfı ile zulmü layık görmektedir. Kararın bu boyutuna eleştirimizin gerekçesi kısaca budur.

Danıştay'ın bu karardaki katıldığımız yaklaşımını devam ettirip birkaç adım daha öteye taşıdığını düşündüğümüz başka bir kararı daha bulunmaktadır. Bu uyumsuzlukta, vatandaşın toptancı halindeki yer tahsisi talebi benzerlerinden çok daha uzun bir süre sonra cevaplanmış ve tahsis işlemi başvuru tarihindeki yönetmeliğe göre değil yeni çıkan yönetmeliğe göre yapılmıştır. Danıştay ise talebin, emsalleri bir ay içinde sonuçlandırılırken, aradan üç aydan fazla süre geçtikten sonra sonuçlandırılmasını, “idarenin keyfi bir tutum içinde olduğu ve yeni yönetmeliğin çıkmasını beklediği” anlamına geldiği ve “tarafsızlık ilkesine” aykırı olduğu için hukuka aykırı bulunmuştur¹³⁷. Kararın devamında ise, statü değişikliklerinde geçici hükümlerin öngörülmesi suretiyle, yeni düzenlemeler karşısında *muntazar (bekleyen) hak sahiplerinin sarsıntısız ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurmayan bir geçişe tabi kılınmaları gerekliliği* ifade edilmiştir. Dahası bu durum, “düzen koyuculuğun bir gereği” olarak (ve hatta bir idare hukuku ilkesi olarak) değerlendirilmiş; bu gerekliliğin yerine getirilmemesi hukuka aykırı bulunmuştur¹³⁸. Bu karardaki yaklaşımın, bir önceki karardaki

¹³⁷ “... işlem dosyasının incelenmesinden belediyenin ... tahsis taleplerini kısa sürede karara bağladığı görülmektedir. ... Bu durumda, davacının 9.7.1975 tarihli talebinin 14.10.1975 tarihine kadar karara bağlamamış olmasında, idarenin keyfi bir tutum içinde olduğu ve yeni yönetmeliğin çıkmasını beklediği kanısına varılmıştır. Bu hal ise; idarenin muhafazasına bilhassa özen göstermesi gereken tarafsızlık ilkesi ile bağdaştırılmaz” (Danıştay 11. Dairesi, E. 1976/84, K. 1977/1327, 13.04.1977, D.D., Sayı: 28-29, s. 597)

¹³⁸ “Öte yandan; statü değişikliklerinde muntazar hak sahiplerinin durumları, geçici hükümlerle düzenlenerek, yeni düzenlemede geçişin sarsıntısız ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurmadan gerçekleştirilmesi, düzen koyuculuğun bir gereği olup bu da yerine getirilmemiştir. ... idare hukuku ilkelerine, eşitlik ve hakkaniyete aykırı olarak verilmiş olan dava konusu bele-

yaklaşım ile birlikte değerlendirilmesi halinde, idarenin güvenli geçiş sağlama yükümlülüğünün bulunduğu ve bu yükümlülüğün “haklı beklenti” kavramı ile de örtüştüğü sonucuna varmaktayız.

Kanımızca bu kararı önceki karardan daha gelişmiş kılan özellik, yeni kural değişikliğinden etkilenecek olan “muntazır hak sahiplerinden” açıkça bahsetmesidir. Ayrıca kararda, geçiş hükümleri ile sürmekte olan statülerin sarsıntısız ve hakkaniyete uygun geçişlerinin sağlanması “düzen koyuculuğun bir gereği” olarak görülmektedir. Diğer yandan kazanılmış haklarının korunması ile yeni gelen düzenlemeden beklenen hukuki yararın gerçekleşmesi arasında bir dengenin yakalanması gerektiğini ifade eden yaklaşım da¹³⁹ kanımızca geçiş hükümlerinin varlığına açık bir vurgudur. Çünkü bu denge ancak, geçiş hükümleri ile kurulabilir. Danıştay oldukça yeni tarihli bir kararında da ilgililerin beklenti düzeyinde bile olsa haklarını ihlal etmeme yükümlülüğünün, hukuki güvenlik ve istikrar ilkesi gereği olduğunu ifade etmiştir¹⁴⁰. Bu karar da geçiş hükümlerinin varlığını zorunlu kılmaktadır.

Bu kararlardan, şu değerlendirmelere ulaşılması ve benzeri durumlar için ilke edinilmesi “hukuka bağlı idare” algısı bakımından kanımızca çok önemlidir: a) Sürmekte olan statülerde bulunan kişiler yeni düzenlemelere tabi olmakla birlikte, kendilerine bu yeni düzenlemeye uyum sağlama imkanı tanınmalıdır. b) Yeni düzenlemeden beklenen hukuki yarar ile ilgililerin mevcut kazanılmış hakları ve bir hakka ulaşma beklentileri arasındaki denge, geçiş hükümlerini gerekli kılmaktadır. c) İlgililerin yeni düzene geçişleri sarsıntısızca ve hakkaniyete uygun olarak sağlanmalıdır. d) Geçiş hükümlerinin varlığı, “düzen koyuculuğun” bir gereği olarak algılanmalıdır. O halde, yeni düzenlemedeki kamu yararı ile kazanılmış haklar ve haklı beklentiler arasındaki denge gözetilmek suretiyle uyum imkanı tanındığı sürece, hem (geleceğe yönelik olarak) kazanılmış haklar hem de haklı beklentiler korunmuş olacaktır. Bu uyum imkanı aynı zamanda, sarsıntısız ve hakkaniyete uygun olma özellikleriyle “düzen koyuculuğun bir gereği” olarak idare için bir yükümlülüktür. O halde geçiş düzenlemelerinin bulunmaması hukuka aykırılık taşıyacaktır¹⁴¹. Öğretide geçiş düzenlemesine “köprüleme” adı da verilmektedir¹⁴².

diye encümeni kararının iptaline...” (Danıştay 11. Dairesi, E. 1976/84, K. 1977/1327, 13.04.1977, D.D., Sayı: 28-29, s. 597).

¹³⁹ “...değişikliğin etki sahasının çok iyi saptanması ve böylece hem bu değişiklik nedeniyle kişinin kazanılmış haklarının ihlal edilmemesi, hem de değişiklikten beklenen hukuki yararın gerçekleşmesine engel olunmaması gerekir.” (Danıştay İDDGK, E. 1987/12, K. 1988/20, 18.03.1988, DD, Sayı: 72-73, s. 101-103).

¹⁴⁰ Danıştay 10. Dairesi, E. 2007/5427, K. 2011/2289, 14.06.2011, (www.danistay.gov.tr). 03.02.2015. Bkz. yuk. dn. 110.

¹⁴¹ Karahanoğulları, s. 571. Ayrıca bkz. Oğurlu, s. 173.

¹⁴² Sait Güran; “İdari İşlem”, Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı, II. Cilt İstanbul, 2001, ss. 1275-1285, s. 1281.

Bizim bu kararlardan çıkarttığımız sonuçların, henüz ilkesel bir istikrarlılık içerisinde kullanıldığını söylemek güçtür. Özellikle, Danıştay'ın sürmekte olan statülerde “haklı beklenti” kavramından ziyade “kazanılmış hak” kavramı açısından değerlendirmede bulunduğu kararları¹⁴³, istikrarlı bir uygulamanın henüz oturmadığını göstermektedir. Diğer yandan, bu gerekçeler yönünde verdiği diğer kararlarda bile, doğrudan bu kavramlardan bahsetmeyebilmektedir. Hatta bazen, aslında mesele kazanılmış hak ihlali olduğu halde, kavram olarak haklı beklentiyi kullandığı kararları da bulunabilmektedir¹⁴⁴. Esasında bu durum yeni düzene uyum imkanı arama yaklaşımının yaygınlaştığını da göstermektedir. Bu noktada lisansüstü öğrencilik statüsü devam edenlere getirilen yabancı dil şartıyla ilgili bir uyumsuzlukta verilen karara, *özellikle akademik hayatta ve milli eğitim hayatında sıkça rastlanabilen bir sıkıntıya* ilişkin olduğu için, gerekçesini irdelemek bakımından ayrıca değinmeyi çalışmamızın amacına uygun bulmaktayız.

Bu uyumsuzlukta Danıştay, henüz yeterlilik sınavını vermemiş olan öğrenciler için kazanılmış bir haktan söz edilemeyeceğini belirttiikten sonra, “Kaldı ki, eski yönetmelik hükümleri uyarınca da, doktora programına kayıt yaptırabilmek için yabancı dil sınavından başarılı olma şartı arandığından yönetmeliğin yürürlük tarihinden önce doktora programına kayıtlı öğrencilerin de bir yabancı dil sınavını başarmak zorunda oldukları tartışmasızdır.” diyerek doktora yeterlilik sınavını vermemiş öğrencilerin de devam eden öğrencilik statüsü nedeniyle, yeni yönetmelik ile meydana gelen değişikliğe tabi olacağına karar vermiştir¹⁴⁵. Burada mahkemenin, yeni düzenleme ile getirilen yabancı dil sınav şartını, mevcut statüye tamamen uzak ve statüsü devam edenler için “uyum imkanı olmayan” bir durum olarak değerlendirmedeğini görmekteyiz. Yani yüksek mahkeme, bize göre sonuç olarak bir doktora öğrencisi zaten statüye girerken bir yabancı dil sınavından başarılı olarak statüye girmiştir; bu nedenle somut olayda yeterlilik öncesinde KPYDS'den başarılı olmak şartının getirilmesi, uyum sağlama imkanı olmayan bir durum değildir demektir. Mahkemenin, açıkça belirtmese de yukarıda vurguladığımız “yeni düzene uyum sağlama imkanı”nı temel aldığı anlaşılan genel gerekçesine katılmaktayız. Bu anlayış istikrar kazanmalıdır. Diğer yandan, *KPYDS sınavının belirli zamanlarda ve belirli bir çalışma neticesinde girilen bir sınav olduğu gerçeği ve aynı zamanda doktora yeterlilik sınavının kendine özgü bir çalışma sürecini gerektirmesi nedeniyle*, “uyum sağlama imkanı”nın somut olayda doğru değerlendirilemediğini de düşünmekteyiz. Devam eden statülerde, mahkemenin “uyum sağlama imkanı” ölçütünde istikrarlı bir seyire girdiği izlenimi sevindirici olmakla birlikte, bu ölçütü somut olaylarda hakkaniyetle uygulamakta sıkıntı yaşadığını göstermesi ise düşündürücüdür.

¹⁴³ Bu kararlara yukarıda “Danıştay Yaklaşımı” başlığı altında değinmiştik. Bkz. dn. 106 ve 107.

¹⁴⁴ Bkz. yuk. dn. 108'deki karar.

¹⁴⁵ **Danıştay 8. Dairesi**, E. 1996/3847, K. 1997/2153, 17.06.1997, D.D. S. 95, s. 506-510.

Sonuç olarak değerlendirmelerimizi toplayacak olursak, öncelikle idarenin yeni düzenlemeler getirirken, ilgililere yeni duruma uyum sağlama imkanı veren geçiş hükümleri öngörmesinin “kural koyuculuğun bir gereği” olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda, özellikle kazanılmış hak ve haklı beklenti oluşturan durumların varlığının, “yeni düzenlemeden beklenen hukuki yarar”, “uyum sağlama imkanının tanınması”, “kamu yararı ve kamu düzeni”, “statünün tamamlanmasına bağlı yararlanmaların varlığı”, “sarsıntısız ve hakkaniyete aykırı olmayan bir geçişin sağlanması” gibi ölçütlerle, hukuki güvenlik ve idari istikrar ilkeleri dahilinde dikkatli incelenmesi gerekmektedir. Aksi halde idari yargı tarafından bu ölçütlerin kullanılarak düzenlemelerin iptal edilmesi olasılığı giderek artmaktadır. Bunun yanı sıra, geçiş hükümlerinin varlığının idarenin keyfi davranmama yükümlülüğünün de bir gereği olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Zira geçiş hükümlerinin varlığı, yeni düzenleme ile bir hakkı elde etme sürecinde olan kişilere veya kazanılmış hak sahibi olan kişilere yönelik hiçbir keyfi tutumda bulunulmadığının ve bulunulamayacağını, Hukuk Devleti kapsamında bir garantisi olmaktadır. Sevindirici olan şudur ki Danıştay, geçiş hükümlerinin ve haklı beklentilerin varlığını kabul eden yaklaşımını her geçen gün daha da benimsemektedir. Özetle geçiş hükümlerinin gerekliliği, hem kazanılmış hakların devam edeceği beklentisinden, hem de bir hakkı elde etme beklentisinden kaynaklanmaktadır ve Hukuk Devleti İlkesi çerçevesinde idare tarafından kural olarak gözetilmelidir. Kural olarak gözetilmelidir, çünkü “baskın bir kamu yararı ve kamu düzeni” söz konusu olduğunda böyle bir koruma söz konusu olmayacaktır. Bu noktaya aşağıda tekrar değineceğiz.

Mevzuatta bu değerlendirmelerimiz dahilinde bir yasal düzenleme, şu an için maalesef bulunmamaktadır. Fakat hemen eklemek gerekir ki, 2000’li yıllarda üzerinde oldukça çalışılan ve tartışılan GIUKT’nın¹⁴⁶ 18. maddesinin birinci fıkrasında konuya ilişkin önemli bir düzenleme bulunmaktadır. Düzenlemeye göre, “*İdarî makamlar, yürütülen idarî faaliyeti düzenleyen mevzuatta yapılan değişiklikleri, kamu yararını, hizmet gereklerini, kamu düzenini ve kişiler lehine oluşmuş hukukî durumları gözönünde bulundurarak, mevcut idarî işlemleri değiştirebilir veya kaldıracabilirler.*” Görüldüğü üzere Tasarı’da “*kişiler lehine oluşmuş hukukî durumların gözönünde bulundurulması*” hukuki bir zorunluluk olarak düzenlenmiştir. Bu anlamda her ne kadar Tasarı’da açıkça geçiş hükümlerinden bahsedilmiş olunmasa da, “*kişiler lehine oluşmuş hukukî durum*” ifadesi kanımızca hem kazanılmış hakların devam edeceği beklentisini, hem de bir hakkı elde etme beklentisini koruma kapsamına almaya oldukça uygundur. Keza bu ifade, her iki durumu da içine alabilecek genişliktedir. Her

¹⁴⁶ TBMM İçtüzüğü m. 77/1’de yer alan “*Bir yasama döneminde sonuçlandırılmamış olan kanun tasarı ve teklifleri hükümsüz sayılır.*” düzenlemesi uyarınca şu an için hukuken geçerli bir tasarı olmamakla birlikte, çalışmamızda konumuzla ilgili olan bu noktayı değerlendirmenin faydalı olacağını düşündük. Tasarı metni için bkz. <http://www.idarehukuku.net/mevzuat/Genel-Idar-Usul-Kanunu-Tasarisi.html> (21.11.2016)

hak bir “hukuki durum”dur ama her “hukuki durum” sadece bir hakka işaret etmez, hak boyutuna varmayan hukuki durumları da içerir diyebildiğimiz içindir ki, kazanılmış hakkın ve bu hakkın gelecekte de devam etmesi beklentisi, ifadenin kapsamına girmektedir. Ayrıca bir hakkı elde etme sürecinde/beklentisinde bulunanlar için de “lehe oluşmuş hukuki durum” değerlendirmesi yapılabileceği ortadadır. Kısaca düzenleyici işlemlerin değiştirilmesinde veya kaldırılmasında en uygun yöntem, bu hukuki durumları geçiş hükümleri ile koruma altına almak olacaktır. Korumanın içeriği ve süresi ise her somut durumdaki kamu yararı ve kamu düzeni gereklerine göre şekillenecektir.

B. Kazanılmış Haklara Geleceğe Doğru Dokunma Yasağı

Giriş’te belirttiğimiz idari işlemin geriye yürümezliği ilkesi için esas aldığımız tanım, kazanılmış haklara geleceğe yönelik dokunma yasağını da kapsamaktadır. Bu ileriye yönelik olarak kazanılmış haklara dokunma yasağı, içeriği itibariyle Danıştay kararlarında da yer almaktadır. Zira örneğin bir Danıştay istişari kararında, eski düzenleme zamanında elde edilen hakların, yeni düzenleme karşısında korunmaması durumu “istikrar ilkesine ve devletin güvenilirlik niteliğine” aykırı bulunmuştur¹⁴⁷. Bu yaklaşım yargısal kararlarda da gözlemlenebilir: “Yürürlükteki bir yönetmeliğe göre subjektif bir hak sahibi olan bir kimsenin bu hakkı sonradan çıkan yönetmeliğe eklenen bir madde ile ortadan kaldırılamaz. Aksi halde kazanılmış hakkı ihlal edilmiş olur.”¹⁴⁸ Ayrıca eski tüzüğe göre alınması mümkün olan yeterlilik belgesinin, henüz alınmadan mevzuatın değişmesi halinde, yeni tüzük karşısında kazanılmış hak iddiasında bulunulamaz¹⁴⁹. O halde eski düzenleme zamanında alınmış bir yeterlilik belgesi, yeni düzenlemenin dokunamayacağı bir kazanılmış hakkı ifade edecektir¹⁵⁰. Yani kazanılmış hak haline gelmiş olan hukuki durumların, yeni düzenleme karşısında korunması gerekmektedir. Bir başka kararda ise, bir mevzuatta yapılan değişiklikle önceden kazanılmış hakkı olanların bu haklarının çiğnenemeyeceği ve eski mevzuatta ilgililerin lehine olan hükümlerin uygulanmasına devam edileceği belirtilmiştir¹⁵¹. Bu kararda, hukuk fakültesi 2. sınıfının iki dersini alttan alarak 3. sınıfta okumakta olan öğrencinin, yeni yönetmelikle 4.

¹⁴⁷ **Danıştay 1. Dairesi**, E. 1982/211, K. 1982/209, 27.10.1982, D.D. S. 50-51, s. 104.

¹⁴⁸ **Danıştay 12. Dairesi**, E. 1971/2937, K. 1973/2272, 27.09.1973, D.D. S.14-15, s. 522.

¹⁴⁹ **Danıştay 10. Dairesi**, E. 1982/504, K.1982/702, 06.04.1985, D.D. S. 60-61, s. 117.

¹⁵⁰ Yıldızhan **Yayla**, “Yeni İdari Düzenlemeler Karşısında Evvelce Alınmış Ruhsatların Durumu”, Yiğit Okur’a Armağan, Galatasaray Üniversitesi Yay. No:3, 1998, ss. 399-405, s. 401.

¹⁵¹ “İdari yargı içtihatlarıyla, önceden kişi yararına var olan bir hakkın, sonradan çıkarılan hükümlerle çiğnenemeyeceği, bir kimsenin edinmiş olduğu hakkın onun iradesi dışında elinden alınamayacağı, bir mevzuatta yeni bir mevzuatla değişiklik yapılmışsa kazanılmış hakkı olanın lehinde olan hükümlerin uygulanacağı kabul edilmiş bulunmaktadır.” (**Danıştay 8. Dairesi**, E. 2004/5084, K. 2005/2119, 04.05.2005, (www.kazanci.com). 5.11.2015). Ayrıca bkz. aş.ğ. dn. 154’teki karar.

sınıfa geçme şartının değiştirilmesinden etkilenmeyeceği ifade edilmiştir¹⁵². Çünkü aksi durum yeni düzenlemenin geçmişe yürütülmesi anlamına gelir ve dolayısıyla öğrencinin esasında çoktan kazandığı ve gelecekte kullanabileceği bir hakkın ileriye doğru da ortadan kaldırılması anlamına gelir.

Danıştay'ın tespit edebildiğimiz en erken tarihli (1943) bir kararında bile, hukuk kurallarının geçmişe yürütülemeyeceği ilkesinin, *daha önceki mevzuata göre vücut bulmuş hukuki durumların istikrarının bozulmasından; yürürlükteki hukuk kurallarına toplumun güvensizlik duymasından ve özellikle Devlet- birey ilişkilerinde karışıklık yaşanmasından sakınmak amacını taşıdığı* belirtilmesi de, bu konuda bize yol gösteren bir içtihatır¹⁵³. Yüksek Mahkeme'nin en yakın tarihli (2011) bir kararındaki şu ifadeler ise gerek geriye yürümezlik gerekse kazanılmış hak konusunda içtihatların taşıdığı istikrarı ve geldiği aşamayı ortaya koyması bakımından önemlidir: “İdareler, kendi görev alanlarını ilgilendiren yasa ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, her zaman yönetmelik, tebliğ, genelge çıkarabilme ve bu düzenlemelerle, değişen koşullar dikkate alınarak, daha önceki düzenlemeler ile doğmuş bulunan objektif hukuki durumları, ileriye yönelik olarak yürürlükten kaldırma yetkisine sahip bulunmaktadır. *Ancak idareler, bu konudaki yetkilerini kullanırken önceki düzenlemeler kapsamında kişilerin kazanılmış haklarını ve haklı beklentilerini korumak zorundadırlar.* Bu durum, hukuk güvenliğinin ve hukuki istikrarın sağlanması açısından vazgeçilmez niteliktedir.”¹⁵⁴ Görüldüğü üzere Danıştay, objektif hukuki durumların ileriye yönelik kaldırılmasını değil, bu objektif hukuki durumların geçmişte uygulanması ile oluşan kazanılmış hakların ileriye yönelik olarak kaldırılmasını kural olarak hukuka aykırı bulmaktadır. Bu durum ise kararda açıkça ifade edilmiş olmasa da, kanımızca kazanılmış haklara ileriye dönük dokunma yasağını işaret etmektedir.

¹⁵² Bu karar öğretide Ayanoglu tarafından, “uygulanmamış yönetmelik hükmünün kazanılmış hak olarak değerlendirildiği” ve aslında haklı beklenti kavramının kullanılması gerektiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. (Ayanoglu, s. 123). Oysa olayda, yeni yönetmelik yürürlüğe girdiğinde eski yönetmelikte var olan “4. sınıfa kayıt yaptırabilmek için gerekli olan ikinci sınıfın en çok iki dersi dışındaki tüm derslerinden başarılı olmak şartı” öğrenci tarafından gerçekleştirilmiş durumdadır. Yani öğrenci eski yönetmelik zamanında, 4. sınıfa kaydolma hakkını elde etmiştir. Aksi yorum durumunda, 15 Temmuz 2002 tarihinde (2. sınıfın yıl sonunda) yürürlüğe giren yeni yönetmelikte var olan “2. sınıfın tüm derslerinden başarılı olma şartının” gerçekleştirilmesinin öğrenciden beklenmesi gerekir.

¹⁵³ “Hukuk kaidelerinin meriyetinin her sahada makabline icrasına cevaz bulunmaması keyfiyeti... daha önce meriyete girmiş hukuk kaidelerine tevfikan istikrar bulmuş olan hukuki vaziyetlerin ihlalinden ve camiada, mevzu hukuk kaidelerine karşı bir emniyetsizlik tevolidinden ve cemiyet efradının devlet veya yekdiğeriyle münasebatında teşevvüş husulünden içti- nap maksadına müstenittir...” **Danıştay 5. Dairesi**, E. 1943/1147, K. 1943/1152, 23.06.1943, DD. S. 26, s. 59.

¹⁵⁴ **Danıştay 10. Dairesi**, E. 2007/5427, K. 2011/2289, 14.06.2011, (www.danistay.gov.tr) 03.02.2015.

Bu noktada bizim temel aldığımız kazanılmış hak tanımını da vermek gerekmektedir. Buna göre “Kazanılmış hak, bir hukuk kuralının somut olarak uygulanması veya kendiliğinden uygulanacak hale gelmesi ile hukuka uygun olarak kazanılan hakların, daha sonra çıkan bir yasa veya tesis edilen idari işlemler karşısında, “geçmişe doğru mutlak olarak”, “geleceğe doğru kural olarak” dokunulmazlığa sahip olmasıdır.”¹⁵⁵ Bu dokunulmazlık gereği, yürürlükteki objektif, genel ve soyut hukuk kurallarına uygun olarak elde edilmiş bir hakkı, idarenin geri alması veya kural olarak kaldırması mümkün değildir ve idari işlemin konu unsuruna aykırılık taşır¹⁵⁶. O halde, Fransız Danıştay tarafından geliştirilen ve *hukuka uygun bir şekilde* kişiler üzerinde hak yaratan birel işlemlerin hiçbir zaman geri alınmayacağı ve kaldırılamayacağına vurgu yapan “idari işlemler sonucu bireyler üzerinde doğan hakların dokunulmazlığı ilkesi”nin¹⁵⁷, diğer bir görünüş şekli de “kazanılmış haklara geleceğe yönelik dokunma yasağı”dır, diyebiliriz¹⁵⁸.

Keza “kazanılmış hakkı”, “hak” kavramından ayıran zaten, onun geri alınmaması yanı sıra, yeni mevzuat karşısında kural olarak dokunulmaz olma özelliğine sahip olmasıdır. Çünkü her yeni düzenlemede bir önceki düzenleme ile verilen hakların her zaman ve her durumda kaldırılabilirdiği, yeni mevzuat değişikliği karşısında korumanın kabul edilmediği bir hukuk düzeninde, kazanılmış haktan bahsetmek de mümkün değildir. Keza sadece iki düzenleme arasındaki süreçte varlığı kabul edilen ve bir sonraki düzenleme ile hukuk düzeninden kaldırılması meşru sayılan bir hakkın “kazanılmış” olmasının da bir anlamı olamaz. Elbette gerek yasa koyucunun, gerekse idari kural koyucunun, hizmet gerekleri ve kamu yararı çerçevesinde yeni düzenlemeler öngörme serbestisi bulunmaktadır. Fakat hem hukuki güvenlik ilkesi hem de hukuki (idari) istikrar ilkesi gereği, kural koyucular bir önceki koydukları kurallar dahilinde elde edilen hakları, *baskın bir kamu yararı ve kamu düzeni gerekliliği olmadıkça*, görmezden gelmemelidir¹⁵⁹. Aksi halde, oluşumu ve ilgilide yarattığı hukuki

¹⁵⁵ Erguvan, s. 205. Ayrıca bkz. ss. 176-206.

¹⁵⁶ Ayrıca bkz. Akbulut, s.349; Yıldırım, s. 259.

¹⁵⁷ Celal Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, Kavram Yayınevi, İstanbul 1996, s. 75.

¹⁵⁸ Turgut Tan, İdari İşlemin Geri Alınması, Ankara 1970, ss. 59, 60; Oğurlu, s. 62; Bıyıklı, s. 105; Kemal Doğu Tolon, “İptal ve Tam Yargı Davalarında Kazanılmış Hak”, İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler III, Danıştay Yayını Ankara 1980, ss. 163-208, s. 180; Ayşegül Çoban Atik, “İdare Hukukunda Kazanılmış Hak İlkesi”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:32, Sayı:1, 2013, ss. 11-51, s. 44.

¹⁵⁹ Diğer yandan her daim kamu yararı ve kamu düzeniyle doğrudan ilgili olan kolluk alanına ilişkin izin veya ruhsatlar için yeni düzenlemenin derhal uygulanması söz konusudur ve kazanılmış hak söz konusu olmaz. Daha doğru bir ifadeyle ilgililer tarafından bunların yeni düzenleme karşısında korunması talep edilemez. (Bu konuda bkz. Erguvan, ss. 200-205) Fakat bu durumlarda da izin sahiplerinin mevcut durumlarını yeni koşullara uydurması için makul bir süre verilmesi gerektiği de ifade edilmektedir. (Karahanoğulları, s. 565, 568) Uygulamada bu yönde hüküm içeren düzenlemeler de bulunmaktadır. (Bkz. Danıştay 10.

güvenlik duygusu ve düşüncesi geçmişte gerçekleşmiş bir hakka müdahale, kural koyucuların her zaman geçmişi de düzenleyebilmeleri ve kazanılmış hakkın aslında hiç var olmaması ve toplumun hukuka güven duymaması sonucunu doğuracaktır. Ayrıca bu yaklaşım kural koyucu iradenin, kural koymadan önce daha iyi ve ayrıntılı düşünmesini, sonraki düzenlemelerinde ise hukuki güvenlik ve istikrarın zedelenmemesi konusunda daha hassas davranmasını sağlayacaktır. Zaten AYM kararlarında yer alan “ilerisi için kazanılmış haklardan söz edilemez” yaklaşımı da somut olayın özelliklerinde bulunan kamu yararı, kamu düzeni ve kamu hizmeti gereklerinden kaynaklanmaktadır¹⁶⁰.

Ayrıca kamu yararı ve kamu düzeni gereği, geleceğe yönelik bir dokunma kaçınılmaz ise, bunun geçiş hükümleri ile birlikte öngörülmesi gerekir. Diğer bir deyişle bu yasak gereği, yeni düzenlemede “köprüleme” adı da verilen¹⁶¹ geçiş hükümlerinin bulunmaması hukuka aykırılık taşıyacaktır¹⁶². Çünkü idare, işleminin öncesinde, işlemini oluştururken ve işleminin sonrasında, hukuki güvenlik ilkesi ihtiyacını karşılamayı amaçlamalıdır¹⁶³. Bu durum düzen koyuculuğun bir gereğidir. Bu anlamda, kazanılmış hakların devam edeceği beklentisi ve bir hakka ulaşma yönündeki beklenti, geçiş hükümlerinin gerekliliğini doğurmaktadır. Mevzuatımızda bu yönde genel bir düzenleme bulunmamaktadır. GİUKT m. 18/1 düzenlemesindeyse¹⁶⁴, her ne kadar kazanılmış haklara geleceğe yönelik bir dokunma yasağı açıkça öngörülme de, değiştirme ve kaldırma işlemlerinde

Dairesi, E. 1982/504, K. 1982/702, 06.04.1982, nakleden Zuhal **Bereket**, Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Ankara 1996, s. 138)

¹⁶⁰ Örneğin böyle bir kararında, yasa koyucunun AYM'nin bir iptal kararını yerine getirmek ve yasa boşluğunu gidermek üzere yeni yasayı geriye yürütebileceği ve aslında iptal edilen bir yasa nedeniyle ileriye dönük kazanılmış haktan bahsedilemeyeceği belirtilmektedir. (**Anayasa Mahkemesi**, 12.12.1989 gün, E. 1989/11, K. 1989/48, RG. 22.01.1990, S. 20410. www.anayasa.gov.tr. 29.10.2015) “Bir hukuk kuralının yürürlüğü sırasında, bu kurala uygun biçimde tüm sonuçları ile kesin olarak edinilmiş hakların korunması hukuk devletinin gereğidir. Yasakoyucunun bu haklara elatması, değiştirip geri alması düşünülemezse de, önceki yasaya göre sağlanmış bir hak, *kamusal düzen, toplumsal yarar açısından* "kazanılmış hak" korumasından sonsuza değin yararlanamaz.” (**Anayasa Mahkemesi** 09.12.1989 tarihli E. 1989/14, K. 1989/49, R.G. 02.03.1990, S. 20449, (www.anayasa.gov.tr). 29.10.2015) Kamu görevliliği statüsünün kazanılmış hak yaratmayacağı ve kamu yararı gereği yeni yasa ile statülerin değişebileceği de kabul edilmektedir. Bu kararlardan birinde yasada kamu görevlisinin mali hak kaybına uğramasını engelleyen düzenleme bulunduğu (**Anayasa Mahkemesi**, 3.4.2013 tarihli, E.2011/142, K.2013/52, R.G. 29.5.2014, S. 29014, (www.anayasa.gov.tr). 24.1.2015) bir diğerinde ise 657 sayılı Kanun gereği kadrosu kaldırılan memurun derecesine eşit veya üst dereceye atanmasının zorunlu olduğuna fakat eski unvan ve parasal hakların kazanılmış hak oluşturmadığına da vurgu yapılmaktadır. (**Anayasa Mahkemesi**, 04.02.2010 tarihli, E. 2007/83, K. 2010/28, R.G. 30.10.2010, S. 27744, (www.anayasa.gov.tr). 26.08.2018)

¹⁶¹ **Güran**, İdari İşlem, s. 1281.

¹⁶² **Karahanoğulları**, s. 571.

¹⁶³ **Oğurlu**, s. 172.

¹⁶⁴ Düzenleme için bkz. yuk. dn. 146 atfindan sonraki cümle.

“kişiler lehine oluşmuş hukuki durumların gözönünde bulundurulması” suretiyle tesis edilebileceğinin düzenlenmesi desteklediğimiz bir yaklaşımdır. Çünkü değiştirme ve kaldırma işlemleri (geri alma ve düzeltme işlemlerinin aksine) sadece geleceğe doğru etkili işlemlerdir. Bu nedenle “kişiler lehine oluşmuş hukuki durumlar” ifadesi kanımızca, (hukuka aykırı işlemin çok istisnai durumlarda geri alınmamasından kaynaklanan) “müesses durum”lara değil, kazanılmış hakların devam edeceği beklentisine ve bir hakka ulaşma yönündeki beklentiye karşılık gelmektedir. Keza değiştirme ve kaldırma işlemleri geçmişe etkili olamadıkları için, müesses durumlara (yani geçmişe) etki etmeleri zaten mümkün değildir. Müesses durum yaratan işlemler ise kural olarak kaldırma işlemi ile hukuk düzeninden geleceğe doğru silinebilmektedir. Bu nedenle Tasarı’da amaçlananın müesses durumlar olmaması gerekmektedir!

Toparlayacak olursak kazanılmış hakka geleceğe yönelik dokunan bir düzenleme gerçek bir geriye yürüme oluştururken, bir hakka ulaşma yönündeki beklentiye ihlal eden bir düzenleme gerçek olmayan bir geriye yürümeyi işaret eder. Bizim idari işlemin geriye yürümezliği ilkesi tanımımız ve hukuki dayanaklarından saydığımız haklı beklentiler ilkesi ise her iki durumu da kapsamına almaktadır. Çünkü ilkenin esas amacı, *hukuki güvenlik ilkesinin zamansal çizgisinin kırılmasını engellemektir*. Bu yaklaşımımızın Tasarı’ya da yansımaları temenni ederiz.

C. Bir Tanım Önerisi

Kavramın özellikle İngiliz Hukuku’nda ele alınan “esasa ilişkin beklenti” (substantive expectation) boyutu yanı sıra, “dinlenilme veya danışılma” gibi “usûle ilişkin beklenti” (procedural expectation) boyutu, Türk İdare Hukuku Öğretisi’nde ve yargı kararlarında gözlemlenmemektedir¹⁶⁵. Gerçekten de AYM, AYİM ve Danıştay, kavramı doğrudan esas yönünden, yani usule ilişkin bir hakka değil esasa ilişkin bir hakka ulaşma konusundaki haklı beklentinin zedelenmesi yönünden ele almaktadır. Bunun nedeni somut uyuşmazlıkların niteliği olabilir. Bu anlamda bu husus yargı yerlerince -en azından şu an için- reddediliyor da değildir¹⁶⁶.

Kesin olan şu ki, bugün için yargı yerlerimizce haklı beklentilerin korunması ilkesi, geri dönülemeyecek derecede kabul edilmiş bulunmaktadır. Bundan sonraki süreç, Öğreti’nin de desteğiyle kavramın içeriğinin ve sınırlarının belirlendiği bir tanımlama ışığında, her uyuşmazlık için istikrarlı şekilde uygulan-

¹⁶⁵ Saygın da İngiliz Hukuku’nda haklı beklentinin içeriğinin usuli-maddi haklı beklentiler üzerinden yapılırken, ülkemizde uyuşmazlıkların kazanılmış hak-haklı beklenti ayrımı üzerinden görüldüğünü ifade etmektedir. (Saygın, s. 230)

¹⁶⁶ Ayrıca örneğin disiplin soruşturamalarında savunma hakkının kullanılmaması gibi usûli bir hak, haklı beklenti kavramı ile hiç ilişkilendirilirse de, yerleşik Danıştay içtihatları gereği kesin bir iptal sebebi olarak değerlendirildiği bilinen bir husustur.

ması süreci olmalıdır. Tanımlama çalışmasının temeli ise, ilk çıkış yeri olan Avrupa Hukuku'nda olduğu gibi, yargısal kararlar olmalıdır. Keza içtihatlardan türeyen bir kavram söz konusudur ve İdare Hukuku da zaten gerçek anlamda bir içtihat hukukudur. Bizim tanım önerimizin temelini de, yargı kararlarında yer bulan değerlendirmeler oluşturmaktadır.

Haklı beklenti kavramı, özellikle idari yargı içtihatlarında ilk ifade edilmeye başlandığı 70'li yıllardan bu yana ciddi bir gelişim göstermiştir. Kavramın iki boyutu üzerinde durulduğunu gözlemlemekteyiz. Buna göre kavramın *birinci boyutu* birel işlemlerin tesisleriyle ilgili olup, ilgililerin idare tarafından verilen sözlerden, idarenin süregelen uygulamalarından veya hizmetin olağan işleyişinden kaynaklanan haklı beklentilerinin idare tarafından gözetilmesini içermektedir. Bu husus ise birel işlemin tesisinde idarenin takdir yetkisinin sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Kavramın *ikinci boyutu* ise düzenleyici işlemlerden kaynaklanan özellikle “gerçek olmayan geriye yürüme” (derhal uygulama) meselesine ilişkindir. Buna göre, yürürlükte olan düzenlemelere güvenerek bir hakkı elde etme sürecinde ve dolayısıyla haklı beklentisinde olanların bu durumları baskın bir kamu yararı söz konusu olmadığı sürece hukuki güvenlik ilkesi gereği korunmalıdır. Ayrıca, hakkı veya statüyü elde etmiş kişilerin bunun devam edeceğine güvenmelerinden kaynaklanan beklentileri de, bu koruma kapsamındadır. Diğer bir ifadeyle, (gerçek geriye yürüme meselesine ilişkin) kazanılmış haklara geleceğe doğru dokunma yasağı da, haklı beklenti kavramına dahil olmaktadır. Kanunu yapan kanun koyucunun ve idari düzenleyici işlemi yapan idarenin mevcut düzenlemeleri değiştirme veya kaldırma konusundaki takdir yetkisi, haklı beklentiler bakımından sınırlanmaktadır. Sonuçta *gerek mevcut bir hakkın devamı* konusunda olsun, *gerekse bir hakka kavuşma* konusunda olsun, yürürlükteki hukuk kurallarının doğurduğu hukuki güven nedeniyle, geçiş düzenlemelerinin öngörülmesi gerekmekte; aksi yaklaşım ise eksik düzenleme nedeniyle hukuka aykırı olabilmektedir.

O halde haklı beklenti kavramı için şöyle bir tanım verebiliriz: Haklı beklentilerin korunması ilkesi, *bir hakkı elde etme konusunda, idarenin hem takdir hakkı kapsamında gerçekleştirdiği birel işlemlerde, ilgililerin idare tarafından verilen hukuka uygun “söz”lerden, yerleşmiş hukuka uygun uygulamalardan veya hizmetin olağan işleyişinden kaynaklanan beklentilerinin; hem de kanun koyucunun veya idarenin düzenleyici işlemleri değiştirmesi veya kaldırması sırasında, ilgililerin eski düzenlemeye güvenden kaynaklanan hukuka uygun beklentilerinin, baskın bir kamu yararı olmadığı sürece, hukuki güvenlik ve istikrar ilkeleri çerçevesinde, özellikle hakkaniyet gereği korunmasıdır.* Diğer bir ifadeyle ilke, ilgililerin idarenin verdiği sözlerden, uzun süreli uygulamalarından, hizmetin olağan akışından veya özellikle mevcut hukuki düzenlemelere güvenden dolayı girdikleri hukuka uygun beklentilerin, hakkaniyet gereği zedelenmemesi zorunluluğunu ifade etmektedir. Hukuki güvenlik ve istikrar ilkelere kaynaklanan bu ilke, gerek birel işlemleri gerekse düzenleyici işlemleri

kapsamaktadır. Özellikle, düzenleyici işlemlerin yürürlüğe girmesinde ilkenin devreye girmesi, “gerçek olmayan geriye yürüme” nedeniyle hukuki güvenlik ilkesinin çiğnenmesinin önünü kesmek amaçlıdır. Fakat gerçek geriye yürüme olarak değerlendirdiğimiz kazanılmış hakların geleceğe doğru ani zedelenmesinin engellenmesi de, kanımızca ilkenin koruma kapsamındadır. AYM ve Danıştay kararlarında da bu yaklaşımı görebilmekteyiz. Zira AYM “*Kanunların uzun süreli uygulanmasına güvenerek hayatını yönlendiren, hukuki iş ve işlemlere girişen bireyin, bu kanunların uygulanacağı yolunda oluşan beklentisinin mümkün olduğunca*” hakkaniyet ölçüsünde korunması gerekliliğinden bahsetmektedir¹⁶⁷. Danıştay ise yeni düzene uyum sağlama imkanı veren¹⁶⁸, hakkaniyete uygun ve sarsıntısız geçiş hükümlerinin varlığını¹⁶⁹ gerekli görmekte ve idareyi ilgililerin *haklarını ihlal etmeksizin haklı beklentilerini koruyucu düzenleme yapmakla yükümlü*¹⁷⁰ kılmaktadır. Daha dar bir tanımla; haklı beklentilerin korunması ilkesi, hukuki güvenlik ilkesinin zamansal çizgisinin kırılmaması için kazanılmış bir hakkın devam edeceği beklentisinin ve bir hakka ulaşma yönündeki beklentinin baskın bir kamu yararı ve kamu düzeni gerekçesi dışında hukuk düzeni tarafından hakkaniyet gereği korunmasıdır.

Esas olan, mevcut düzenlemelerin uygulanmaya devam edileceğinden kaynaklanan hukuka uygun güvenin korunmasıdır. Bu anlamda düzenleyici işlemin yasa veya idari düzenleyici işlem olmasının bir önemi yoktur. Kısaca, hukuka ve idareye güven çerçevesinde geçmişte başlamış olan haklı beklentilerin göz ardı edilmemesi gerekliliği, kavramı idari işlemin geriye yürümezliği ilkesi bakımından hukuki dayanak olarak değerlendirmemizi gerektirmektedir. Çünkü ister bir taahhütten veya yerleşmiş uygulamadan isterse bir düzenleyici işlemde kaynaklansın, haklı beklentilerin zedelenmemesi *hukuki güvenlik ilkesinin zamansal çizgisinin kırılmamasını*, dolayısıyla hukuki veya idari istikrarın bozulmamasını hedeflemektedir. Elbette bu güvenin hukuka uygun ve iyiniyetli olması izahtan varestedir, yoksa kavramın adı da “haklı” beklenti olamazdı.

Esasında bu durum, idari işlemin geriye yürümezliği ilkesini nasıl tanımladığımızla ilgili bir meseledir. Öğretide, haklı beklentiler kavramının idari işlemin geriye yürümezliği ilkesi ve kazanılmış hakların dokunulmazlığı kavramına yakın bir alanda ve bunları tamamlayıcı bir koruma işlevi gördüğü¹⁷¹; bu ilke-

¹⁶⁷ **Anayasa Mahkemesi**, 20.9.2012 gün, E. 2012/65, K. 2012/128, R.G. 18.4.2013, S. 28622, www.anayasa.gov.tr, 23.4.2015. **Anayasa Mahkemesi**, 7.11.2014 gün, E. 2014/61, K. 2014/166, R.G. 19.6.2015, S. 29391, www.anayasa.gov.tr, 23.4.2015.

¹⁶⁸ **Danıştay 10. Dairesi**, E. 1973/6545, K. 1973/4039, 01.11.1973, Danıştay Dergisi, Sayı: 14-15, s.453-455.

¹⁶⁹ **Danıştay 11. Dairesi**, E. 1976/84, K. 1977/1327, 13.04.1977, Danıştay Dergisi, Sayı: 28-29, s. 597.

¹⁷⁰ **Danıştay 10. Dairesi**, E. 2007/5427, K. 2011/2289, T.14.06.2011, www.kazanci.com.tr, 18.05.2015.

¹⁷¹ **Ayanoğlu**, s. 119.

lerin koruma sağlayamayacağı bir alanda çok önemli bir boşluğu dolduracağı¹⁷² ifade edilmektedir. Biz ise, idari işlemin geriye yürümezliği ve kazanılmış hakların korunması ilkelerinin, haklı beklenti kavramı ile yakın değil, özünde aynı ya da içiçe olan alanlarda ortaya çıktığını düşünmekteyiz. Bu alan ise, *bir idari işlemin tesisinden önce ortaya çıkmış olan hukuka ve idareye yönelik hukuka uygun güvenin zedelenmemesine ve hukuki istikrarın korunmasına ilişkin* bir alandır. Hukuka ve idareye duyulan bu güven en genel ifadeyle, hak tamamen elde edilirse kazanılmış hak adını, elde edilme sürecindeyse veya elde edilmiş ve devam edeceği beklentisi varsa haklı beklenti adını alır. Bizim temel aldığımız idari işlemin geriye yürümezliği ilkesi ise, her ikisini de kural olarak koruma kapsamına alan bir ilkedir. Görüldüğü üzere bizim kabul ettiğimiz haklı beklentilerin korunması ilkesi hukuki güvenlik ilkesinin zamansal çizgisinin/istikrarının zedelenmemesi zemini itibariyle, idari işlemin geriye yürümezliği ilkesinin hukuki dayanaklarından olmaktadır.

SONUÇ

Hukuk, ona tâbi olanlarda yaratılan güvenin sağlamlığı kadar Hukuk Devletini ifade eder. Verdiği sözleri, yerleşik uygulamaları, kamu hizmetinin olağan işleyişinden kaynaklanan beklentileri ve dahası açıkça düzenleyici işlemlerle ilgililerde yarattığı hukuka uygun beklentileri her an için ve hiçbir sınır koymadan ortadan kaldıracabilecek bir hukuk düzeni, vatandaşın özne değil nesne olarak algılandığı bir derebeylik rejiminden farksız olacaktır.

Vatandaşların başına ne geleceğini bilmediği ve öngöremediği bir hukuk düzeninde, ilgililer ne kamu hizmetine girmek ister, ne ondan yararlanmak ister, ne özel teşebbüste bulunmak ister ne de aile kurmak ister. Diğer bir ifadeyle, mesele dolaylı da olsa tüm hukuk dallarını ve doğrudan tüm toplumsal yaşantıyı ilgilendirmektedir. Hukuk Devleti ve hukuki güvenlik ilkesi, hukuk düzeninin “Ali yazar, Veli bozar” anlayışında seyretmediği bir düzeni gerekli kılar. Bireylerin Ali’nin yazdığına göre hareketlerini ve planlarını belirlediği bir sürecin, Veli tarafından göz ardı edilmesi, geçmişin hukuki etki alanına sokulması, *geçmişte yaratılmış hukuki güvenin zedelenmesi ve dolayısıyla geleceğin de hukuka aykırı inşasından başka bir şey değildir.* Bu ise Hukuk Devletinin varlığı için hayati olan *hukuki güvenlik ilkesinin zamansal çizgisinin* kırılması anlamına gelir. Bu nedenle, haklı beklentilerin korunması ilkesi de idari işlemin geriye yürümezliği ilkesinin hukuki dayanaklarından biri olarak bu yaklaşım çerçevesinde geliştirilmeli ve genişletilmelidir. Bu anlamda haklı beklenti kavramını, idari işlemin geriye yürümezliği ilkesinin dışına değil tam tersine kazanılmış hak kavramı gibi içine yerleştirmek Çağdaş Hukuk Devleti açısından kanımızca ciddi bir gerekliliktir. Ayrıca kazanılmış hakların geleceğe yönelik kaldırılması meselesinin, haklı beklenti kavramına dahil olan yapısı da, bu durumu zorunlu kılmaktadır.

¹⁷² Ayanoğlu, s. 120.

KAYNAKLAR

- Ahmetaj**, Hysni: “Legal Certainty And Legitimate Expectation in the EU Law”, Interdisciplinary Journal of Research and Development “Alexander Moisiu” University, Durrës, Albania Vol (I), No.2, 2014, ss. 20-25, s. 23. <http://www.uamd.edu.al/new/wp-content/uploads/2015/07/5.-Hysni-Ahmetaj.pdf>, Erişim tarihi: 7.1.2016
- Akbulut**, Emre: Türk İdare Hukukunda Kanuni İdare İlkesi, Beta yay., İstanbul 2013.
- Akılhoğlu**, Tekin: “Ekonomik Alanda Yönetmelik İşlemlerin Geriye Yürümezlik Kuralı Karşısında Çeşitli Durumları”, (Ekonomik Alanda) , Prof. Dr. Aziz Köklü'nün Anısına Armağan, Ankara 1984, ss. 33-51.
- Akılhoğlu**, Tekin: Hangi Hukuka Giriş? Hukuk Üstdili İncelemesine Giriş, İmaj yay. 3. Bası, Ankara 2017.
- Akılhoğlu**, Tekin: “Yasaların Zaman Bakımından Uygulanmasına İlişkin Bazı Sorunlar”, (Yasaların Zaman Bakımından) Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 3, 1984. ss. 36-45.
- Aksoylu**, Özge: “Yargıcın Bakış Açısıyla İdare Hukukunda “Kazanılmış Hak” Kavramı”, Yıldızhan Yayla'ya Armağan Galatasaray Üniversitesi Yayınevi Seri No:4, İstanbul 2003. ss. 65-82.
- Akyılmaz**, Bahtiyar, **Sezginer**, Murat ve **Kaya**, Cemil: Türk İdare Hukuku, Ankara 2011.
- Altundiş**, Mehmet: “Hukuki Güvenlik İlkesi”, Yasama Dergisi, Sayı: 10 (Eylül-Ekim-Kasım-Aralık) 2008, ss. 60-92.
- ATATÜRK**, Gazi Mustafa Kemal: Gençler İçin Fotoğraflarla NUTUK, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Basım, İstanbul 2017.
- Atay**, Ender Ethem: İdare Hukuku, 3. Bası, Ankara 2012.
- Ayanoğlu**, Taner: “Kanunlar ve İdari İşlemler Bakımından Geriye Yürümezlik İlkesi” Legal Hukuk Dergisi, Cil 10, Sayı:112, Nisan 2012. ss. 85-125.
- Bereket**, Zuhale: Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Ankara 1996.
- Bıyıklı**, Hasan İsmet: “Fransız ve Türk Hukuk Sistemlerinde İdari İşlemlerin Geriye yürümezliği Kuralı”, Danıştay Dergisi, Sayı:11, 1972, ss. 82-127.
- Brown**, L. Neville and **Bell**, John S.: French Administrative Law, Fifth Edition Clarendon Press, Oxford 1998.
- Bülbul**, Erdoğan: İdari İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması, İstanbul 2010.
- Craig**, P. P.: Administrative Law, Fifth Edition, London 2002.
- Çoban Atik**, Ayşegül: “İdare Hukukunda Kazanılmış Hak İlkesi”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:32, Sayı:1, 2013, ss. 11-51.

- Dalkılıç**, Elvin Evrim: “Avrupa ve Türk İdare Hukukunda Hukuki Güvenlik Meşru Beklentilerin Korunması”, Ankara 2016.
- Devellioğlu**, Ferit: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Doğu Ltd. Matbaası, Ankara 1980.
- Elliott**, Mark, **Beatson**, Jack and **Matthews**, Martin: Administrative Law, Fourth Edition, Oxford University Press, New York, 2011.
- Erdoğan**, Mustafa: Anayasal Demokrasi, 7. Bası, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005.
- Erguvan**, Derya Deviner: Yargı Kararları Işığında İdari İşlemin Geriye Yürümezliği İlkesi ve Geri Alma İstisnası, Adalet yay., Ankara 2017.
- Erkut**, Celal: Hukuka Uygunluk Bloku, Kavram Yayınevi, İstanbul 1996.
- Forsyth**, C. F.: “The Provenance and Protection of Legitimate Expectations”, Cambridge Law Journal, Cilt: 47, Sayı: 2, July 1988, s. 238-260.
- Gişi**, Selçuk: Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi, Onikilevha yay., İstanbul 2017.
- Güran**, Sait: “İdari İşlem”, Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı, II. Cilt İstanbul, 2001, ss. 1275-1285.
- Karahanogulları**, Onur: İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler, Ankara 2012.
- Mann**, F. A.: “Kanunlar İhtilafında Zaman Unsuru”, Çev. Tuğrul Arat, AÜHF Dergisi, Cilt: XXVIII, Sayı:1-4, 1971, ss. 365-409.
- Oğurlu**, Yücel: İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu, Ankara 2003.
- Örücü**, Esin: “Avrupa Hukukunda İdare Hukukunun Genel İlkeleri”, (Avrupa Hukukunda), İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1-3, 1988, s. 243-254.
- Örücü**, Esin: “Hukukun Genel İlkeleri, Haklar ve Avrupa Topluluğu”, (Hukukun Genel İlkeleri), İstanbul Barosu Dergisi Cilt: 63, S.1-2-3, s. 42-52.
- Öztürk**, Burak: (Fransız ve Türk Hukukunda) İdarenin Düzenleme Yetkisinin Kapsamı, Ankara 2009.
- Pandey**, B. N.: “Doctrine Of Legitimate Expectations”, The Banaras Law Journal, Cilt: 31, 2002.
- Sales**, Philip: “Legitimate Expectations”, 26 March 2006, ss. 1-14, s. 2 <http://www.adminlaw.org.uk/docs/Legitimate%20expectations%20-%20ALBA%20lecture%20-%20PS%20-%20Mar062.doc> eri. (29.05.2015)

- Saygın**, Engin: “Haklı Beklentilerin Korunması İlkesine Yönelik Türk ve İngiliz İdare Hukuku Yaklaşımı Üzerine Karşılaştırmalı Analiz” Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Eylül-Ekim 2016, S. 126, s. 211-234.
- Singer**, Colin R.: “Canada-Legitimate Expectation”, (http://www.uitindia.in/canada_legitimate_expectation.php). (9.11.2015)
- Snyder**, Francis: “Constitutional Law of the European Union”, Collected Courses of the Academy of European Law/1995, European Community Law, Cilt:6, Book I, Kluwer Law International, 1998.
- Sözer**, Ali Nazım: “Sosyal Sigortalarda Kazanılmış Hakların Korunması Üzerine Bir İnceleme”, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 63, Sayı: 10-11-12, (Ekim-Kasım-Aralık), 1989. ss. 541-579.
- Şener**, Orhan: Hukuk Sözlüğü, İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce, Beta yay. İstanbul 2018.
- Talaga**, Chamila: “The Scope of the Doctrine of Legitimate Expectation as a Ground of Judicial Review of Administrative Action”, Published in the Bar Association Law Journal Cilt XV, 2009, ss. 1-18, s.2. https://www.academia.edu/2413475/The_Scope_of_the_Doctrine_of_Legitimate_Expectation_as_a_Ground_of_Judicial_Review_of_Administrative_Action, (29.05.2015)
- Tan**, Turgut: İdari İşlemin Geri Alınması, Ankara 1970.
- Tolon**, Kemal Doğu: “İptal ve Tam Yargı Davalarında Kazanılmış Hak”, İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler III, Danıştay Yayını Ankara 1980, ss. 163-208.
- Uler**, Yıldırım: İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları, Ankara 1970.
- Wright**, David: “Rethinking The Doctrine of Legitimate Expectations in Canadian Administrative Law”, Osgoode Hall Law Journal, Cilt: 35, Sayı: 31, 1997, s. 139-194.
- Yayla**, Yıldızhan: “Yeni İdari Düzenlemeler Karşısında Evvelce Alınmış Ruhsatların Durumu”, Yiğit Okur’a Armağan, Galatasaray Üniversitesi Yay. No:3, 1998, ss. 399-405
- Yıldırım**, Turan: İdari Yargı, 2. Bası, İstanbul 2010.

